

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ IR HUMANITARINIŲ MOKSLŲ
FAKULTETO
STUDENTŲ KONFERENCIJOS
“*VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INOVACIJOS IR
IŠŠŪKIAI NEUŽTIKRINTUMO EPOCHOJE*”
MEDŽIAGA/ STRAIPSNIŲ RINKINYS

Klaipėda, 2023

Leidinio sudarytojai: KU Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedros
doc. dr. V. Burkšienė, prof. Dr. J. Dvorak, lekt. dr. A. Obrikiene, lekt. G. Burbulytė -Tsiskarishvili

Konferencijos medžiagoje publikuojami straipsniai, kuriuose analizuojami viešojo administravimo mokslo aktualijos, svarbūs iššūkiai bei raidos perspektyvos darnios plėtros, pilietinės visuomenės ir pilietinio veiksmingumo kontekstuose.

Straipsniai recenzuoti. Straipsnių autoriai atsako už pateikiamą medžiagą.

Konferencijos organizacinis komitetas:

SHMF prodekanė dr. Alvyda Obrikiene

Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedros vedėjas prof. Dr. Jaroslav Dvorak,
doc. dr. Valentina Burkšienė, dr. Simona Statneckytė, asist. Mantas Dūda,
administratorė Greta Poškienė

ISBN 978-609-481-182-1

KONFERENCIJOS PROGRAMA

Laikas	I Auditorija	
09.30-10.00	Registracija 10.00-	
10.00-11.10	Sveikinimo žodis Plenarinė sesija <i>Darni plėtra Lietuvos kontekste</i>	
Plenarinės sesijos svečių pranešimai:	1. Karinės jūrų pajėgos. Lietuvos kariuomenės Karinių jūros pajėgų kmdr. Remigijus Zabiela 2. Įtrauki regioninė plėtra: Klaipėdos regiono specializacijos strategija 2030. Asoc. „Klaipėdos regionas“ direktorė Eglė Stonkė	
11.10-11.30	Pertrauka	
	I Auditorija	II Auditorija
11.30-12.40	Sekcija <i>Pilietinė visuomenė ir pilietiškumas</i>	Sekcija <i>Viešojo sektoriaus veiksmingumas</i>
	I Auditorija	
12.40-13.10	Konferencijos uždarymas. Pranešėjų apdovanojimai	

TURINYS

SEKCIJA „DARNI PLĖTRA LIETUVOS KONTEKSTE“

VIETOS VALDŽIOS KLIMATO POLITIKA LIETUVOJE: MASTAS IR GALIOS *Emilija
Andrėkutė, prof. dr. Jaroslav Dvorak*

DARNUS JUDUMAS LIETUVOS MIESTUOSE: STRATEGIJOS IR ĮGYVENDINIMO BŪDAI
Roberta Pikturienė, prof. dr. Jaroslav Dvorak

**MISIJOS „ŽALIOSIOS SAVIVALDYBĖS 2030“: KOORDINAVIMO CENTRO MODELIO
PAIEŠKOS LIETUVAI** *Guoda Giedraitytė, lekt. Gabrielė Burbulytė-Tsiskarishvili*

SEKCIJA „VIEŠOJO SEKTORIAUS VEIKSMINGUMAS“

PROFESIONALŲ VYRIAUSYBĖS (NE)SĖKMĖ: LIETUVOS ATVEJIS *Lineta Zajančauskaitė,
doc. dr. Valentina Burkšienė*

**APLINKOSAUGINIŲ NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ KOMUNIKACIJA
SOCIALINIUOSE TINKLUOSE** *Birutė Ruškytė, doc. dr. Valentina Burkšienė*

**PRIEMIESTINIO SUSISIEKIMO PASLAUGOS TEIKIMAS KLAIPĖDOS MIESTO
SAVIVALDYBĖJE** *Aida Kleinauskienė, lekt. G. Burbulytė- Tsiskarishvili*

SEKCIJA „PILIETINĖ VISUOMENĖ IR PILIETIŠKUMAS“

PILIETIŠKUMO UGDYMAS LIETUVOS MOKYKLOSE *Inga Kulikauskė, lekt. dr. Alvyda
Obrikiienė*

JAUNIMO DALYVAVIMAS SAVANORIŠKOJE VEIKLOJE: TEORINIAI ASPEKTAI *Živilė
Bružinskienė, lekt. dr. Alvyda Obrikiienė*

**DALYVAUJAMASIS BIUDŽETAS LIETUVOJE: DIEGIMAS, MASTAS IR
REIKŠMINGUMAS** *Greta Poškienė, prof. dr. Jaroslav Dvorak*

SOCIALINĖ DALYVAUJAMOJO BIUDŽETO RINKODARA LIETUVOS SAVIVALDYBĖSE
Aušra Danylienė, doc. dr. Valentina Burkšienė

SOCIALINĖ DALYVAUJAMOJO BIUDŽETO RINKODARA KRETINGOS RAJONE *Milda
Rogačiovienė, doc. dr. Valentina Burkšienė*

**SEKCIJA „DARNI PLĖTRA LIETUVOS
KONTEKSTE“**

VIETOS VALDŽIOS KLIMATO POLITIKA LIETUVOJE: MASTAS IR GALIOS

Emilija Andrėkutė, prof. dr. Jaroslav Dvorak

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Klimato politikos įgyvendinimas yra svarbus ne tik tarptautiniu ar nacionaliniu mastu, bet ir vietos valdžios lygiu, nes vietos valdžia yra įvardijama kaip svarbus dalyvis įgyvendinant klimato kaitos politiką. Vietos valdžia gali įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimą, su jais konsultuotis, gali sužinoti kokių pasiūlymų, idėjų turi savivaldybės gyventojai. Akivaizdu, jog yra aktualu išsiaiškinti koks mastas ir galios yra vietos valdžios klimato politikoje Lietuvoje. Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog Lietuvos vietos valdžioje klimato politikos įgyvendinimo mastas ir galios yra vidutinės. Analizuotų savivaldybių planavimo dokumentuose sąvoka „klimato politika“ vartojama nėra. Paprastai savivaldybių administracijos siekia įgyvendinti įvairias priemones, mažinančias klimato kaitą, tačiau reikšmingų rezultatų pasiekti nepavyksta.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *klimato politika, vietos valdžia, klimato kaitos mažinimas*

Įvadas

Šiandieniniame pasaulyje, kai klimato kaitos keliami iššūkiai yra didžiulė problema visame pasaulyje, aktuali tampa klimato politika, kuri nustato įpareigojimus, kuriuos pasaulio šalys įgyvendina. Galima teigti, kad klimato politika sutelkia pasaulio valstybes bendradarbiauti, siekiant bendro tikslo – mažinti klimato kaitos sukeltas problemas. A. Agrawal (2008), H.C.P Brown ir D.J. Sonwa (2015) analizuoja ir vietos valdžios institucijų vaidmenį įgyvendinant klimato politiką, nurodo, kad institucijos daro įtaką prisitaikymui prie klimato kaitos. Vadinasi, yra svarbu aktyvus vietos valdžios įsitraukimas į klimato politiką, į nustatytų tikslų ir uždavinių, kurie mažina klimato kaitą šalyje, įgyvendinimą. Todėl yra aktualu nustatyti, koks mastas ir galios yra Lietuvos vietos valdžioje įgyvendinant klimato politiką?

Šio **straipsnio tikslas** - atskleisti Lietuvos vietos valdžios mastą ir galias įgyvendinant klimato politiką.

Šio tyrimo **uždaviniai**:

1. Apibrėžti klimato politikos teorinius aspektus.
2. Įvertinti vietos valdžios klimato politikos įgyvendinimo mastą ir galias Lietuvoje.

Atliekant tyrimą naudojami **metodai** :

Aprašomasis – tam, kad būtų pateikiami svarbūs faktai, reikalinga informacija nagrinėjant klimato politikos teorinius aspektus, klimato politikos teisinį reglamentavimą ir įgyvendinimą Europoje bei Lietuvoje ir nustatant Lietuvos vietos valdžios mastą ir galias įgyvendinant klimato politiką. Mokslinės literatūros šaltinių analizė, informacijos ieškojimas klimato politikos tema.

Turinio analizės metodas – naudojamas duomenų rinkimui ir tam, kad analizuojant Lietuvos savivaldybių planavimo dokumentus bei tai, kaip savivaldybių administracijos komunikuoja apie klimato politikos įgyvendinimą, būtų nustatomas Lietuvos vietos valdžios klimato politikos įgyvendinimo mastas ir galios. Kokybinis interviu – išsiaiškinti apie klimato politikos įgyvendinimo mastą ir galias pasirinktose Lietuvos savivaldybėse.

1. Teorinis pagrindimas ir tyrimo metodika

Šiandieniniame pasaulyje klimato kaitos keliami iššūkiai yra didžiulė problema. „Klimato kaita ir su ja susiję aplinkosaugos iššūkiai mokslininkų – ne tik klimatologų, bet ir socialinių tyrėjų – įvardijami kaip didžiausia ateinančių dešimtmečių globalaus masto problema“ (Kaklauskaitė ir Navickė, 2021, p.103). Yra svarbu reaguoti į vykstančius klimato pokyčius ir taikyti būtinas priemones, kad klimato kaita būtų mažinama. Tokiu būdu, aktuali tampa globali klimato politika. Pastaroji nustato

įpareigojimus, kuriuos pasaulio šalys įgyvendina. Galima teigti, kad klimato politika sutelkia pasaulio valstybes bendradarbiauti, siekiant bendro tikslo – mažinti klimato kaitos sukeltas problemas. Tačiau klimato politikos įgyvendinimas yra svarbus ne tik tarptautiniu ar nacionaliniu mastu, bet ir vietos valdžios lygiu. Tai svarbu, nes vietos valdžia yra įvardijama kaip svarbus dalyvis įgyvendinant klimato politiką. „Savivaldybės yra nurodytos, kaip vienos iš strategijos tikslus ir uždavinius įgyvendinančios institucijos“ (Kilpys ir kt., 2017, p. 39). Vietos valdžia taip pat turi teisę ir galią priimti sprendimus dėl klimato kaitos mažinimo. Ji gali reguliuoti vietos verslus, savivaldybės valdomas įmones ir įstaigas, kitas įvairias žmonių veiklas.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad vietos valdžios mastas ir galios pasireiškia tuo kiek vietos valdžia turi savarankiškumo ir autonomijos, kiek gali laisvai veikti. Nurodoma ir tai, jog vietos valdžios mastas ir galia pasireiškia tuo, ar vietos valdžios veiksmai atlieka svarbų vaidmenį visos šalies valdyme.

Metodika. Siekiant išsiaiškinti koks klimato politikos įgyvendinimo mastas ir galia yra Lietuvos vietos valdžioje, buvo atliekamas tyrimas, kuriame analizuoti trijų didžiųjų Lietuvos savivaldybių – Vilniaus miesto, Kauno miesto ir Klaipėdos miesto – planavimo dokumentai, internetinės svetainės bei buvo atliekamas kokybinis interviu. Tyrime analizuojamas Lietuvos vietos valdžios klimato politikos įgyvendinimo mastas ir galias pagal kriterijus:

- Sąvokos „klimato politika“ vartojimas planavimo dokumentuose;
- Kiek plačiai (kokiose srityse) siekiama įgyvendinti klimato politiką;
- Savivaldybių e-komunikacija apie klimato politikos įgyvendinimą (kokia yra pateikiama informacija susijusi su klimato kaita, aplinkosauga, ar savivaldybės inicijuoja projektus susijusius su klimato kaitos mažinimu, ar pavyko pasiekti reikšmingų rezultatų ir pan.).

O siekiant plačiau išsiaiškinti koks yra mastas ir galios Lietuvos vietos valdžioje įgyvendinant klimato politiką, kiek sprendimų priėmimą klimato politikos srityje įtakoja centrinė valdžia, ar Lietuvos vietos valdžia gali pakankamai laisvai priimti sprendimus dėl klimato politikos įgyvendinimo buvo siekiama atlikti kokybinį griežtai struktūrizuotą interviu. Dėl kokybinio interviu buvo kreiptasi į Vilniaus m., Kauno m. ir Klaipėdos m. savivaldybių Strateginio planavimo bei Aplinkos apsaugos skyrius.

2. Tyrimo rezultatai

Atlikus analizuotų savivaldybių dokumentų ir interneto svetinių analizę pagal pasirinktus kriterijus gauti rezultatai pateikiami žemiau.

Pagal kriterijų – kiek plačiai (kokiose srityse) siekiama įgyvendinti klimato politiką, pastebėta, jog Vilniaus m., Kauno m. ir Klaipėdos m. savivaldybių planavimo dokumentuose, nurodoma, jog visi trys miestai siekia veikti tokiose srityse kaip:

- Transportas (siekiama mažinti transporto keliamą triukšmą, taršą; skatinamos zonos „ne automobilio“; skatinama rinktis mažiau taršias transporto priemones ir kt.)
- Darnus judumas (siekiama gerinti dviračių ir pėsčiųjų takų infrastruktūrą; siekiama sudaryti visapusiškai saugias judėjimo sąlygas visiems eismo dalyviams, skatinama rinktis bevarikles transporto priemones ir kt.)
- Darni teritorijų ir gyvenamosios aplinkos plėtra (žaliųjų erdvių kūrimas; daugiabučių gyvenamųjų namų kvartalų atnaujinimas; miestų savitumo saugojimas ir kt.)

Analizuojant pasirinktų savivaldybių planavimo dokumentus, buvo galima pastebėti panašumų tarp to kokios sritys ir tikslai yra išskiriami savivaldybių planavimo dokumentuose. 1 lentelėje galima matyti kokie panašumai išryškėja tarp analizuotų – Vilniaus m., Kauno m., Klaipėdos m. – savivaldybių planavimo dokumentuose nurodytų sričių bei tikslų.

1 lentelė. Savivaldybių planavimo dokumentų panašumai

Savivaldybė	Sritis/Tikslas
Vilniaus m.	Sritis: Judumas, Aplinkos ir miesto plėtra. Tikslai: Trumpa sklandi kelionė, į žmogų orientuota susisiekimo infrastruktūra, ženkliai sumažintas neigiamas poveikis žmogui ir aplinkai.
Kauno m.	Sritis: Susisiekimas ir darnus judumas, darni teritorijų ir gyvenamosios aplinkos plėtra. Tikslai: Saugus visų eismo dalyvių susiekimas, didinant tvarių kelionių dalį ir mažinant transporto keliamą taršą, tvarus ir įtraukus teritorijų vystymas.
Klaipėdos m.	Tikslai: Vykdyti kryptingą darnaus judumo politiką, tvarus miesto teritorijų vystymas, skatinti žaliąją miesto plėtrą.

Šaltinis: Sudarė darbo autorė. Lentelė sudaryta remiantis analizuotų savivaldybių planavimo dokumentų duomenimis.

Kaip galima matyti pagal 1 lentelėje pateiktus duomenis, analizuotos savivaldybės – Vilniaus m., Kauno m. bei Klaipėdos m. – planavimo dokumentuose nurodo, jog siekiama užtikrinti darnų judumą mieste, vystyti tvarią miesto aplinką, plėtoti žaliąsias miesto erdves, mažinti transporto priemonių keliamą triukšmą bei taršą ir kt. Analizuotų savivaldybių planavimo dokumentuose nurodomi tikslai bei uždaviniai yra skirti klimato kaitos sukeltų padarinių mažinimui bei tokiu būdu siekiama padėti stabdyti klimato kaitą.

Pagal kitą kriterijų - sąvokos „klimato politika“ vartojimas planavimo dokumentuose, pastebėta, jog sąvoka „klimato politika“ analizuotų savivaldybių planavimo dokumentuose įvardinta nebuvo. Vietoj sąvokos „klimato politika“ analizuotų savivaldybių – Vilniaus m., Kauno m. ir Klaipėdos m. planavimo dokumentuose yra įvardijami tokie žodžiai kaip: klimato kaita, klimato kaitos mažinimas, klimato kaitos poveikio mažinimas ir pan.

Pagal kriterijų - savivaldybių e-komunikacija apie klimato politikos įgyvendinimą (kokia yra pateikiama informacija susijusi su klimato kaita, aplinkosauga, ar savivaldybės inicijuoja projektus susijusius su klimato kaitos mažinimu, ar pavyko pasiekti reikšmingų rezultatų ir pan.) rastą pagrindinę informaciją galima matyti 2 lentelėje. (žr.2 lentelę).

2 lentelė. Savivaldybių e-komunikacija apie klimato politikos įgyvendinimą

Savivaldybė	Informacija, pateikta savivaldybių internetinėse svetainėse
Vilniaus m.	<ul style="list-style-type: none"> • Projektas „Žalioji Vilniaus banga“; • Aplinkosauginiai švietimo projektai; • Informacija apie atliekų tvarkymą, daugiabučių valdymą, daugiabučių namų atnaujinimą (modernizavimą) ir kt.; • Aplinkos monitoringo 2023-2028 m. programa.
Kauno m.	<ul style="list-style-type: none"> • Kauno m. savivaldybės Aplinkos apsaugos rėmimo specialioji programa. • Informacija apie aplinkos (oro, maudyklų, vandens, želdinių) stebėsenos tyrimus, atliekų tvarkymą, dviračių takus, biologinę įvairovę ir kt.
Klaipėdos m.	<ul style="list-style-type: none"> • Informacija apie želdinių apsaugą, komunalinių atliekų tvarkymą, aplinkos monitoringą; • Klaipėdos m. savivaldybės aplinkos apsaugos rėmimo specialioji programa, • Aplinkosauginis švietimas.

Šaltinis: Sudarė darbo autorė. Lentelė sudaryta remiantis savivaldybių internetinių svetainių duomenimis.

Kaip galima matyti pagal 2 lentelės duomenis, daugiausia klimato politikos įgyvendinimui dėmesio skiria Vilniaus m. savivaldybė. Šis miestas įgyvendina projektą „Žalioji Vilniaus banga“. Taip pat ši savivaldybė, įgyvendindama priemones, skirtas klimato kaitos mažinimui, įtraukia įmones, bendroves ir priemonių įgyvendinimą. Tokiu būdu priemonių įgyvendinimas yra efektyvesnis ir naudingesnis. Taip pat savivaldybėje įgyvendinami aplinkosauginiai švietimo projektai, kuriems savivaldybė skiria lėšas. Vadinasi, Vilniaus m. savivaldybėje yra siekiama, jog įgyvendinant klimato politiką, savivaldybės galios ir mastas būtų kuo didesni.

Išanalizavus Kauno m. savivaldybės internetinę svetainę nustatyta, jog pateikiama informacija, susijusi su aplinkosauga, klimato kaita yra paprasta, tokia kaip: atliekų tvarkymas, aplinkos (oro, maudyklų, vandens, želdinių) stebėsenos tyrimai, dviračių takai ir pan. Yra nurodoma, jog įgyvendinat Aplinkos apsaugos rėmimo specialiąją programą savivaldybė skiria lėšas ir įvairioms priemonėms, skirtoms klimato kaitos mažinimui, įgyvendinti yra samdomos įvairios bendrovės. Galima teigti, jog tai naudinga, kai įtraukiamos įmonės, verslai į klimato politikos įgyvendinimą. Tačiau rasti informacijos apie savivaldybės inicijuojamus aplinkosauginius projektus, į kuriuos būtų įtraukiami miesto gyventojai, verslai rasti nepavyko. Savivaldybės internetinėje svetainėje pateikiama informacija apie aplinkosauginius švietimo projektus, tačiau tikslios informacijos kokie tai projektai pateikta nėra bei informacija nėra atnaujinta.

Duomenys leidžia teigti, jog Klaipėdos m. savivaldybė taip pat įgyvendina Aplinkos apsaugos rėmimo specialiąją programą, kur savivaldybė skiria lėšas bei samdo bendroves, kad būtų įgyvendinamos klimato kaitai mažinti skirtos priemonės. Taip pat galima rasti informacijos apie aplinkosauginius švietimo projektus, kuriems Klaipėdos m. savivaldybė skiria lėšas. Pateikiama informacija apie tai kokie tai projektai ir kas jų metu buvo daroma.

Atliekant kokybinį interviu buvo susidurta su ribotumais, nes interviu sutiko dalyvauti tik Klaipėdos m. savivaldybės atstovas. Atlikus Klaipėdos m. savivaldybės Strateginio planavimo skyriaus darbuotojos kokybinį interviu, paaiškėjo, jog veikti tokiose srityse kaip transportas, darnus judumas, darni teritorijų ir gyvenamosios aplinkos plėtroje yra siekiama savivaldybės iniciatyva, centrinė valdžia to neįtakoja. Yra veikama pagal ES direktyvas. Priimti sprendimus dėl klimato kaitos mažinimo savivaldybė gali laisvai, yra suteikiama nemažai laisvės. Daugiausia galių veikti Klaipėdos m. savivaldybė turi transporto ir energetikos srityse. Siekiama įtraukti ir gyventojus į sprendimų priėmimą, yra siekiama kuo aktyviau plėtoti klimato politiką, specialistės nuomone, klimato politikos įgyvendinimas Klaipėdos m. savivaldybėje yra sėkmingas. Tik norint daryti daugiau, įgyvendinti įvairius tikslus, priemones yra susiduriama su finansiniais sunkumais. Jog susiduriama su finansiniais sunkumais, nurodė ir Kauno m. savivaldybės Aplinkos apsaugos skyriaus darbuotoja, kuri atsakė į klausimą ar jų savivaldybė turėtų pakankamai galių įkurti žaliuosius stogus ant pastatų stogų.

Išvados

Vietos valdžia turėdama galimybės ir sąlygas laisvai veikti savo jurisdikcijos ribose gali daryti nemažą įtaką klimato kaitos mažinimui. Savivaldybių administracijos turi galimybę reguliuoti verslus, įmones, įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimą. Kaip rodo užsienio savivaldos pavyzdžiai, kai vietos valdžiai suteikiama galimybė laisvai veikti tokiose srityse kaip energetika, atliekų tvarkymas galima pasiekti reikšmingų rezultatų siekiant klimato kaitos mažinimo.

Analizuotos savivaldybės siekiamos įgyvendinti priemonės, mažinančias klimato kaitą, veikia tokiose srityse kaip: transportas, darnus judumas, darni teritorijų ir gyvenamosios aplinkos plėtra. Vadinasi, siekiama pažangos įvairiose srityse.

Išanalizavus savivaldybių komunikaciją apie klimato politiką, pastebėta, kad internetinėse svetainėse yra pateikiama informacija apie klimato kaitą, aplinkosaugą. Tačiau, rasti informacijos apie

savivaldybių įgyvendinamus aplinkosauginius projektus ar pasiektus reikšmingus rezultatus įgyvendinat klimato politiką rasti nepavyko.

Literatūra

Kaklauskaitė U. ir Navickė J. (2021). Ekosocialinė valstybė Europos Sąjungoje: šalių narių socialinės ir klimato politikos santykio analizė. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 22, 101-115. DOI: <https://doi.org/10.15388/STEPP.2021.32>

Kilpys J., Pauša K. ir Jurkus N. (2017). Klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo prie klimato kaitos gairės savivaldybėms. Prieiga per internetą: <https://www.krea.lt/images/angle180/klimato-kaita-gaires-savivaldybems.pdf>

Vilniaus m. savivaldybės internetinis puslapis. Prieiga per internetą: <https://vilnius.lt/lt/>. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2021 m. liepos 14 d. sprendimas Vilniaus miesto 2021 – 2030 metų strateginis plėtros planas.

Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2022 m. birželio 8 d. sprendimas A1-1562 Vilniaus miesto 2021 – 2030 m. strateginio plėtros plano ataskaita už 2021m.

Kauno m. savivaldybės internetinis puslapis. Prieiga per internetą: <http://www.kaunas.lt/>. Kauno miesto savivaldybės tarybos 2022 m. gegužės 24 d. sprendimas Nr. T-251 Kauno miesto savivaldybės strateginis plėtros planas iki 2030 metų.

Kauno miesto savivaldybės 2023 – 2025 metų strateginio veiklos plano 3 priedas Tvarumo bei Žaliojo kurso principais tvariai valdomo miesto programos aprašymas.

Klaipėdos m. savivaldybės internetinis puslapis. Prieiga per internetą: <https://www.klaipeda.lt/lt/>.

Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2021 m. gegužės 27 d. sprendimas Nr. T2-135 Klaipėdos miesto savivaldybės 2021 – 2030 metų strateginis plėtros planas.

Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2021 m. rugsėjo 30 d. sprendimas Nr. T2-198 Klaipėdos miesto savivaldybės aplinkos monitoringo 2022 – 2026 metų programa.

Vilniaus aplinkos informacinė svetainė. Prieiga per internetą: <https://aplinka.vilnius.lt/aplinkos-kokybe/aplinkos-monitoringas/programos/>

Kauno miesto savivaldybės tarybos 2021 m. vasario 2 d. sprendimas Nr. T-4 Kauno miesto savivaldybės aplinkos apsaugos rėmimo specialiosios programos 2020 metų priemonių vykdymo ataskaita. Prieiga per internetą: <https://www.kaunas.lt/aplinka/aplinkos-apsaugos-remimo-specialioji-programa/2020-m-priemoniu-vykdyimo-ataskaitos-priedas-t219004-priedas-2-2-3/>

Klaipėdos miesto savivaldybės tarybos 2023 m. kovo 23 d. sprendimas Nr. T2-49 Klaipėdos miesto savivaldybės aplinkos apsaugos rėmimo specialiosios programos 2022 metų priemonių vykdymo ataskaita. Prieiga per internetą: <https://www.klaipeda.lt/lt/gyventojams/aplinkos-apsauga/aplinkos-apsaugos-remimo-specialioji-programa/8593/>

CLIMATE POLICY OF LOCAL GOVERNMENTS IN LITHUANIA: SCOPE AND POWERS

Emilija Andrėkutė, Prof. Dr. Jaroslav Dvorak

Klaipėda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration
and Political sciences

Summary

When the challenges posed by climate change are a huge problem around the world, climate policy, which determines the obligations that the countries of the world implement, becomes relevant. It can be said that climate policy mobilizes the countries of the world to cooperate in order to achieve the common goal of reducing the problems caused by climate change. The purpose of this work is to reveal the extent and powers of Lithuanian local government in implementing climate policy. The obtained conclusions show that although climate policy is important at the international and national level, it is equally important at the local government level.

KEYWORDS: *climate policy, local government, mitigation of climate change*

Spausdinti rekomendavo: prof. dr. Jaroslav Dvorak

DARNUS JUDUMAS LIETUVOS MIESTUOSE: STRATEGIJOS IR ĮGYVENDINIMO BŪDAI

Roberta Pikturienė, prof. dr. Jaroslav Dvorak

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Šio tyrimo aktualumas yra grindžiamas numatytu 2021-2030 m. *Nacionaliniu pažangos planu*, kuris pakeitė 2014-2022 m. *Nacionalinę susisiekimo plėtros programą*, kurioje buvo nurodyta, jog savivaldybės turi parengti darnaus judumo mieste planus, kuriuose atspindėtų esama miestų judumo analizė ir būtų numatyta strategija su įgyvendinimo priemonėmis, jog būtų siekiama darnaus judumo skatinimo mieste. Išanalizuoti Klaipėdos, Plungės ir Palangos miestai turi parengtus darnaus judumo mieste planus, kuriuose yra numatytos strategijos ir įgyvendinimo priemonės.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *darnus judumas, miestas, strategija, įgyvendinimas, priemonės.*

Įvadas

Vienas iš daugelio darnaus vystymosi bruožų yra darnus judumas, kuris reiškia keliavimo perplanavimą siekiant sukurti geresnę gyvenimo kokybę, kuri leistų saugiai, greitai ir be rūpesčių susisiekti visoms gyventojų grupėms. Skatinant darnų judumą, kartu mažinamas neigiamas poveikis aplinkai, tai yra mažinama transporto sukeliama oro tarša ir triukšmas, mažiau sunaudojama iškastinio kuro, gerėja ir stabilizuojasi oro kokybė. Europos aplinkos agentūros (2019) teigimu, darnus judumas ne tik užtikrina greitesnį, patogesnį ir saugesnį susisiekimą, tačiau turi naudoti ir žmogaus sveikatai, ir jo gyvenimo kokybei. Pasak LR susisiekimo ministerijos (2022) darnus judumas reiškia efektyvų resursų panaudojimą ir prieinamą bei saugią keliavimo galimybę, siekiant sukurti geresnę gyvenimo kokybę. Darnaus judumo įgyvendinimas turi būti atliekamas taip, kad būtų išlaikyta pusiausvyra tarp trijų svarbiausių aspektų - aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių. Tam, kad būtų skatinamas darnus judumas, *Lietuvos Respublikos Vyriausybė Nacionalinėje susisiekimo plėtros 2014-2022 m. programoje* (2013) nurodė, jog Lietuvos miestai turės parengti darnaus judumo miestuose planus, ateinantiems dešimt metų, kuriuose būtų numatytos darnaus judumo strategijos su įgyvendinimo priemonėmis. Miestų savivaldybės, siekdamos įgyvendinti 2021-2030 m. *Nacionalinį pažangos planą*, turi užtikrinti veiksmingą darnaus judumo mieste planų įgyvendinimą. Todėl šio darbo mokslinė tyrimo **problema gali būti išreikšta klausimu**: kaip darnus judumas yra įgyvendinamas Klaipėdos, Plungės ir Palangos miestuose, kokios yra numatytos strategijos ir įgyvendinimo priemonės?

Tikslas. Išanalizuoti Lietuvos miestų darnaus judumo strategijas ir jų įgyvendinimo būdus.

Uždaviniai:

1. Apibūdinti darnaus judumo teorinę sampratą ir principus.
2. Ištirti darnų judumą Lietuvoje teisės aktais, įgyvendinimo ir numatomo poveikio aspektais.
3. Įvertinti Klaipėdos, Plungės ir Palangos miestų darnaus judumo strategijas ir jų įgyvendinimo priemones.

1. Darnaus judumo konceptualios nuostatos

Vienas iš daugelio darnaus vystymosi bruožų yra darnus judumas, kuris reiškia keliavimo perplanavimą siekiant sukurti geresnę gyvenimo kokybę, kuri leistų saugiai, greitai ir be rūpesčių susisiekti visoms gyventojų grupėms. Skatinant darnų judumą, kartu mažinamas neigiamas poveikis aplinkai, tai yra mažinama transporto sukeliama oro tarša ir triukšmas, mažiau sunaudojama iškastinio kuro, gerėja ir stabilizuojasi oro kokybė. Europos aplinkos agentūros (2019) teigimu, darnus judumas ne tik užtikrina greitesnį, patogesnį ir saugesnį susisiekimą, tačiau turi naudoti ir žmogaus sveikatai, ir jo gyvenimo kokybei. Pasak LR susisiekimo ministerijos (2022) darnus judumas reiškia efektyvų resursų panaudojimą ir prieinamą bei saugią keliavimo galimybę, siekiant sukurti geresnę gyvenimo kokybę.

Darnaus judumo įgyvendinimas turi būti atliekamas taip, kad būtų išlaikyta pusiausvyra tarp trijų svarbiausių aspektų - aplinkosauginių, ekonominių ir socialinių. Tam, kad būtų skatinamas darnus judumas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė Nacionalinėje susisiekimo plėtros 2014-2022 m. programoje (2013) nurodė, jog Lietuvos miestai turės parengti darnaus judumo miestuose planus, ateinantiems dešimt metų, kuriuose būtų numatytos darnaus judumo strategijos su įgyvendinimo priemonėmis. Lietuvos miestų savivaldybėse parengti darnaus judumo miestuose planai yra reikšmingi dokumentai, kuriais siekiama įgyvendinti numatytas strategijas iki 2030 m., tuo pačiu išlaikant darnaus vystymosi tęstinumą, kaip yra numatyta 2021-2030 m. Nacionaliniame pažangos plane, kuris pakeitė, 2014-2022 m. Nacionalinę susisiekimo plėtros programą. Atsižvelgiant galima teigti, kad miestų savivaldybės, siekdamos įgyvendinti 2021-2030 m. Nacionalinį pažangos planą, turi užtikrinti veiksmingą darnaus judumo mieste planų įgyvendinimą, todėl svarbu išanalizuoti ir įvertinti kokiomis darnaus judumo strategijomis ir įgyvendinimo būdais yra vykdomas siekimas.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog darnus judumas yra siejamas su judumo sistemos atitikimu visuomenės ekonominiams, socialiniams ir aplinkosauginiams poreikiams tenkinti, mažinant nepageidaujamą poveikį ekonomikai, visuomenei ir aplinkai. Apžvelgiant mokslinę literatūrą, A. Padilla-Rivera ir kt. (2020) pabrėžia, jog neužtenka vien remtis aplinkosauginiais aspektais, nors jie yra labai svarbūs, bet reikia atsižvelgti ir į socialinį ir ekonominį poveikį. M. Gallo ir kt. (2020) teigia, jog siekiant darnaus judumo tikslų įgyvendinimo negalima apsiriboti tik mažiau teršiančių transporto priemonių naudojimu miestuose, nors tai ir yra vienas iš kertinių oro taršą lemiančių veiksnių. Tuo tarpu C. Wang ir kt. (2020) pabrėžia, jog labai svarbu atsižvelgti ir į aplinkosauginius, socialinius ir ekonominius veiksnius, kurie turi įtakos darnaus judumo vystymuisi.

Atsižvelgiant darnaus judumo principus, matyti, kad darnus judumas gali patekti į daugelį tarpusavyje susijusių sektorių. Kaip nurodo M. Biggar (2020), kad darnus judumas skatina transporto naudojimą, kuris nepriklauso nuo iškastinio kuro - elektriniai automobiliai ar nemotorinės transporto priemonės tokios, kaip dviračiai, paspirtukai, riedlentės, neįgaliųjų vežimėliai tiesiog pasivaikščiojimais mieste, kuriuo yra siekiama saugiai ir efektyviai judėti, kad nebūtų sukeliama neigiamas poveikis aplinkai. Kaip teigia D. Gillis ir kt. (2016), jog analizuojant darnų judumą mieste išskiriami, jog yra trys svarbiausi aspektai, į kuriuos reikia atsižvelgti vystant darnų judumą, tai būtų globali aplinka, gyvenimo kokybė ir ekonominė sėkmė. Kaip E. Holden (2007) teigia, jog raktas į darnų judumą yra ilgalaikio ekonominio, aplinkos ir socialinio tvarumo siekių įgyvendinimas. Galima teigti, kad mokslinėje literatūroje analizuoti darnaus judumo principai (žr. 1 pav.), yra aplinkosauginiai, socialiniai ir ekonominiai principai. Nors nurodytų principų esmė yra siekti darnaus judumo, tačiau kiekvienas iš jų yra gali būti skaidomas į dar platesnes kryptis.

1 pav. Darnaus judumo svarbiausi aspektai

Šaltinis: Sudaryta autorės

Norint geriau suprasti, kokią įtaką turi kiekvienas, privaloma detaliau išanalizuoti ir įsigilinti į kiekvienos srities kryptį ir kokia yra siekiamybė, žinant, jog pagrindinis tikslas yra siekti darnaus judumo. Žvelgiant, 1 paveiksle matyti, jog pagrindiniai principai yra aplinkosauginiai, socialiniai ir ekonominiai. Šie principai yra darnaus judumo pagrindas, todėl matyti šių principų tarpusavio sąveiką, jog siekiant

darnaus judumo įgyvendinimo jie turi būti apjungiami ir vykdomi neatsiejamai vienas nuo kito. Atskleista ir tai, kas sudaro pagrindinius minimus principus, kurios nagrinėtoje literatūroje autoriai nurodo, kaip natūralios oro taršos mažinimas, žmonių sveikatos ir saugumo svarba, netaršaus transporto diegimas ir skatinimas, gyventojų judėjimo poreikių tenkinimas, stabilios ekonomikos palaikymas, susisiekimo išlaidų mažinimas, energetinio saugumo išlaikymas ar ilgalaikis supančios aplinkos gyvybingumo užtikrinimas.

Darnaus judumo siekimas turi poveikį tiek visuomenei, tiek natūraliai aplinkai, todėl būtina apibrėžti, kokie galimi privalumai ir su kokiais trūkumais susiduriama, vystant darnų judumą (žr. 1 lentelę). Grįžtant prie darnaus judumo principų – aplinkosauginių, socialinių ir ekonominių, reikalinga išnagrinėti kiekvieną atskirai, nes vienam principui, kaip pavyzdys minimas privalumas gali būti trūkumas, o kitam trūkumas būti privalumas.

1 Lentelė. Potencialūs darnaus judumo privalumai ir trūkumai

Eil. nr.	Privalumai	Trūkumai
1.	Atnaujinti ir įrengti pėsčiųjų takai	Visuomenės nenoras keistis dėl nusistovėjusių gyvenimo įpročių
2.	Didinama miesto vertė	Mažas ekonominis gyvybingumas
3.	Mažinama aplinkos oro ir triukšmo tarša	Nepalanki geografinė padėtis, miestų išdėstymas
4.	Mažiau kvėpavimo takų ligų, astmos ar vėžio susirgimo rizika	Įvairios logistinės ar techninės problemos
5.	Naudojamos transporto priemonės, kurioms nereikia iškastinio kuro	Išliekanti neįperkamos kliūtis
6.	Pertvarkytos eismo sistemos, greitam susisiekimui ir spūsčių mažinimui	Visuomenės nepasitenkinimas vietos valdžia
7.	Sukuriamos naujos darbo vietos	Tam tikrų socialinių grupių diskriminacija ir pažeidžiamumas
8.	Suteikiama galimybė valdyti savo laiką	Valdžios nesutarimai tarpusavyje
9.	Užtikrinamas visuomenės saugumas keliuose	Nauji taršos mokesčiai gyventojams
10.	Užtikrinamos vienodos sąlygos keliauti visoms žmonių grupėms	Neužtikrinamas valdžios ir visuomenės bendradarbiavimas
11.	Viešojo transporto infrastruktūros plėtra	Reikalingos didelės pradinės investicijos
12.	Viešojo transporto įperkamos	Žmogiškųjų išteklių trūkumas

Šaltinis: Sudaryta autorės

Iš 1 lentelės duomenų matyti, jog darnaus judumo esminis privalumas būtų, jog būtų pertvarkyta judėjimo sistema, kuri nebūtų tarši visai supančiai aplinkai ir pritaikyta visoms žmonių grupėms. O didžiausią neigiamą įtaką turintis trūkumas išlieka netaršių transporto priemonių neįperkamos visuomenės nepasitenkinimas tam tikrais valdžios veiksmais, kaip papildomais mokesčiais ar tarpusavy nesutarimais dėl darnaus judumo vystymo.

2. Darnaus judumo Lietuvoje teisinis reglamentavimas

Atsižvelgiant į Europos Komisijos teikiamus komunikatus, Lietuvoje įgyvendinant darnų judumą vadovaujamosi *Komisijos komunikatu Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Naujoji ES judumo mieste sistema“ Nr. 470 (Europos Komisija, COM (2021.12.14) 811 galutinis, Strasbūras, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui „Konkurencingos efektyviu*

išteklių naudojimu grindžiamos judumo sistemos mieste kūrimas, Nr. 0913 (Europos Komisija, SWD (2013.12.17) 529 galutinis, Briuselis), LR susisiekimo ministro 2022 m. gruodžio 27 d. įsakymu Nr. 3-586 „Dėl Darnaus judumo planų rengimo rekomendacijų patvirtinimo“, kuris pakeitė iki 2022 m. gruodžio 27 d. galiojusį 2015 m. kovo 13 d. įsakymą „Dėl Darnaus judumo mieste planų rengimo gairių patvirtinimo“ ir kitais su darnaus judumo įgyvendinimu susijusiais LR Vyriausybės nutarimais bei ministerijų ministrų ir institucijų vadovų įsakymais. Reglamentai, kurie kalba apie „Žaliojo kurso“ įgyvendinimą, Lietuva, kaip ir kitos ES valstybės narės rengia strategijas - darnaus judumo mieste planus (toliau – Planas). Pagrindiniai teisės aktai, pateikti 2 lentelėje, kuriais vadovaujamosi LR rengiant darnaus judumo mieste planus.

2 lentelė. Pagrindiniai teisės aktai rengiant darnaus judumo mieste planus

Teisės akto rengėjas	Teisės akto pavadinimas
Europos Komisija (2013)	„Konkurencingos efektyviu išteklių naudojimu grindžiamos judumo sistemos mieste kūrimas“
	„Tvaraus judumo mieste planų koncepcija“ (<i>priedas prie Konkurencingos efektyviu išteklių naudojimu grindžiamos judumo sistemos mieste kūrimas</i>)
Europos Komisija (2021)	„Naujoji ES judumo mieste sistema“
LR Susisiekimo ministerija (2022)	„Darnaus judumo planų rengimo rekomendacijos“

Šaltinis: Parengta autorės pagal LR Susisiekimo ministeriją (2022) [interaktyvus], Vilnius. [žiūrėta 2023 m. kovo 22 d.]
Prieiga internetu: <https://sumin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/darnus-judumas/svarbiausi-darnu-juduma-reglamentuojantys-teises-aktai>

Šie teisės aktai turi bendrą tikslą – siekti darnaus judumo įgyvendinimo Lietuvos miestuose, parengiant darnaus judumo mieste planus, kurie turėtų numatyti įgyvendinimo priemones. LR Susisiekimo ministerijos parengtos rekomendacijos yra paremtos 2 lentelėje minėtais Europos Komisijos (2013, 2021) komunikatais.

Visa darnaus judumo esmė yra daryti teigiamą poveikį visai supančiai aplinkai, išvengiant arba nesukuriant neigiamo poveikio padarinių. Pirmiausia didelis dėmesys skiriamas transporto sektoriui, nes jame sunaudojama daug iškastinio kuro (benzinas, dyzelinas, suskystintos naftos dujos), o tai labai įtakoja didelį šiltnamio efektą sukeliančių dujų (toliau – ŠESD) susidarymą. Aplinkos apsaugos agentūros (2022) duomenis transporto sektorius Lietuvoje bendrai sukuria iki 30% ŠESD, lyginant 5 m. duomenis 2017-2022 m. matoma tendencija, jog transporto sektoriuje nemažėja ŠESD kiekis dėl taršių transporto priemonių naudojimo. Todėl viena iš didelę grąžą į teigiamą poveikį aplinkai skatinančių priemonių yra taršių transporto priemonių ribojimas. Taršių transporto priemonių ribojimo priemonės, kurios keistų transporto sektoriaus daromą neigiamą poveikį visoje Lietuvoje nurodo A. Kėdaitienė ir kt. (2021), jog privaloma kurti žaliąsias zonas, taikyti tam tikrus taršos mokesčius, rengti anksčiau minėtus darnaus judumo mieste planus, keisti nusistovėjusius visuomenės įpročius, vykdant švietimą, įrengiant dviračių ir pėsčiųjų takus ir skatinant ekologišką vairavimą.

3. Tyrimo metodai ir rezultatai

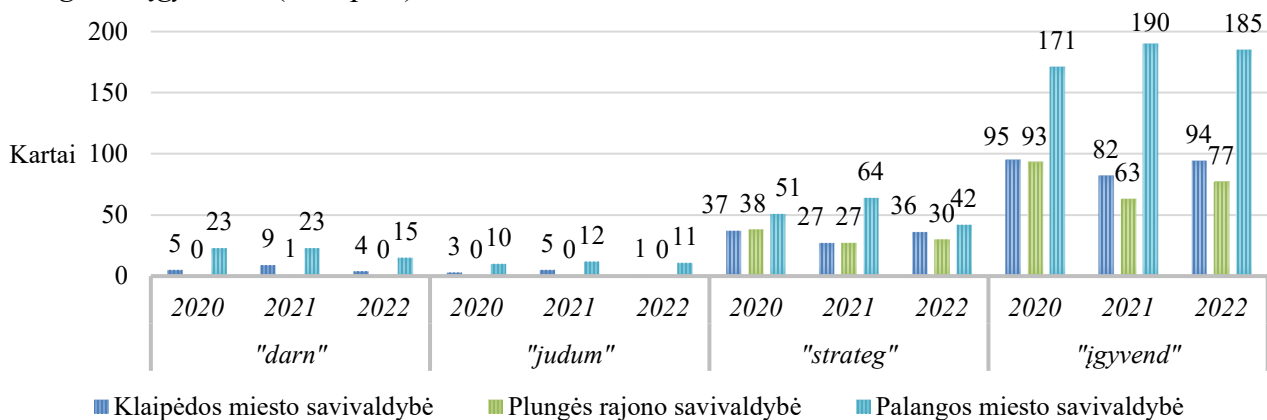
Tyrimui atlikti buvo pasirinkti Klaipėdos, Plungės ir Palangos miestai, nes šių miestų kelių infrastruktūra yra susijusi viena su kita; miestai tarpusavyje yra pasiekiami mažesniu nei valandos laikotarpiu. Taip pat miestai atitinka darnaus judumo mieste planų kriterijus pagal teritorijos dydį iki 25 tūkst. gyventojų turintys miestai, kurortiniai miestai bei miestai turintys virš 100 tūkst. gyventojų,

atitinkamai Klaipėda – virš 100 tūkst. gyventojų, Plungė – iki 25 tūkst. gyventojų bei Palanga – kurortinis miestas, iki 25 tūkst. gyventojų.

Atliekant tyrimą taikytas antrinių duomenų rinkimas ir sisteminimas. Pasirinkti Klaipėdos miesto, Plungės rajono ir Palangos miesto darnaus judumo dokumentai: *Klaipėdos miesto savivaldybės ir mero veiklos ataskaitos 2020, 2021 ir 2022 m.*, *Plungės rajono savivaldybės mero ir savivaldybės tarybos veiklos ataskaitos 2020, 2021 ir 2022 m.*, *Palangos miesto savivaldybės tarybos, mero ir administracijos direktoriaus veiklos ataskaitos 2020, 2021 ir 2022 m.* Šių ataskaitų pasirinkimą lemia tai, jog ataskaitose pateikiama savivaldybių metinės veiklos rezultatai, kuriuose atsispindi darnaus judumo įgyvendinimo priemonių taikymas, jog būtų galima duomenis išanalizuoti ir įvertinti.

Atliekant antrinių duomenų rinkimą ir sisteminimą bei turinio analizę buvo naudotas *Darnaus judumo planų rengimo gairėse* pateiktas plano teminių dalių (vertinimo kriterijų) analizės eiliškumas.

Dokumentuose pirmiausia atlikta turinio analizė, jog būtų galima įvertinti, kiek konkrečiai minimi su darniu judumu susiję žodžiai. Atliekant turinio analizę, pasirinkti raktiniai žodžiai: „*darn*“, „*judum*“, „*strateg*“ ir „*įgyvend*“ (žr. 2 pav.).

2 pav. Raktinių žodžių „*darn*“, „*judum*“, „*strateg*“ ir „*įgyvend*“ analizė

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis remiantis 2020-2022 m. Klaipėdos miesto, Plungės rajono ir Palangos miesto savivaldybių tinklalapiuose pateiktomis tarybos, mero ir administracijos direktoriaus metinėmis veiklos ataskaitomis

Gauti duomenys leidžia teigti, jog Klaipėdos miesto savivaldybės ir mero veiklos 2020-2022 m. veiklos ataskaitose raktinis žodis „*darn*“ viso minimas 18 kartų, „*judum*“ – 9 kartus, „*strateg*“ – 100 kartų, o „*įgyvend*“ - 271 kartą. Trumpiniai „*darn*“ ir „*judum*“ minimi nedaug kartų, todėl galime daryti prielaidą, jog jie nėra akcentuojami arba yra pateikiama kitaip. Raktiniai žodžiai „*strateg*“ ir „*įgyvend*“ minėtose ataskaitose matomi ženkliai daugiau kartų, nes jie naudojami ir siejami ne tik kartu su darnaus judumo įgyvendinimu, bet ir su visa likusia Klaipėdos miesto savivaldybės ir mero metine veikla. Plungės rajono savivaldybės mero ir savivaldybės tarybos 2020-2022 m. veiklos ataskaitose raktinis žodis „*darn*“ minimas tik 1 kartą, „*judum*“ – nėra minima, todėl galime daryti prielaidą, jog apie darnų judumą nėra kalbama, „*strateg*“ paminėta 95 kartus, o „*įgyvend*“ paminėta 233 kartus, minėtose ataskaitose matoma ženkliai daugiau kartų jog buvo paminėta, nes galime daryti prielaidą, jog yra naudojami ir siejami ne tik kartu su darnaus judumo įgyvendinimu, bet ir su visa likusia Plungės rajono savivaldybės ir mero metine veikla. Palangos miesto savivaldybės tarybos, mero ir administracijos direktoriaus 2020-2022 m. veiklos ataskaitose raktiniai žodžiai „*darn*“ ir „*judum*“, atitinkamai paminėti 61 ir 33 kartus, todėl galime daryti prielaidą, jog Palangos miesto savivaldybė iš visų trijų vertinamų miestų daugiausia mini žodžius „*darnus judumas*“ veiklos metinėse ataskaitose. Raktiniai žodžiai „*strateg*“ ir „*įgyvend*“ Palangos miesto savivaldybės tarybos, mero ir administracijos direktoriaus 2020-2022 m. veiklos ataskaitose atitinkamai paminėti 157 ir 546 kartus, todėl galime daryti prielaidą, jog kaip

ir Klaipėdos miesto ir Plungės rajono savivaldybėse šie žodžių trumpiniai siejami su visa Palangos miesto savivaldybės tarybos, mero ir administracijos veikla.

Apibendrinant dokumentų tyrimo pagal vertinimo kriterijus rezultatus galime teigti, kad viešojo transporto skatinimu, **Klaipėdoje** siekiama, kad iki 2030 m. miesto gatvėmis riedėtų 49 elektriniai autobusai. 2021 m. ir 2022 m. suremontuota asfalto dangos, kuriomis važinėja viešasis transportas, sumažinta metinio autobusų bilieto kaina, vyksta viešojo transporto priemonių parko atnaujinimas aplinkos neteršiančiomis transporto priemonėmis ir Klaipėdos viešojo transporto priemonių parkas pasipildė 13 naujais, elektra varomais autobusais. **Plungėje** vykdomos numatytos strategijoje įgyvendinimo priemonės, tačiau gyventojams vis dar šis keliavimo būdas nėra patrauklus, nors ir keičiamos taršios transporto priemonės, rekonstruojamos laukimo stotelės bei edukuojama jaunoji karta dėl viešojo transporto naudos visai supančiai aplinkai. **Palangos** mieste atnaujintas viešojo transporto parkas (netaršūs, žemagrindžiai, pritaikyti neįgaliesiems), tačiau trūksta nuoseklių maršrutų, nes Palanga greitai tempu plečiasi, o maršrutai ten nėra vykdomi.

Skatinant bevariklio transporto integraciją, **Klaipėdoje** siekiama, kad miesto gatvės būtų pritaikytos ir įrengtos bevariklio transporto rūšiai, kad būtų patogiu keliauti ir laiku pasiekti reikiama miesto dalį. 2022 m. miesto gatvėse buvo įrengti pėsčiųjų ir dviračių takai, ateityje planuojama atnaujinti ir rekonstruoti esamus dviračių ir pėsčiųjų takus. **Plungėje** plečiamas dviračių ir pėsčiųjų takų ilgis, tačiau trūkstama asfaltuotų dangų, dviračių laikymo vietų su pastogėmis prie mokyklų ar lankytinų objektų. **Palangos** mieste Plečiamas pėsčiųjų ir dviračių takų tinklas mieste, tačiau ne visuose naujuose kvartaluose yra numatyta tiesti takus. Ilgą laiką nesutariama dėl dviračių tako į Kretingos miestą.

Modalinių kelionių pasiskirstyme, **Klaipėdoje** siekiama plėsti ir formuoti vientisą pėsčiųjų ir vientisą dviračių takų tinklą. Esamą infrastruktūrą rekonstruoti, siekiant užtikrinti eismo saugumą, įrengti takų apšvietimą. Sudaryti galimybes saugiai palikti dviratį, įrengiant dviračių saugyklas, apsaugančias dviračių priemones nuo vagysčių ir klimato sąlygų daromos žalos. Didinti viešojo transporto patrauklumą, užtikrinant geresnę pasiekiamumą, prieinamą kainą ir t. t. 2022 m. pradėtas tvarkyti skveras, kuriame numatyta patraukli vieta į kurią bus galima atvykti dviračiais, paspirtukais ar pėsčiomis, taip pat pradėtas projektas – Klemiškės gatvės rekonstrukcija, kuriame yra jungiamas kelias tarp Klaipėdos miesto ir Palangos plento. **Plungėje** skatinama, jog pirmenybė keliaujant būtų teikiama bemotoriam ir viešajam transportui, jeigu nėra tam galimybės, naudotis asmeniniu transportu. **Palangos** mieste didžioji dalis kelionių vyksta automobiliais, tačiau įgyvendinimo priemonėmis, jog naudojimas jais mažėtų, yra vykdomi jungiamieji traukinių ir autobusų maršrutai (vasaros sezonu), plečiamos transporto priemonių dalijimosi sistemos, tačiau jų dar trūkstama ten, kur būna daugiausia žmonių ir Palangos miesto savivaldybė ne visada randa lėšų įgyvendinimui.

Didinant eismo saugą ir saugumą, **Klaipėdos** miestui siūlomos saugumo priemonės perėjų apšvietimas, saugumo salelių įrengimas ir kt. pėsčiųjų perėjose diegiamos nuolat. Taip pat vykdomos mokymo programos mokymosi įstaigose, organizuojami moksleivių susitikimai ir varžybos apie saugaus eismo svarbą. **Plungėje** įsteigta saugaus eismo organizavimo komisija, tačiau trūkstama organizuotumo, jog būtų tinkamai įvertinami ir įgyvendinamai teikiami pasiūlymai arba pastabos. **Palangoje** tikslinga pastatyti greičio ribojimo kalnelius judrioje gatvėse (Vytauto arba Ganyklų g.). Taip pat numatytas vaikų ugdymas eismo saugumo klausimais bei Palangos miesto savivaldybės bendradarbiavimas su policijos pareigūnais vykdant eismo kontrolę ir užtikrinant saugumą mieste.

Eismo organizavimo tobulinime ir judumo valdyme, **Klaipėdoje** siūlomi judumo mieste valdymo sprendiniai, tokie kaip pėsčiųjų zonų plėtra, dalijimosi dviračių sistemos atsiradimas mieste, automobilių statymo problemų sprendimo būdai, apmokestinimo miesto dalyse galimybės, švietėjiškos veiklos ir sveikatinimo programų vykdymo galimybės. **Plungės** mieste tarp numatytų įgyvendinimo priemonių yra eismo valdymas, jog perskirstant eismą nebūtų sukeltos transporto spūstys, jog būtų labiau diegiamos transporto dalijimosi sistemos, diegiamos išmaniosios sistemos (išmanieji šviesoforai), didinami

stovėjimo aikštelėse mokesčiai miesto centre ir statomos „Kiss & Ride“ sustojimo vietos. **Palangoje** numatyta plėsti vienos krypties eismo gatves, jog dalis jos būtų skiriama dviračių takui, kaip jau yra atlikta Vytauto g., tuo pačiu įrengiant saugumo kalnelius bei riboti krovinio transporto patekimą į miesto centrą. Mokesčių už automobilių stovėjimą didinimas leistų mažinti apkrautas miesto centrinės gatves, o surinktas lėšas skirti į bevariklio transporto infrastruktūros skatinimą.

Įvertinant miesto logistiką, **Klaipėdoje** sunkiojo transporto srautams sureguliuoti Klaipėdos teritorijoje numatyti keturi transporto koridoriai iš uosto įmonių ir KLEZ. 2021 metais buvo pradėtas didelis projektas dėl darnaus judumo – tai Baltijos pr. žiedinės sankryžos su Šilutės ir Vilniaus pl. rekonstrukcija ir estakados statyba. Taip pat rekonstruojami keliai ir žiedinės sankryžos, gerinančios miesto logistiką. Ateityje numatyta užbaigti remontuojamus transporto koridorius ir gerinti Klaipėdos miesto logistiką. **Plungės** mieste jau įgyvendinta svarbi miesto problema (tunelis S. Dariaus ir Girėno gatvėje, po geležinkelio pervažs), yra numatyta daugiau krovinio transporto apvažiavimo galimybių, tačiau trūkstama finansavimo dėl tolimesnio įgyvendinimo, todėl siūloma įmonėms steigti pramoninėje zonoje, apvažiuojant miesto centrą. **Palangoje** vykdomas bendradarbiavimas su gretimų miestų pavežėjais, sklandžiam keleivių gabenimui į Palangos oro uostą ar Palangos autobusų stotį. Krovinis transportas turi nustatytą laiką, kuriuo gali patekti į judriausią pėsčiųjų gatvę – Basanavičiaus g., o su laiku bus griežtinamas patekimas laiko ir svorio atžvilgiu į ją, įvertinant susisiekimo sistemos visuotinimą ir specialiųjų poreikių turinčių žmonių įtrauktį.

Siekiant sudaryti galimybes visiems gyventojams naudotis transporto infrastruktūra ir susisiekimo sistema, **Klaipėdos** miesto savivaldybė atsižvelgia ir į žmones, turinčius specialiųjų poreikių, nes planuodami, rengdami ar rekonstruodami viešąją infrastruktūrą, vadovaujasi darnaus judumo principais, tokiais kaip stačių bortelių vengimas, įrenginėjamos įspėjamosios kelio dangos ir kt. **Plungės** rajono savivaldybė dar nėra numačiusi konkrečių priemonių šiai strategijai įgyvendinti, tačiau bendradarbiauja su neįgaliųjų nevyriausybinėmis organizacijomis ir skiria joms lėšų jų inicijuojamiems projektams bei paslaugoms teikti. **Palangoje** pertvarkytos bei naujai įrengtos laukimo stotelės turi užvažiavimo bordiūrus, stogines ir įvažas, jog autobusai privažiuotų šalia stotelės, o neįgalieji galėtų lengvai patekti. Pėsčiųjų takai įrengiami taip, jog būtų galima patekti iki pat jūros, bei judėti pakrante. Palangos miesto savivaldybė panaudos sutartimi neatlygintinai leidžia sutrikusios psichikos žmonių globos bendrijos Palangos skyriui ir Palangos neįgaliųjų draugijai ten vykdyti savo veiklą.

Skatinant alternatyvių degalų ir aplinką mažiau teršiantį transportą, **Klaipėdoje** skatinant elektromobilių naudojimą įrengta nemažai elektromobilių įkrovimo prieigų, ateityje planuojama įrengti dar daugiau. Klaipėda nori iki 2030 metų perpus sumažinti degalais varomų automobilių skaičių miestuose. Siekiant mažinti dulkėtumą ir oro užterštumą kietosiomis dalelėmis yra asfaltuojami žvyrkeliai, įsigyta kelių vakuuminių valymo mašinų, pakelėse yra sodinami medžiai ir krūmai. Nuo 2022 m. Klaipėdos autobusų parko autobusai naudoja aplinkai draugiškus degalus – biometaną. Viena iš priemonių oro taršai mažinti yra krovinio transporto ribojimas šalia gyvenamųjų rajonų, elektrobuses ir hibridinių autobusų įsigijimas ir naudojimas Klaipėdos miesto viešojo transporto maršrutuose. **Plungės** mieste numatyta diegti daugiau elektromobilių krovimo stotelių, taikyti tam tikras lengvatas (nemokamos stovėjimo aikštelės, galimybė važiuoti „A juosta“), taip pat numatytas visuomenės švietimas ir skatinimas dėl naudojimosi netaršiomis transporto priemonėmis, kurios nesukelia taršos aplinkai. **Palangoje** sparčiai plečiamas elektromobilių krovimo tinklas bei taikomos lengvatos juos eksploatuojant (nemokamas automobilių statymas, finansinė parama iš Vyriausybės įsigyjant tokią transporto priemonę ir teisė važiuoti „A juosta“. Viešojo transporto paslaugas teikianti įmonė turi daugiau nei 50% ekologiškų transporto priemonių, kuriais vykdo keleivių vežimą Palangos mieste.

Vertinant intelektinių transporto sistemų diegimą mieste, **Klaipėdos** miestui šiandien yra labai svarbu ITS naudoti eismui valdyti, eismo informacijai rinkti, eismo saugumui didinti, efektyvesniam maršrutinio viešojo transporto darbui, koordinuotam automobilių statymo sistemų diegimui, eismo

valdymo centrui įrengti. Į Klaipėdos m. savivaldybės svarbiausių priemonių sąrašą yra įtrauktos tokios priemonės kaip, Įdiegti intelektinę saugaus eismo sistemą, taikyti automobilių stovėjimo mokestį ar mokestį už įvažiavimą į miesto centrą ir kt. **Plungės** mieste yra diegiamos intelektinės transporto sistemų priemonės, kaip išmanieji šviesoforai (jau 4 iš numatytų 8), tačiau dar trūksta įdiegtų išmaniųjų sistemų neįgaliesiems (ryškių ekranų arba garsinių sistemų, jog būtų matomi ir girdimi maršrutai, jų numeriai). **Palangos** mieste naujos ir ekologiškos viešojo transporto priemonės turi visapusišką pritaikymą neįgaliesiems bei WiFi ryšį autobuse, o išorės dizainas papuoštas su Palangos miesto simbolika. Užtikrinti saugumą yra perkama moderni saugumo užtikrinimo įrangą (kamos, transporto sekimo sistemos) bei vykdomas bendradarbiavimas su užsienio šalimis, įgyvendinant bendrus projektus.

Išvados

Darnaus judumo samprata suprantama, kaip visuomenės judumas tarp miesto vietovių, naudojantis transporto infrastruktūros tinklu, jog būtų sukeliama kuo mažesnis neigiamas poveikis aplinkai. Esminis darnaus judumo privalumas yra pertvarkyta judumo sistema, kuri nebūtų tarši supančiai aplinkai bei pritaikyta visiems žmonėms. Esminis trūkumas yra netaršių transporto priemonių neįperkamus ir visuomenės nepasitenkinimas tam tikrais valdžios veiksmais.

Atlikto tyrimo metu nustatyta, jog Klaipėdos, Plungės ir Palangos miestuose darnaus judumo strategijos yra numatytos pagal parengtų darnaus judumo planų temas. Visuose trijuose miestuose diegiamos tokios saugumo priemonės, kaip paaukštintos bei apšviestos pėsčiųjų perėjos, vaizdo stebėjimo kameros, išmanieji šviesoforai, kurie taip pat mažina ir eismo spūstis. Visi tirti miestai pirmenybę teikia pėsčiųjų ir dviračių takų rekonstrukcijai arba įrengimui, jog būtų mažinamas asmeninių automobilių naudojimas. Taip pat šiuose miestuose numatyta skatinti tiek visuomenę, tiek rengti edukacinius renginius ugdymo įstaigose dėl eismo saugos, viešojo transporto naudojimo bei ekologiškų transporto priemonių naudoti.

Tačiau Palanga skiria daugiausia dėmesio bėmutorio transporto plėtrai. Klaipėdos mieste nepakankamai išvystytas dviračių takų tinklas, o Plungės mieste dalis takų nėra asfaltuota. Plungė taip pat neskiria pakankamo dėmesio viešojo transporto populiarinimui. Nevienodas dėmesys visuose miestuose skiriamas ir didinant specialiųjų poreikių turinčių žmonių judumą. Plungės rajono savivaldybė dar nėra numaciusi tokių priemonių įgyvendinimo.

Literatūra

European Environment Agency. 2019. Sustainability transitions: policy and practice. TH-AL-19-011-EN-N [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. sausio 30 d.] Prieiga internetu: <https://www.eea.europa.eu/publications/sustainability-transitions-policy-and-practice>

Lietuvos Respublikos susisiekimo ministro 2022 m. gruodžio 27 d. įsakymas Nr.3-586 Dėl Darnaus judumo planų rengimo rekomendacijų patvirtinimo [interaktyvus], Vilnius. [žiūrėta 2023 m. kovo 18 d.] Prieiga internetu: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6691729085e011ed8df094f359a60216>

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2013 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 1253 Dėl Nacionalinės susisiekimo plėtros 2014-2022 metų programos patvirtinimo [interaktyvus], Vilnius. [žiūrėta 2023 m. kovo 19 d.] Prieiga internetu: <https://sumin.lrv.lt/uploads/sumin/documents/files/suvestin%C4%97.pdf>

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimas Nr. 998 Dėl 2021-2030 metų Nacionalinio pažangos plano patvirtinimo [interaktyvus], Vilnius. [žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d.] Prieiga internetu: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c1259440f7dd11eab72ddb4a109da1b5?jfwid=-whxwii77y>

Padilla-Rivera A., Russo-Garrido S., Merveille N. 2020. Addressing the Social Aspects of a Circular Economy: A Systematic Literature Review [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. vasario 7 d.] Prieiga internetu: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/19/7912>

- Gallo M., Marinelli M. 2020. Sustainable mobility: A review of possible actions and policies [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. vasario 2 d.] Prieiga internetu https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=it&user=TLjEdbcAAAAJ&citation_for_view=TLjEdbcAAAAJ:uJ-U7cs_P_0C
- Wang C., Cardon P.W., Liu J., Madni G.R. 2020. Social and economic factors responsible for environmental performance: A global analysis. Bing Xue, Institute for Advanced Sustainability Studies [interaktyvus], Germany. [žiūrėta 2023 m. vasario 8 d.] Prieiga internetu: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0237597>
- Biggar M. 2020. Non-motorized Transport: Walking and Cycling [interaktyvus], San Francisco. [žiūrėta 2023 m. vasario 26 d.] Prieiga internetu: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-95717-3_1
- Gillis D., Semanjski I., Lauwers D. 2016. How to Monitor Sustainable Mobility in Cities? Literature Review in the Frame of Creating a Set of Sustainable Mobility Indicators [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. vasario 28 d.] Prieiga internetu: <https://www.mdpi.com/2071-1050/8/1/29>
- Holden E. 2007. Achieving Sustainable Mobility [interaktyvus], London. [žiūrėta 2023 m. vasario 26 d.] Prieiga internetu: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315565491/achieving-sustainable-mobility-erling-holden>
- Europos Komisija, 2013 m. gruodžio 17 d., dokumentas Nr. 0913, Konkurencingos efektyviu išteklių naudojimu grindžiamos judumo sistemos mieste kūrimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. kovo 16 d.] Prieiga internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013SC0529&from=LT>
- Europos Komisija, 2021 m. gruodžio 14 d., dokumentas Nr. 470, Naujoji ES judumo mieste sistema [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. kovo 17 d.] Prieiga internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0811&from=LT>
- Klaipėdos miesto savivaldybė. 2021. Klaipėdos miesto savivaldybės ir mero 2020 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d.] Prieiga internetu: <https://issuu.com/savivaldybesadministracija/docs/t2-62pr1.docx>
- Klaipėdos miesto savivaldybė. 2022. Klaipėdos miesto savivaldybės ir mero 2021 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d.] Prieiga internetu: <https://issuu.com/kmsa/docs/t2-43pr1.docx>
- Klaipėdos miesto savivaldybė. 2023. Klaipėdos miesto savivaldybės ir mero 2022 m. veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. balandžio 8 d.] Prieiga internetu: <https://www.klaipeda.lt/lt/doclib/k4qheqzhzlj5nxksm7rkug5pauzcb5kb>
- Kėdaitienė A., Drożdż J., Padvilikis G. 2021. Visų transporto sektorių (kelių, oro, vandens ir geležinkelių) svarbiausių ir didžiausių poveikį ŠESD mažinimui, energijos vartojimo efektyvumui ir AEI dalies didinimui darančių priemonių efektyvumo ekonominis įvertinimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. kovo 20 d.] Prieiga internetu: <https://sumin.lrv.lt/uploads/sumin/documents/files/Transporto%20priermonių%20ekonominio%20efektyvumo%20vertinimas%2020211230.pdf>
- Palangos miesto savivaldybė. 2021. Palangos miesto savivaldybės strateginio plėtros planas 2021-2030 m. [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. balandžio 5 d.] Prieiga internetu: https://www.palanga.lt/data/public/uploads/2021/05/d1_palangos-spp-iki-2030-m.-final-4.docx
- Palangos miesto savivaldybės taryba. 2021. Palangos miesto savivaldybės tarybos, mero ir administracijos direktoriaus 2020 metų veiklos ataskaita [interaktyvus], Palanga. [žiūrėta 2023 m. balandžio 5 d.] Prieiga internetu: <https://www.palanga.lt/lt/doclib/6foub7ffvshnqnmjwk9ejk9penve8szs>

- Palangos miesto savivaldybės taryba. 2022. Palangos miesto savivaldybės tarybos, mero ir administracijos direktoriaus 2021 metų veiklos ataskaita [interaktyvus], Palanga. [žiūrėta 2023 m. balandžio 5 d.] Prieiga internetu: <https://www.palanga.lt/lt/doclib/2dxtfph5r5shx4ygyjwswjshpm6d33k7>
- Palangos miesto savivaldybės taryba. 2023. Palangos miesto savivaldybės tarybos, mero ir administracijos direktoriaus 2022 metų veiklos ataskaita [interaktyvus], Palanga. [žiūrėta 2023 m. balandžio 5 d.] Prieiga internetu: <https://www.palanga.lt/doclib/qbquikbqhffl1yvwj7w5z8cgxf5jvtrwh>
- Plungės rajono savivaldybė. 2020. Plungės rajono savivaldybės 2021-2030 m. strateginis plėtros planas [interaktyvus]. [žiūrėta 2023 m. balandžio 6 d.] Prieiga internetu: <https://www.plunge.lt/wp-content/uploads/2021/11/PLUNGESRAJONOSAVIVALDYBES20212030M.STRATEGINISPLETR OSPLANAS.pdf>
- Plungės rajono savivaldybės taryba. 2021. Plungės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus ir savivaldybės administracijos 2020 metų veiklos ataskaita [interaktyvus], Plungė. [žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d.] Prieiga internetu: https://www.plunge.lt/wp-content/uploads/2023/01/T160DelSav.meroirtarybosveikl.atask_uz2020m.priedas.pdf
- Plungės rajono savivaldybės taryba. 2022. Plungės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus ir savivaldybės administracijos 2021 metų veiklos ataskaita [interaktyvus], Plungė. [žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d.] Prieiga internetu: <https://www.plunge.lt/wp-content/uploads/2022/03/T1-40-Del-Sav.-mero-ir-tarybos-veikl.-atask.-uz-2021-m.-Priedas.pdf>
- Plungės rajono savivaldybės taryba. 2023. Plungės rajono savivaldybės administracijos direktoriaus ir savivaldybės administracijos 2022 metų veiklos ataskaita [interaktyvus], Plungė. [žiūrėta 2023 m. balandžio 3 d.] Prieiga internetu: <https://www.plunge.lt/wp-content/uploads/2023/02/T1-32-Administracijos-direktoriaus-ataskaita-uz-2022-m.-priedas.pdf>
- Undaravičius M., Noreika M. (UAB „ATAMIS“), Jaržemskis A. (UAB „SMART CONTINENT“). 2018. Plungės miesto darnaus judumo planas [interaktyvus], Vilnius. [žiūrėta 2023 m. kovo 14 d.] Prieiga internetu: https://sumin.lrv.lt/uploads/sumin/documents/files/Plunges%20miesto%20DJP%202017_05_09.pdf
- Undaravičius M., Grabauskas Ž., Berulis M. (UAB „ATAMIS“), Jaržemskis A. (UAB „SMART CONTENT“). 2017. Palangos miesto darnaus judumo planas [interaktyvus], Vilnius. [žiūrėta 2023 m. kovo 14 d.] Prieiga internetu: <https://www.palanga.lt/data/public/uploads/2022/05/palangos-miesto-darnaus-judumo-planas.pdf?lang=en>
- Rumšas G., Spečkauskas A. (UAB „Civitta“), Jonauskas T., Muliulytė J. (MB „PUPA – strateginė urbanistika“), Burinskienė M., Ušpalytė-Vitkūnienė R., Paliulis G.M., Juknevičiūtė-Žilinskienė L., Vabuolytė V., Ševelis K., Malikėnienė R. (VšĮ Vilniaus Gedimino technikos universitetas). 2017. Klaipėdos miesto darnaus judumo planas [interaktyvus], Vilnius. [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.] Prieiga internetu: https://www.klaipeda.lt/data/public/uploads/2018/08/i_ii-tomas-klaipedos-miesto-darnaus-judumo-planas.pdf

**SUSTAINABLE MOBILITY IN LITHUANIAN CITIES:
STRATEGIES AND METHODS OF IMPLEMENTATION**

Roberta Pikturnienė, Prof. Dr. Jaroslav Dvorak

Klaipėda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration
and Political sciences

Summary

The article analyzes the implementation of sustainable mobility strategies and implementation methods in Lithuanian cities. The relevance of the work is based on the planned 2021-2030 *The National Progress Plan*, which replaced the 2014-2022 *The National Transportation Development Program*, which stated that municipalities must prepare sustainable urban mobility plans that reflect the existing analysis of urban mobility and provide a strategy with implementation measures to promote sustainable urban mobility. The results of the conducted research show that the implementation of sustainable mobility in Lithuanian cities is underway.

KEYWORDS: *sustainable mobility, city, strategy, implementation*

Spausdinti rekomendavo: prof. dr. Jaroslav Dvorak

MISIJOS „ŽALIOSIOS SAVIVALDYBĖS 2030“: KOORDINAVIMO CENTRO MODELIO PAIEŠKOS LIETUVAI

Guoda Giedraitytė, lekt. Gabrielė Burbulytė-Tsiskarishvili

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Urbanizacijos plitimas pasaulyje sukėlė milžinišką CO₂ emisijos pliūpsnį žemės atmosferoje. Tai paskatino Europos Komisiją paskelbti „100 klimatui neutralių ir išmaniųjų miestų“ misiją kovai su CO₂ emisija. Misijai vykdyti buvo atrinkta 100 išmaniųjų miestų (tarp jų – Vilnius ir Tauragė), kurie iki 2030 metų bandys pasiekti klimato neutralumą. Kadangi pati misija yra eksperimentinė, kai kuriose Europos šalyse buvo pasirinkta steigti įgyvendinimo procesus koordinuojančias nacionalines institucijas. Švedija ir Austrija jau įkūrė nacionalinius misijos koordinavimo centrus. Siekiant tikslios ir sklandžios miestų veiklos yra siūloma įsteigti panašią nacionalinę koordinuojančią instituciją ir Lietuvoje. Tad šiuo tyrimu siekiama išanalizuoti, koks Lietuvoje yra nacionalinio koordinavimo centro poreikis.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: „Žaliosios savivaldybės 2030“, CO₂ emisija, išmanieji miestai, koordinavimo centras, 100 Klimato neutralių ir išmaniųjų miestų misija, „Viable Cities“, „Fit4UrbanMission“.

Įvadas

Urbanizacijos plitimas pasaulyje sukėlė milžinišką CO₂ emisijos pliūpsnį žemės atmosferoje. Šis ryškus anglies dioksido perteklius paskatino Europos Komisiją paskelbti „100 klimatui neutralių ir išmaniųjų miestų“ misiją kovai su CO₂ emisija. Misijai vykdyti buvo atrinkta 100 išmaniųjų miestų, kurie iki 2030 metų naudodamiesi naujausiomis technologijomis bandys pasiekti klimato neutralumą. Iš Lietuvos net du miestai buvo atrinkti dalyvauti šioje miestų misijoje – Vilnius ir Tauragė. Misijai įgyvendinti Lietuvoje suburta Seimo laikinoji parlamentinė grupė, misiją pavadinusi „Žaliosios savivaldybės 2030“. Kadangi pati misija yra eksperimentinė, kai kuriose Europos šalyse buvo pasirinkta steigti įgyvendinimo procesus koordinuojančias nacionalines institucijas. Tokios šalys kaip Švedija ir Austrija jau įkūrė nacionalinius misijos koordinavimo centrus. Siekiant tikslios ir sklandžios miestų veiklos yra siūloma įsteigti panašią nacionalinę koordinuojančią instituciją ir Lietuvoje. Labai svarbu išanalizuoti ar Lietuvoje yra nacionalinio koordinavimo centro poreikis, koks jis yra ir kokios šalies patirtimi remtis būtų palankiausia norint jį įsteigti Lietuvoje, o gal visų palankiausia būtų visiškai unikalus centras.

Tyrimo problema. *Kokias užsienio šalių koordinavimo centrų patirtis galėtų perimti Lietuvos nacionalinis koordinavimo centras?*

Tyrimo tikslas. Ištirti nacionalinės misijos „Žaliosios savivaldybės 2030“ koordinavimo centro poreikį Lietuvoje remiantis specialistų požiūriais.

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizės ir sintezės metodas, aprašomasis metodas, turinio analizės metodas, interviu metodas, apibendrinamasis metodas.

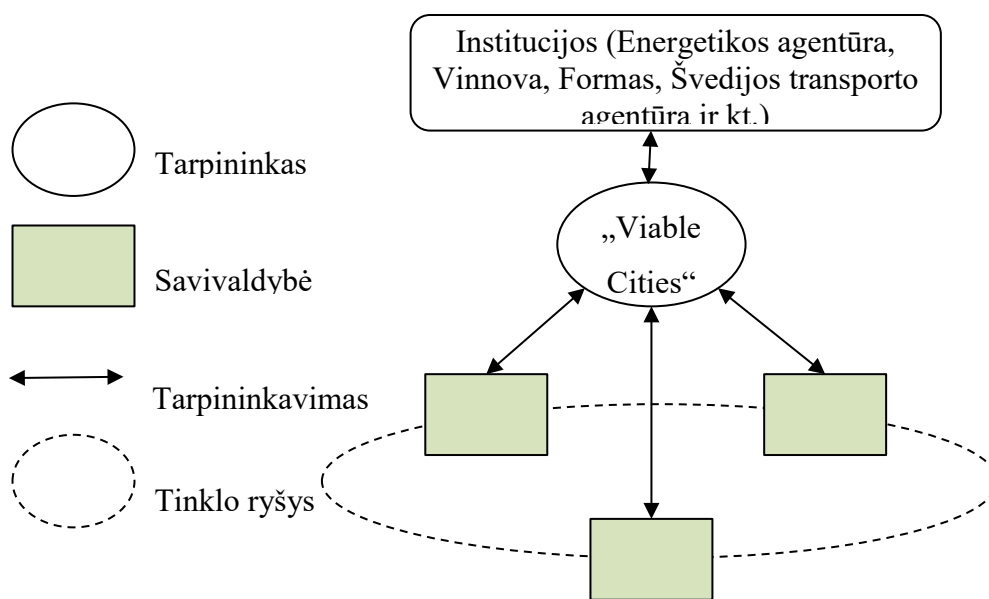
1. Švedijos ir Austrijos nacionalinių koordinavimo centrų patirties analizė

Švedijos ir Austrijos nacionaliniai koordinavimo centrai „Viable Cities“ ir „Fit4UrbanMission“ yra puikūs pavyzdžiai, kaip šios šalys aktyviai siekia mažinti CO₂ emisiją miestuose, skatinti tvarią miestų plėtrą bei kitus su aplinkosauga susijusius klausimus.

Švedija. Net septyni Švedijos miestai Stokholmas, Umeå, Gävle, Geteborgas, Helsingborgas, Lundas ir Malmė buvo atrinkti dalyvauti žaliųjų miestų misijoje kartu su dar 93 Europos miestais (Swedish Energy Agency, 2022). Visos atrinktos savivaldybės yra pasiryžusios keistis, o norint, jog kiekybė atitiktų kokybę, būtina steigti koordinavimo centrą ir sujungti savivaldybes bendram tikslui.

T. Fahlgren (2022, p.25) teigimu, „Viable Cities“ sudarė klimato miesto sutartį, kurioje pabrėžiamas darbas su savivaldybėmis. Sutartimi bandoma koordinuoti ir teikti nacionalinę paramą, remti vietos lygmeniu mobilizaciją, koordinuoti ir tarpininkauti verslo, viešojo sektoriaus ar pilietinės visuomenės veikloje. Turėti šalyje koordinavimo centrą yra labai efektyvu, nes yra daug lengviau užtikrinamas tikslingas savivaldybių darbas ir pagalba joms, kas yra labai svarbu siekiant užsibrėžtų tikslų.

Perfrazuojant „Viable Cities“ (2022), pats koordinavimo centras dirba išvien su savivaldybėmis, vyriausybinėmis agentūromis, pramonės atstovais, visuomene. Programą remia Švedijos energetikos agentūra, „Vinnova“, „Formas“, o koordinuoja KTH. Visu šiuo bendradarbiavimu, tarpininkavimu ir darbu išvien yra stengiamasi sutelkti miestų tikslus į nacionalines aplinkos ir klimato siekiamybes. „Viable Cities“ tarpininkavime svarbus yra tinklinis ryšys, kuriame sąveikaujama tarp institucijų, savivaldybių bei koordinavimo centro (žr. 1 pav.).

1 pav. „Viable Cities“ kaip sisteminis tarpininkas

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis T. Fahlgren (2022, p.27)

Pagal T. Fahlgren (2022, p.27), pirmame lygyje „Viable Cities“ sutelkia savo dėmesį tarp skirtingų savivaldybių viename tinkle. Tinklas pasižymi tais pačiais tikslais, interesais, o pati veikla yra susitelkusi į keitimąsi žiniomis ir mokymąsi. „Viable Cities“ tarpininkauja su institucijomis esančiomis aukščiau ir kviečia savivaldybes keistis savo patirtimi bei žiniomis. „Viable Cities“ kaip tarpininkai gali sudaryti patogesnes sąlygas pereinant link klimato neutralumo miestuose. Toks tarpininkavimas yra ne kas kita kaip lengvesnis ir tikslingesnis tikslo siekimas.

„Viable Cities“ taipogi skatina miestus keistis (žr. 1 lent.), bandys įnešti gyvybės, žaliosios orientacijos į miestus. Sujungus bendrai jėgas, t. y. valdžios, visuomenės ir verslo, yra tikimasi, jog iki 2030 metų bus pasiektas klimato neutralumas. „Viable Cities“ suteiks visą reikiamą pagalbą savivaldybėms ir sieks CO₂ emisijos mažinimo.

1 lentelė. Miestų keitimuisi svarbios sritys ir jų paaiškinimas

Sritis	Paaiškinimas
Geresnės taisyklės	Ketinama įsteigti paramą savivaldybėms, jog būtų lengviau suprasti esami ir būsimi Švedijos ir Europos teisės aktai, taisyklės ir standartai, kurie yra susiję su miestų klimato kaita.
Inovacijos	Bus teikiami kompetencijų tinklai ir procesų palaikymas tokiose inovacijose kaip: energetikos, mobilumo, žiedinės ekonomikos skaitmeninimo srityse ir t.t.
Koordinuotas finansavimas	Bus remiamas savivaldybių poreikis finansuoti klimato kaitos perėjimą, taip pat skatinamas bendradarbiavimas tarp vyriausybinių institucijų. <ul style="list-style-type: none"> • Bendradarbiaujama su Švedijos ekonomikos ir regioninio augimo agentūra, taip stengiasi kurti ryšį su „Climate City Contract 2030“ • Bendradarbiaujama su Švedijos vietos valdžios finansavimo agentūra „Kommuninvest“ ir Europos investicijų banku (EIB), bandant stiprinti tvarų savivaldybės investicijų plano finansavimą, susijusio su klimato kaita.
Parama ES finansavimui gauti	„Viable Cities“ rems savivaldybes ketinant teikti paraiškas dėl reikalingų mokslinių tyrimų misijai.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Uppsala kommun (2020, p.6-7)

Austrija. „Vykdama projektą ES Komisija paskelbė konkursą „100 klimatui neutralių miestų iki 2030“. Ruošdamasi šiam konkursui, Klimato apsaugos ministerija miestus parėmė MTEP paslauga „Fit4UrbanMission“ (Lackner, 2022, p.29). Minėta paslauga padeda miestams ypatingai jų pasiruošimo misijai laikotarpiu, kai viskas yra nauja ir dar nežinoma. „Fit4UrbanMission“ – tai nacionalinė parama, kuri rengia Austrijos miestus misijai. Vienas iš tikslų yra įtraukti kuo įvairesnių lygių miestus, nuo patyrusių iki pradedančiųjų (Austria Tech, 2021). Šis skirtingų miestų lygių įtraukimas padės miestams mokytis ir taps įkvėpimu transformuotis. Kai yra dalijamasi žiniomis, visas procesas vyksta daug greičiau ir efektyviau.

Perfrazuojant „Austria Tech“ (2022) nuo pat pradžių Austrija suprato, jog misijai įvykdyti reikia paramos ir tinkamo pasiruošimo, todėl Federalinė klimato apsaugos ministerija pasiūlė miestams dalyvauti nacionalinėje „Fit4UrbanMission“ iniciatyvoje. Į kvietimą atsiliepė devyni Austrijos miestai. Esminis dėmesys miestams buvo skiriamas bendrajam mokymuisi, o po intensyvių metų miestai sukūrė strategijas, struktūrines ir pajėgumų koncepcijas. Šis bendras miestų susivienijimas yra ne kas kita kaip vieningumo ženklas, žinių bei patirties dalijimasis tarpusavyje. Europos Sąjungos teigimu (2022, p.1) „Kiekvienas miestas gauna ne daugiau kaip 100 000 EUR finansavimo iš Klimato apsaugos ministerijos“. Gavus finansavimą miestai yra tokiu būdu paskatinami, gali išbandyti naujus inovatyvius sprendimus, nebijoti eksperimentuoti.

Svarbu paminėti, kad bus sukurtos pirmosios klimatui neutralių rajonų gairės, kurios apims šiltnamio efektą sukeliančių dujų balansavimo metodą, taip pat prisitaikymo prie klimato kaitos ir švelninimo priemones, skirtas įvairių tipų kaimynystėms. Taip pat sprendimai, kaip pasiekti klimato neutralumą miestuose bus kuriami kartu su vietos veikėjais bendros kūrybos laboratorijose (Austrijos mokslinių tyrimų skatinimo agentūra 2023, p.1). „Fit4UrbanMission“ iniciatyvos ambicijos yra labai didelės, miestai kuria sprendimus kaip sumažinti CO₂ emisijos užterštumą. Vietos veikėjų įtraukimas padės gauti kūrybiškų ir inovatyvių idėjų.

Tiek Švedijos „Viable Cities“ tiek Austrijos „Fit4UrbanMission“ nacionaliniai koordinavimo centrai siekia sumažinti CO₂ emisijos užterštumą miestuose ir skatinti tvarų miestų vystymąsi (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Švedijos „Viable Cities“ ir Austrijos „Fit4UrbanMission“ veiklų palyginimas

Veiklos aspektai	Švedija „Viable Cities“	Austrija „Fit4UrbanMission“
Pagalba	„Viable Cities“ kaip tarpininkai sudaro patogesnes sąlygas pereinant link klimato neutralumo miestuose. Ketina įsteigti paramą savivaldybėms, remia su įgaliojimų įgyvendinimu susijusios politikos kūrimą, taip pat remia savivaldybes ketinant teikti paraiškas dėl reikalingų mokslinių tyrimų misijai.	Rengia Austrijos miestus misijai
Sudaroma oficiali sutartis	Pasirašyta sutartis tarp Švedijos savivaldybių, „Viable Cities“ ir penkių nacionalinių agentūrų	Nerasta
Bendradarbiavimas ir keitimasis informacija tarpusavyje	„Viable Cities“ tarpininkauja su institucijomis esančiomis aukščiau ir kviečia savivaldybes keistis savo patirtimi, bei žiniomis	Įtraukia kuo įvairesnių lygių miestus nuo patyrusių iki pradedančiųjų. Skirtingų miestų lygių įtraukimas padeda miestams vieniems iš kitų mokytis
Gyventojų įtraukimas	Pats koordinavimo centras dirba išvien su savivaldybėmis, vyriausybinėmis, agentūromis, pramonės atstovais, visuomene	Sprendimai, kaip pasiekti klimato neutralumą miestuose kuriami kartu su vietos veikėjais bendros kūrybos laboratorijose
Finansavimas	Remiamas savivaldybių poreikis finansuoti klimato kaitos perėjimą, taip pat sutartimi bandoma koordinuoti ir teikti nacionalinę paramą	Kiekvienas miestas gauna ne daugiau kaip 100 000 EUR finansavimo iš Klimato apsaugos ministerijos
Inovacijos	Teikiami kompetencijų tinklai ir procesų palaikymas tokiose inovacijose kaip: energetikos, mobilumo, žiedinės ekonomikos skaitmeninimo srityse ir t.t.	Kuriamos pirmosios klimatui neutralių rajonų gairės, kurios apims šiltnamio efektą sukeliančių dujų balansavimo metodą, taip pat prisitaikymo prie klimato kaitos ir švelninimo priemonės, skirtas įvairių tipų kaimynystėms.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Austrijos ir Švedijos centrų analizuotais duomenimis

Pagal 2 lentelėje pateiktus duomenis matyti, jog yra ganėtinai nemažai bendrų veiklos principų: abu centrai teikia pagalbą miestams, įtraukia gyventojus ir tuo pačiu kuo daugiau savivaldybių į šią informacijos keitimosi procesą. Taipogi miestams suteikiamas tam tikras finansavimas. Esminiai išvelgti skirtumai, jog oficiali sutartis sudaroma tik Švedijoje, taip pat inovacijos yra ganėtinai skirtingos.

Apibendrinant, Švedijos koordinavimo centras „Viable Cities“ yra vienas pagrindinių centrų Europoje pasižymintis koordinuotu finansavimu, inovacijomis ir kitomis sritimis. Austrijos nacionalinis koordinavimo centras yra pagalbininkas miestams, stengiasi įtraukti kuo įvairesnio lygio miestus, juos sujungti bendram darbui ir skatinti tapti klimatui neutraliems.

2. Tyrimo metodika

Tyrimui atlikti pasirinkti aukščiau apžvelgti ir pagal pasirinktus kriterijus palyginti koordinaciniai centrai: Švedijos nacionalinis koordinavimo centras pavadintas „Viable Cities“ ir Austrijos nacionalinis koordinavimo centras „Fit4UrbanMission“.

Abu nacionaliniai koordinavimo centrai yra svarbūs ir yra geri pavyzdžiai kokios gali būti įgyvendinimo procesus koordinuojančios nacionalinės institucijos. Nors nacionaliniai koordinavimo centrai turi tą patį tikslą, bet tam tikros priemonės, įžvalgos yra skirtingos. Taigi, labai svarbu iširti nacionalinio koordinavimo centro poreikį Lietuvoje.

Tyrimo loginė seka. Siekiant iširti nacionalinio koordinavimo centro poreikį Lietuvoje, remiantis Švedijos bei Austrijos patirtimi yra labai svarbus nuoseklumas. Todėl tyrimui atlikti yra taikomi 3 etapai:

- 1 etapas. Analizuojant dokumentus, straipsnius, mokslinius šaltinius siekiama išanalizuoti Švedijos ir Austrijos patirtis, išvelgti jų galimus skirtumus bei panašumus, kurie būtų aktualūs 2 etapui ir padėtų suprasti nacionalinių koordinavimo centrų esmę.
- 2 etapas. Gautų įžvalgų ir duomenų pagalba yra atliekamas interviu su specialistais dirbančiais įgyvendinant „Žaliosios savivaldybės 2030“ projektą, kad sužinoti lietuvišką nacionalinio koordinavimo centro poreikį ir išsiskeltą viziją.
- 3 etapas. Atliekamas tyrimų rezultatų apibendrinimas.

Tyrimo metodologija Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinis tyrimo tipas – struktūruotas interviu. I. Gaižauskaitė, N. Valavičienė (2016, p.15) teigimu, „Kokybinio interviu pagrindas – atviri klausimai, į juos tikimasi gauti kiek įmanoma platesnius, išsamesnius, atviresnius atsakymus, suformuluotus ir pateiktus paties tyrimo dalyvio, atspindinčius jo perspektyvą“. Šis tyrimo metodas leidžia įsigilinti į informantų nuomonę, įsitikinimus bei patirtis, o išsamesni atsakymai leidžia gauti tikslesnę informaciją. Struktūruoto interviu tyrimo metodas ir dokumentų analizė yra tinkamiausi analizuojamai temai, nes dokumentų analizė padeda pasiruošti klausimams, o interviu metu yra užduodami klausimai, kurie padeda atsakyti į išsikeltus probleminius klausimus.

Tyrimo instrumentas. Interviu sudarytas iš 13 atvirų klausimų, kurie yra sudėlioti į pagrindinius klausimų blokus. Klausimų blokai yra sudaryti atlikus pirminę Švedijos ir Austrijos nacionalinių koordinavimo centrų analizę (žr. 2 lentelę).

Tyrimo organizavimas. Interviu buvo atliktas 2023 m. gegužės mėnesį. Tyrimui atlikti pasirinkti 3 informantai (žr. 3 lentelę). Šie asmenys tiksliausiai ir kompetentingiausiai galėjo išaiškinti nacionalinio koordinavimo centro poreikį Lietuvoje, jo apimtį bei funkcijas.

3 lentelė. Informantų profesiniai duomenys

Kodas	Pareigybė
Informantas A	Klaipėdos miesto savivaldybės aplinkos skyriaus vedėja
Informantas B	VŠĮ „Neutralus klimatui Vilnius“ L. e. p. Direktorė
Informantas C	Tauragės rajono savivaldybės administracijos patarėja

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Svarbu atkreipti dėmesį, kad nors Klaipėdos miesto savivaldybė misijoje nedalyvauja, tačiau tiriamuoju metu teikia paraišką ir dabar aktyviai siekia įsijungti į žaliosios transformacijos veiklas. Dėl šio siekio gali būti poreikis nacionaliniam koordinavimo centrui, manant, jog centras dirbtų ne vien su misijoje dalyvaujančiomis savivaldybėmis. Dėl to yra pasirinkta tyrimui informantė (A) - Klaipėdos miesto savivaldybės aplinkos skyriaus vedėja. Taip pat, svarbu paminėti, kad informantė (B) VŠĮ

„Neutralus klimatui Vilnius“ L. e. p. Direktorė ir informantė (C) Tauragės rajono savivaldybės administracijos patarėja yra specialistė, kurios tiesiogiai vadovauja misijos „Žaliosios savivaldybės 2030“ įgyvendinimui atitinkamose savivaldybėse. Tai leidžia informantes laikyti tiriamos srities ekspertėmis.

Tyrimo ribotumas. Atliktas tyrimas turi tam tikrų spragų. Pirmą problemą yra ta, kad Lietuvoje labai nedaug specialistų, dirbančių šioje srityje. Per visą Lietuvą tiesiogiai su šia misija iš savivaldybių pusės dirba tik 2 specialistai. Kitos savivaldybės iš lėto pradeda prisijungti platesniame kontekste siekdamos žaliosios transformacijos. Antra problema, kad atrinktos savivaldybės priskiria šią papildomą darbo funkciją labai įvairiems specialistams.

Tyrimo etika. Tyrimas atliktas remiantis visais etikos principais. Informantai prieš tyrimą buvo supažindinti su tyrimo tema, informuoti, kas ir kokių tikslų vykdo tyrimą. Pristatymo metu dalyvių buvo atsiklausta ar galima įrašinėti pokalbį į diktofoną. Anot I. Gaižauskaitės, N. Valavičienės (2016, p.60) Esminiai etikos principai, kurių būtina laikytis atliekant interviu yra:

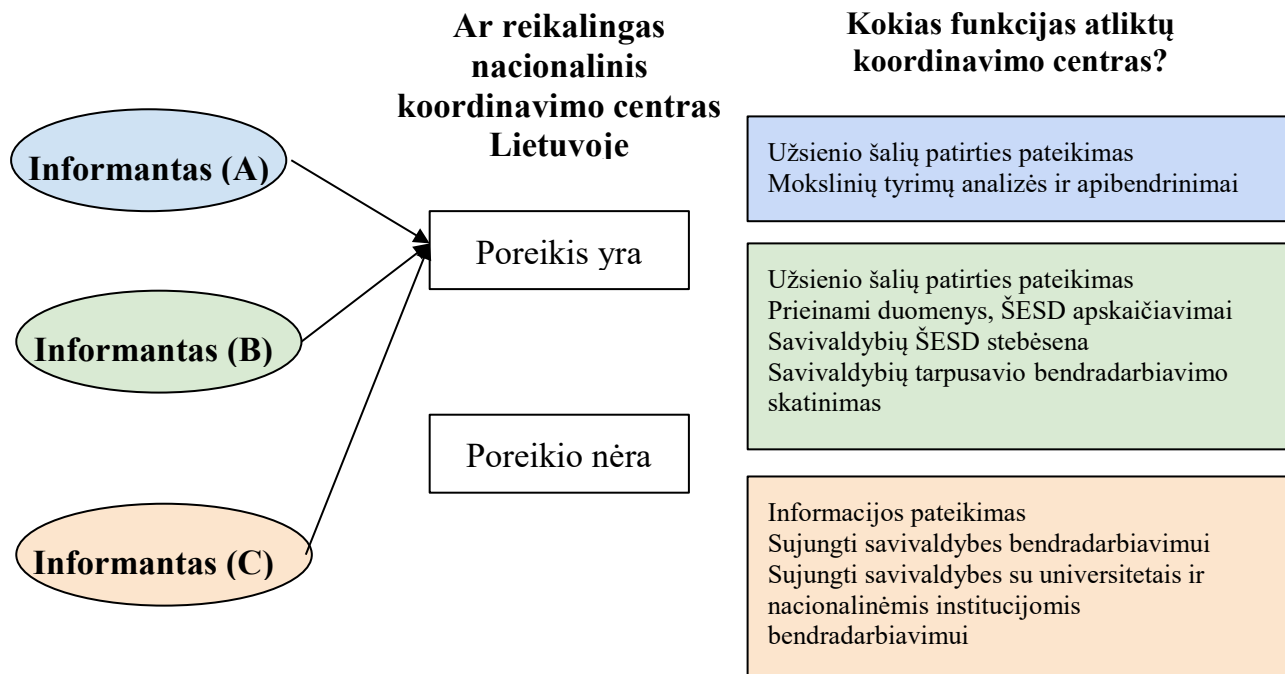
- Gerbti asmenų nepriklausomumą ir jų laisvę dalyvauti arba nedalyvauti tyrimuose.
- Suteikti tyrimo dalyviams pakankamai informacijos apie tyrimą.
- Pasirūpinti tyrimo dalyvių saugumu.

Visais minėtais principais buvo vadovujamasi viso tyrimo metu. Tyrimas praėjo sklandžiai, be netikėtumų.

3. Tyrimo rezultatai

Ištyrus nacionalinės misijos „Žaliosios savivaldybės 2030“ nacionalinio koordinavimo centro poreikį Lietuvoje paaiškėjo, kad informantų tam tikros išvalgos yra skirtingos.

Pirmasis interviu klausimų blokas (žr. 2 pav.) buvo susijęs su nacionalinio koordinavimo centro poreikiu Lietuvos institucijose. Juo buvo siekiama išsiaiškinti, ar informantai įžvelgia centro reikalingumą. Pirmame klausime buvo klausama, *ar reikalingas nacionalinis koordinavimo centras Lietuvoje?* Informantas (A) ir (C) interviu apklausoje teigia, kad poreikis centrui yra, tam pritaria ir informantas (B), bet dvejoja dėl jo kaip atskiro vieneto egzistavimui. Antruoju klausimu siekiama išsiaiškinti, *kokias funkcijas turėtų koordinavimo centras apimti.* Visi 3 informantai išskyrė mokslininkų duomenų ir informacijos prieinamumo svarbą. Informantai (A) ir (B) pabrėžė užsienio šalių patirties reikalingumą. Informantas (B) papildomai išskyrė vykdomos šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) stebėsenos svarbą savivaldybėse ir tarpusavio savivaldybių bendradarbiavimo skatinimą. Savivaldybių bendradarbiavimui pritarė ir informantas (C) pridėdamas tarpininkavimo svarbą tarp savivaldybių ir universitetų bei nacionalinių institucijų.

3 pav. Informantų atsakymai apie nacionalinio koordinavimo centro steigimo poreikį ir funkcijas
 Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Informantų teiginiai leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje reikia nacionalinio koordinavimo centro. Pagalba miestams yra reikalinga, tik galimai vieniems miestams daugiau, kitiems mažiau. Informantai nebuvo vieningi, apibūdindami galimas koordinacinio centro funkcijas: tai būtų užsienio šalių patirties analizė, mokslininkų surinkta informacija, apibendrinimai, ŠESD stebėjimas ir apskaičiavimas, centro tarpininkavimas su universitetais, nacionalinėmis institucijomis, savivaldybėmis ir jų sujungimas bendradarbiavimui.

Net ir perimant kitų šalių patirtį Lietuvai reikia jai pritaikyto nacionalinio koordinavimo centro, kuris suteiktų informaciją, ką ir kaip reikia daryti. Nors Lietuvai reikia unikalaus nacionalinio centro, gvildenančio mums aktualias problemas, labai svarbu, kad nacionalinis koordinavimo centras atliktų užsienio šalių patirties analizę, surinktų duomenis, informaciją. Taip pat svarbu, kad toks centras tarpininkautų tarp savivaldybių, universitetų ir kitų institucijų. Tik veikiant kartu, bendradarbiaujant, dalinantis patirtimi bus galima pasiekti užsibrėžtus tikslus.

Išvados

Anglies dioksido sąsaja su miestais yra begalinė, kuo didesnė urbanizacija tuo didesnė CO₂ emisija. Išmanūs miestai skatinami kovoti su CO₂ emisija, nes tik miestai kurie sukėlė anglies dioksido perteklių, gali jį ir panaikinti. Štai kodėl išmaniųjų miestų sąsają su CO₂ emisija yra tokia ryški.

Europos Komisija suprasdama ir kovodama su klimato kaitos problemomis pasaulyje palaiapsniui vykdo Europos Žaliąjį kursą ir misiją „100 Klimatui neutralių ir išmaniųjų miestų“. Šių iniciatyvų esminis fokusas yra antropogeninė aplinkos tarša. Šiam tikslui steigiami koordinaciniai centrai, kurie skatina miestus keistis į žaliosios orientacijos miestu, siekiant CO₂ emisijos mažinimo.

Lietuvoje galima išvelgti unikalaus nacionalinio koordinavimo centro būtinybę nacionalinės misijos „Žaliosios savivaldybės 2030“ įgyvendinimui.. Toks nacionalinis koordinavimo centras galėtų

remtis kitų valstybių patirtimi, bet taikyti tam tikras priemones ar funkcijas, atsižvelgus į Lietuvos specifiką.

Literatūra

- Austriatech.at. (2021). *Cities, embark on THE mission of our time!* [Žiūrėta 2023-03-03]. Prieiga per internetą: <https://www.austriatech.at/en/cities-on-a-mission/>
- Austrijos mokslinių tyrimų skatinimo agentūra. (2023). *Fit4WienerMission*. Prieiga per internetą: <https://projekte.ffg.at/projekt/4121962/pdf>
- Fahlgren T. (2022). *Systemic intermediaries and transformative climate governance capacities in cities*. Prieiga per internetą: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1718231/FULLTEXT01.pdf>
- Gaižauskaitė I., Valavičienė N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: VĮ Registrų centras.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16724/9789955302056.pdf?sequence>
- Johansson H. Sole A. ir kt. (2022). *Mapping of national and regional city collaboration*. Prieiga per internetą: <https://netzerocities.eu/wp-content/uploads/2023/01/D5.9-Mapping-of-national-and-regional-city-collaboration.pdf>
- Lackner U., Sposato R., Kern D. ir kt. (2022). *Villach Fit 4 Urban Mission*. Prieiga per internetą: https://nachhaltigwirtschaften.at/resources/sdz_pdf/schriftenreihe-2022-47-vilFIT.pdf
- Swedish Energy Agency. (2022). *Seven Swedish cities join the EU Mission for 100 climate neutral cities by 2030*. [Žiūrėta 2023-03-02]. Prieiga per internetą: <https://www.energimyndigheten.se/en/news/2022/seven-swedish-cities-join-the-eu-mission-for-100-climate-neutral-cities-by-2030/>
- Viable Cities. (2022). *What is Viable Cities?* [Žiūrėta 2023-03-12]. Prieiga per internetą: <https://en.viablecities.se/om-viable-cities>

**FEASIBILITY STUDY OF THE ESTABLISHMENT OF THE COORDINATION CENTER
FOR THE NATIONAL MISSION "GREEN MUNICIPALITIES 2030"**

Guoda Giedraitytė, lektorė Gabrielė Burbulytė - Tsiskarishvili

Klaipėda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration
and Political sciences

Summary

Marked excess of carbon dioxide has prompted the European Commission to announce the "100 Climate Neutral and Smart Cities" mission to combat CO₂ emissions. The 100 smart cities that have been selected for the mission will try to achieve climate neutrality by 2030 using the latest technologies. Two cities from Lithuania have also been selected to participate in this city mission - Vilnius and Tauragė. Countries such as Sweden and Austria have already established national mission coordination centres. In order to achieve precise and smooth operation of cities, it is proposed to establish a similar national coordinating institution also in Lithuania. It is very important to evaluate whether there is a need for a national coordination centre in Lithuania, and which country's experience would be the best to implement in Lithuania.

Research findings: Lithuania needs a tailor-made national coordination centre of the national mission "Green Municipalities 2030", which would provide a solid basis of information on what to do and how to do it, solving the problems with which Lithuania is struggling, and at the same time making use of the country's strong points.

KEYWORDS: Green Municipalities 2030, CO₂ emissions, Smart Cities, Coordination Center, 100 Climate Neutral and Smart Cities Mission, Viable Cities, Fit4UrbanMission

Spausdinti rekomendavo lektorė Gabrielė Burbulytė-Tsiskarishvili

**SEKCIJA „VIEŠOJO SEKTORIAUS
VEIKSMINGUMAS“**

PROFESIONALŲ VYRIAUSYBĖS (NE)SĖKMĖ: LIETUVOS ATVEJIS

Lineta Zajančauskaitė, doc. dr. Valentina Burkšienė

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Vienas iš pagrindinių valstybės tarnybos, kaip sistemos, iššūkių – profesionalumo trūkumas. Sėkmingam darbo valdymui ministerijose, svarbu suprasti, kokie ministrai yra tinkamiausi einamoms pareigoms užimti ir kokie rodikliai gali lemti efektyvų darbą. 2016 metais pergalę iškovojusi R. Karbauskio partija įvardijo save, kaip profesionalų vyriausybę, tad darbe nagrinėjamas XVII Vyriausybės darbų ne(sėkmės) priklausomumas nuo ministrų profesionalumo. Vertinant ministrų kompetencijas ir pasiektus rezultatus siekiama išanalizuoti profesionalumo įtaką Vyriausybės darbo sėkmingumui. Iš visų ministerijų, profesionalumo prasme išsiskyrė tik keturios, kurių analizė parodė, jog darbo sėkmę lemia ne tik profesionalumas, bet ir turima praktinė patirtis vadovaujamos ministerijos srityje, puoselėjamos vertybės, charakterio savybės.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *profesionalumas, Lietuvos Respublikos vyriausybė, profesionalų vyriausybė.*

Įvadas

2018 m. Europos Komisija inicijavo tyrimą, kuriame mokslininkai identifikavo visai Europos Sąjungai būdingus viešojo administravimo iššūkius. Vienas iš pagrindinių valstybės tarnybos iššūkių – profesionalumo, kaip sisteminio bruožo trūkumas (Lietuvos Respublikos Seimas, 2021, analitinė apžvalga 21/42). V. Nakrošis (2021) teigia, kad dabartinėje sistemoje, kuomet nebėra vienos partijos, pastebima daugiau profesionalumo, tačiau vis dar pasigendama valstybinės tarnybos, kurios valdymas būtų grindžiamas profesiniu pagrindu.

2016 metais Seimo rinkimus Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungai (LVŽS), LVŽS lyderis Ramūnas Karbauskis (2016) nepalaujamai kartojo, jog vyriausybė bus sudaryta tik iš ministrų profesionalų, kurie yra savo srities specialistai. Tačiau įvairūs politikai profesionalumo sąvoką supranta skirtingai (Budriūnaitė, 2016). Todėl kyla **probleminis klausimas:** kaip XVII Vyriausybės darbų (ne)sėkmę lėmė ministrų profesionalumas?

Tikslas - išanalizuoti profesionalumo įtaką Vyriausybės darbo sėkmingumui.

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti vyriausybės sampratą teoriniu aspektu.
2. Išanalizuoti vyriausybės profesionalumo esmę.
3. Atlikti Lietuvos Respublikos XVIII Vyriausybės veiklos analizę ir atskleisti profesionalumo įtaką veiklos rezultatams.

Metodai. Darbe taikomi mokslinės literatūros, teisės aktų ir antrinių duomenų analizės metodai. Mokslinės literatūros ir teisės aktų analizės metodai padeda atskleisti vyriausybės veiklos bei sąveikos su kitomis valdžiomis teorinius aspektus, įsigilinti į kitų šalių vykdomosios valdžios aspektus. Šie metodai taip pat padeda apsibrėžti profesionalumo sampratą, nustatyti vyraujančią požiūrį į profesionalumą bei profesionalaus tarnautojo kriterijus. Vyriausybės pasiekti rezultatai ir įvykdyti darbai kadencijos metu tiriami taikant antrinių duomenų analizės metodą. Analizuojamos vyriausybės pateiktos veiklos ataskaitos.

1. Demokratinės Vyriausybės sąveika su kitomis valdžiomis

Kiekviena demokratiška valstybė veikia pagal konstituciškai nustatytą valdžių padalijimo principą. Dažnu atveju valstybę valdo piliečių išrinkti atstovai, kurie buriasi į partijas ar koalicijas. Pagrindinius ir

svarbiausius šalies valdymo aspektus reguliuoja vykdomosios valdžios institucija – vyriausybė. Vyriausybės vykdomos funkcijos, turimos galios ir padėtis valdžioje kiekvienoje valstybėje gali skirtis, nes jos yra priklausomos nuo pagrindinių valstybės uždavinių, veiklos kryptių. Įgyvendinus valdžių padalijimo principą valstybėje tarp valdžios institucijų atsiranda sąveika, kuri užtikrina valdžių pusiausvyrą bei tarpusavio kontrolę. Pasak John Locke ir Charles de Montesquieu (Johnsen, Atkinson, Warren, 2013), vykdomoji valdžia yra neatskiriamas valdžios organas, kurio pagrindinis tikslas yra įgyvendinti teisės aktus.

A. Bakaveckas (2007) vykdomąją valdžią ir visas jos institucijas įvardija, kaip valstybinio administravimo organizacinį branduolį, be kurio valstybė negalėtų egzistuoti. Argumentuodamas tokią mintį autorius pabrėžia, kad būtent vykdomoji valdžia tiesiogiai veikia piliečių vykdomas veiklas, elgesį ir visus visuomeninius procesus. Daugelis valstybių dėl vykdomosios valdžios yra vieningos nuomonės – tokio tipo valdžios rūšis yra reikšminga bendroje politinėje sistemoje. Net ir vyraujant vienodai nuomonei dėl vykdomosios valdžios galių, kiekviena tauta išsiskiria individualiu požiūriu į visą viešojo administravimo sistemos struktūrą bei esmę. Požiūrių kitoniškumą gali lemti begalė veiksnių, pavyzdžiui, vietovėje vyraujanti kultūra, jos istorija, ekonominė ar net geografinė padėtis. Atsižvelgiant į visus išvardytus veiksnius, valstybė pasirenka jai patį tinkamiausią vykdomosios valdžios sistemos modelį, dažnu atveju, modelio pasirinkimą lemia tai, ką šalis nori matyti, kaip vykdomosios valdžios vadovą (Vaitkevičiūtė, 2009):

- Parlamentinė monarchija / parlamentinė respublika – vykdomoji valdžia priklauso ministrui pirmininkui;
- Prezidentinė respublika – vykdomoji valdžia priklauso prezidentui;
- Pusiau prezidentinė respublika – vykdomoji valdžia priklauso vyriausybei ir (arba) prezidentui.

A. Krupavičius ir A. Lukošaitis (2004) išskiria tris svarbiausias vyriausybės vykdomas funkcijas:

1. Strategijos funkcija – vyriausybė turi parengti vykdomos politikos programą, kurios įgyvendinimas būtų įmanomas ir neturėtų neigiamos įtakos ekonominiam, socialiniam ar kultūriniam gyvenimui.
2. Politikos įgyvendinimo funkcija – ši institucija ne tik rengia politikos programą, bet turi ją ir įgyvendinti. Vadinasi, turi surasti tinkamas priemones tam, kad paruoštas planas būtų tinkamai įgyvendintas.
3. Koordinavimo funkcija – vyriausybė turi užtikrinti, kad pirmoji ir antroji įvardytos funkcijos būtų įgyvendintos sklandžiai ir jų turinys neprieštarautų vienas kitam.

Lietuvos valdymo sistemoje, galima išskirti keturias svarbiausias institucijas – Prezidentą, Teismus, Seimą ir Vyriausybę (Kukanauzienė, 2006). Pagal valdžių padalijimo principą Prezidentas yra laikomas valstybės vadovu, įstatymų leidžiamąją valdžią vykdo Seimas, teisminės valdžios vykdytojai yra Teismai, Vyriausybės rankose yra vykdomoji valdžia, o. Kaip teigia A. Krupavičius ir A. Lukošaitis (2004) vykdomosios valdžios galios ne tik buvo, bet iki šiol yra laikomos įmanomu diktatūros šaltiniu, dėl šios priežasties demokratiją vystančios valstybės privalo užtikrinti vyriausybės konstitucinę priežiūrą. Lietuvos Respublika Konstitucijoje reglamentuoja vykdomosios valdžios veiklos aspektus (žr. I lentelę).

1 lentelė. Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos reglamentavimas Konstitucijoje

Lietuvos Respublikos Konstitucija – VII skirsnis	
Sandara	Ministras Pirmininkas Ministrai
Paskyrimas	Vyriausybės vadovą skiria Prezidentas, Seimas turi galią pritarti arba atmesti skiriamo ministro pirmininko kandidatą. Ministras Pirmininkas teikia ministrų sąrašą tvirtinti Prezidentui.
Funkcijos	Vyriausybės galioje yra: tvarkyti krašto reikalus; vykdyti Prezidento dekretus, Seimo nutarimus, įstatymus; rengti biudžeto bei įstatymų projektus; koordinuoti Vyriausybės įstaigų ir ministerijų veiklą; palaikyti diplomatinčius ryšius su kitomis šalimis ar tarptautinėmis organizacijomis.
Atskaitomybė	Visa Vyriausybė už savo veiklą atsako Seimui. Ministrai yra pavaldūs Ministrui Pirmininkui, taip pat yra atskaitingi Seimui ir Prezidentui.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992 m. spalio 25 d.

Kaip galima pastebėti 1-oje lentelėje, Vyriausybės funkcijų sąrašas nėra platus – vykdomosios valdžios funkcijos padalytos dviem subjektams. Dalį jau įvardytų funkcijų atlieka Vyriausybė, o kitas funkcijas tokias, kaip užsienio politikos klausimų sprendimas, pilietybės ir valstybinių apdovanojimų teikimas, valstybės atstovavimas – atlieka Prezidentas. Analizuojant kas lemia, jog vykdomosios valdžios funkcijos yra dalijamos, išryškėja viena priežastis, abu minėti subjektai kyla iš skirtingų valdžios delegavimo procesų, anot Lietuvos Respublikos Konstitucijos 78 straipsnio, Prezidentą renka balsavimo teisę turintys piliečiai, o 92 straipsnyje minima, jog Prezidento paskirtą Vyriausybės sudėtį turi tvirtinti Seimas.

Vykdomoji valdžia savo veiklą Lietuvoje įgyvendina per hierarchiškai išdėstytą, tarpusavyje susietą valstybės valdymo institucijų sistemą (Marčinskas, Vaškelis, 2003). Vyriausybei pavaldžios institucijos yra išsidėsčiusios visose valstybės valdymo lygmenyse tačiau, svarbiausios institucijos yra taip vadinamajame centriniame lygmenyje, kuris susideda iš: Lietuvos Respublikos ministerijų, įstaigų prie ministerijų, Vyriausybės įstaigų, Vyriausybės komitetų komisijų.

Darbas ministerijose turi būti organizuojamas taip, kad atitiktų ministro pateiktus ir patvirtintus strateginius bei metinius veiklos planus. Žinoma, ministro veiklos planai turi būti pirmiausia suderinti Vyriausybėje ir atitikti Vyriausybės darbo pradžioje pristatytą bei Seime patvirtintą programą.

Valstybėje, kurioje yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas, vykdomosios valdžios pagrindinė paskirtis yra vykdyti bei koordinuoti teisės aktų įgyvendinimą. Skirtingose valstybėse vykdomosios valdžios funkcijos stipriai nesiskiria nei atliekamomis funkcijomis, nei sudėtimi.

2. Vyriausybių profesionalumo esmė teoriniame kontekste

Pati žodžio „profesionalumas“ sandara asocijuojasi su žodžiu „profesija“, dėl šios priežasties daugelis mano, jog būti profesionalu, reiškia turėti atitinkamos srities aukštąjį ar profesinį išsilavinimą tačiau, šiandieniniame pasaulyje, šis terminas nebesiejamas vien tik su kvalifikacijos aspektu.

Viešajame administravime yra įsitvirtinusi idėja, kad profesionalumas turi įtakos biurokratiniam elgesiui, priimamiems sprendimams, nuostatų bei politikos formavimui (Teodoro, 2014). Analizuojant profesionalų elgesį, galima išskirti kelis svarbiausius sudedamuosius elementus – pagarba, sąžiningumas, tolerancija. Pasak P. M. Teodoro (2014), dauguma piliečių tikisi, jog valstybės tarnautojai iš prigimties yra persmelkti profesionalumo ypatybėmis, tačiau iš tiesų profesinis elgesys turi būti ugdomas

organizacijos viduje, o elgesio metodai turi būti įtvirtinti atitinkamuose teisės aktuose. Valstybės tarnyboje aktualiomis temomis tampa ne tik profesionalaus tarnautojo ypatumai, bet ir visos valstybės tarnybos sistemos tapimas profesionalia. Kaip teigia V. Yuryeva, N. Butov'as ir kt. (2015), valstybės tarnybos sistemos profesionalumas padeda viešajam sektoriui tapti ne tik konkurencingu darbo rinkoje, bet ir didina patrauklumą aukštos kvalifikacijos darbuotojų akyse.

K. Pukelis (2009) tvirtina, kad profesionalumą atspindi – įgūdžiai, kuriuos jis naudoja paskirtam darbui atlikti. Autorius teigia, kad egzistuoja profesionalumo piramidė, kuri susideda iš trijų elementų – pačiame viršuje yra žmogaus turimi įgūdžiai, viduryje – gebėjimai, o apačioje turimos žinios. Tad galima teigti, kad žmogaus profesionalumo rodiklį labiau nulemia ne turimos teorinės žinios, o praktinė patirtis. Šio darbo kontekste tikslinga apžvelgti LR Vyriausybių profesionalumą, įvertinant ministrų ir ministro pirmininko įgytas žinias bei turimą praktinę patirtį (kaip įgūdžius). Pasirinkta apžvelgti paskutiniųjų trejų vyriausybių profesionalumą. Vyriausybės narių profesionalumas vertinamas palyginant įgytą išsilavinimą (žinias) bei konkrečios ministerijos veiklos sritis (įgūdžius). Profesionalumą reikš išsilavinimo atitikimas vadovaujamos ministerijos veiklos sričiai arba įgytas politikos mokslų krypties išsilavinimas (žr. 2 lentelę; profesionalumą rodo „+“ ženklas).

2 lentelė. Lietuvos Respublikos 16-osios, 17-osios, 18-osios vyriausybių profesionalumo raiška

Ministerijos	16-oji Vyriausybė		17-oji Vyriausybė		18-oji Vyriausybė	
	Ministras	Atitinka (+)	Ministras	Atitinka (+)	Ministras	Atitinka (+)
Aplinkos	V. Mazuronis	-	K. Navickas	+	S. Gentvilas	+
	K. Trečiokas	-	K. Mažeika	+		
Energetikos	J. Neverovičius	+	Ž. Vaičiūnas	+	D. Kreivys	-
	R. Masiulis	+				
Ekonomikos ir inovacijų (prieš tai buvusi ūkio ministerija)	B. Vėsaitė	-	M. Sinkevičius	-	A. Armonaitė	+
	E. Gustas	-	V. Sinkevičius	+		
Finansų	R. Šadžius	-	V. Šapoka	+	G. Skaistė	+
Krašto apsaugos	J. Olekas	-	R. Karoblis	-	A. Anušauskas	-
Kultūros	Š. Birutis	-	L. Jonsson	+	S. Kairys	+
			M. Kvietkauskas	+		
Socialinės apsaugos ir darbo	A. Pabedinskienė	-	L. Kukuraitis	+	M. Navickienė	-
Susisiekimo	R. Sinkevičius	-	R. Masiulis	+	M. Skuodis	+
			J. Narkevič	+		
Sveikatos apsaugos	V. Andriukaitis	+	A. Veryga	+	A. Dulkys	-
	R. Šalaševičiūtė	-				
	J. Požela	-				

	16-oji Vyriausybė		17-oji Vyriausybė		18-oji Vyriausybė	
Švietimo, mokslo ir sporto	D. Pavalkis	-	J. Petrauskienė	+	J. Šiugždiniene	+
	A. Pitrėnienė	+	A. Monkevičius	+		
Teisingumo	J. Bernatoniš	-	M. Vainiutė	+	E. Dobrovolska	+
			E. Jankevičius	-		
Užsienio reikalų	L. Linkevičius	-	L. Linkevičius	-	G. Landsbergis	+
Vidaus reikalų	D. Barakauskas	+	E. Misiūnas	-	A. Bilotaitė	+
	-					
	S. Skvernelis	-	R. Tamašunienė	+		
Žemės ūkio	V. Jukna	+	B. Markauskas	-	K. Navickas	-
			G. Surplys	+		
	V. Baltraitienė	+	A. Palionis	-		
Ministras Pirmininkas	A. Butkevičius	-	S. Skvernelis	-	I. Šimonytė	-
Viso profesionalų		7		16		9

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Mano Vyriausybė tinklalapio nuoroda duomenimis.

Palyginus duomenis, galima pastebėti, kad 17-osios vyriausybės sudėtyje būta daugiausia profesionalų. Svarbu pastebėti, kad nepaisant didelio profesionalų skaičiaus S. Skvernelio vyriausybėje, kadencijos metu net 8 ministerijose įvyko ministrų kaita. Kaip teigia L. Šarkutė (2012) vyriausybės kadencijos ar ministrų darbo trukmė ministerijoje negali būti prilyginama darbo kokybei, tačiau trukmė yra viena iš stabilumo sąlygų. Laikas, kurio metu formuojama ir įgyvendinama politika, vyriausybės veikloje yra be galo svarbus. Ministrų veiklos trukmę galima susieti su profesionalumo aspektu – jeigu vyriausybės kadencijos metu yra vykdomi ministrų pakeitimai, galima daryti prielaidą, kad vyriausybė nėra užtikrinta, kad ministro pareigas užimantis asmuo gali vadintis tos srities profesionalu.

3. Profesionalų Lietuvos Respublikos XVII Vyriausybės veiklos analizė

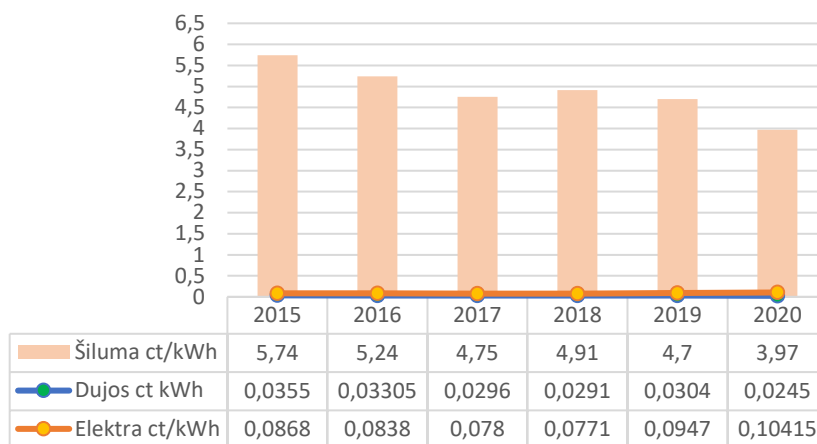
Lietuvos Respublikos strateginio planavimo sistemoje svarbų vaidmenį atlieka Vyriausybės programa, kurioje yra planuojami viešosios politikos pokyčiai (Jurkonienė, Karčiauskienė, 2017).

Siekiant tikslingai išanalizuoti ministrų profesionalumą, programoje pristatytos prioritėtinės sritys yra itin svarbios – jos tampa atskaitos tašku, kurio pagalba galima įvertinti, ar kadencijos pabaigoje pasiekti rezultatai atitiko išsikeltus siekius. Pasiekimus padeda nustatyti Vyriausybės veiklos kiekvienos ministerijos metinės veiklos ataskaitos. Premjero Sauliaus Skvernelio Vyriausybėje dirbo daug tinkamą išsilavinimą turinčių specialistų, tačiau tik keturiose iš keturiolikos ministerijų nesikeitė ministrai (žr. 2 lentelė). Galima daryti prielaidą, kad Energetikos, Finansų, Socialinės apsaugos ir darbo bei Sveikatos

apsaugos ministerijos permainų išvengė dėl tinkamo ministrų darbo. Tad šios ministerijos laikomos tinkamomis, siekiant išanalizuoti profesionalumo įtaką Vyriausybės darbo sėkmei.

Energetikos ministerijai 2016 – 2020 metais vadovavo Žygmantas Vaičiūnas, kuris 2004 metais Vilniaus universitete įgijo politikos mokslų bakalaurą, o po dvejų metų atsiėmė Europos studijų programos magistro diplomą. Išsami Vyriausybės programos ir kiekvienų kadencijos metų energetikos ministerijos veiklų analizė padėjo įvertinti, ar Ž. Vaičiūnas būdamas profesionalu, gebėjo tinkamai išpildyti užsibrėžtus tikslus ir pasiekti aukštus rezultatus. Analizė atskleidžia, jog ne visose prioritetinėse srityse buvo pasiekti realūs rezultatai, pavyzdžiui, viešosios paskirties pastatų renovacijos klausimas liko pilnai neišspręstas. Kitose srityse galima išvelgti itin stiprių pokyčių – pasiekti aukšti rezultatai, siekiant užtikrinti Lietuvos susijungimą su europiniais energetikos tinklais, įtvirtintas įstatymas, leidžiantis piliečiams individualiai gaminti saulės energiją. Nepaisant to, jog ministras neturi su energetikos mokslu susijusio išsilavinimo, turimas politikos mokslų diplomas padėjo pasiekti gerų rezultatų diplomatinėse veiklose – bendradarbiavime su kitomis valstybėmis dėl bendrų energetinių tinklų, Ignalinos atominės elektrinės finansavime ne iš valstybės biudžeto.

Vyriausybė kadencijos pradžioje užsibrėžė siekį mažinti energetikos įmonių teikiamų paslaugų sąnaudas, tam, kad vartotojams mažėtų būtiniausių paslaugų įkainiai. Ž. Vaičiūno dėka pradėta SGD terminalo veikla, tiesiamos elektros jungtys su kitomis Europos valstybėmis, pradėtos Vilniaus kogeneracinės jėgainės statybos. Tai leido sumažinti kainas ir išpildyti visuomenės lūkesčius. Šilumos ir dujų kainos stabiliai mažėjo, tačiau elektros kainų nepavyko išlaikyti stabilių ir du metus lydėjusi sėkmė 2019 metais nasisuko (žr. 1 pav.).

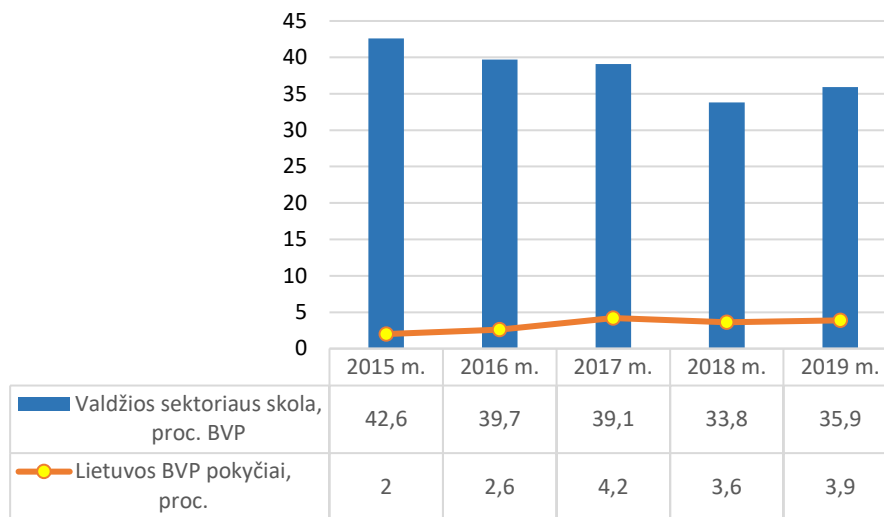
1 pav. Šildymo, dujų ir elektros kainų kitimas Lietuvoje nuo 2015 m. iki 2020 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinės energetikos reguliavimo tarybos ir Eurostat pateiktais duomenimis.

Nors sėkmė lydėjo ne visose prioritetinėse srityse, ministro profesionalumas suteikė galimybę pasiekti gerų rezultatų. Ministro turimas politinis išsilavinimas suteikė jam stiprias galimybes sėkmingai diplomatinio keliu pasiekti reikšmingų susitarimų. Svarbu paminėti, jog Ž. Vaičiūnas prieš užimdamas ministro postą, ne vienerius metus dirbo energetikos ministerijoje, tad politikas turi ne tik politinių, bet ir atitinkamų energetikos srities žinių.

Finansų ministerijos vadovu premjero S. Skvernelio Vyriausybėje buvo paskirtas Vilius Šapoka, kurio karjera finansų srityje prasidėjo dar 1999 metais. Dar iki studijų Vilniaus universitete Ekonomikos fakultete, ministras dirbo AB „Lietuvos taupomajame banke“, o metai iki studijų baigimo įsidarbino Finansų ministerijoje įstaigų skyriaus vyresniojo specialisto pozicijoje. S. Skvernelio Vyriausybės programoje užsibrėžė itin didelius siekius ir nemažą skaičių reformų finansų srityje. Vieni iš svarbiausių tikslų buvo - padidinti efektyvumą ir skaidrumą viešajame sektoriuje ir mokesčių sistemoje, sukurti geresnes sąlygas verslui, investicijoms, sumažinti šešėlinę ekonomiką.

Finansų ministerijos vykdytų reformų rezultatus gali atspindėti pagrindiniai valstybės ekonominiai rodikliai – valdžios sektoriaus skola bei BVP pokyčiai (žr. 2 pav.). Svarbus rodiklis – valdžios sektoriaus skola, kurią galima apibūdinti, kaip visų išleistų šalies paskolų suma (skaičiuojama kartu su palūkanomis). Pasak A. Makauskaitės (2014) valdžios sektoriaus skola yra prilyginama valstybės skolai ir daugiausia turi neigiamą poveikį visos šalies ekonomikai. Lietuvos BVP pokyčiai atskleidžia visuomenės ekonominę padėtį – didėjantis BVP reiškia ir didėjančias gyventojų išlaidas, mažėjant BVP piliečiai pradeda taupyti taip stabdydami ekonomikos augimą (Bogdzevič, 2017).

2 pav. Lietuvos korupcijos indekso, valdžios sektoriaus skolos ir BVP pokyčiai nuo 2015 m. iki 2019 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Trading economics 2022 tinklalapio duomenimis, LR Finansų ministerijos 2020 m. spalio 15 d., 2021 metų Lietuvos biudžeto projektu.

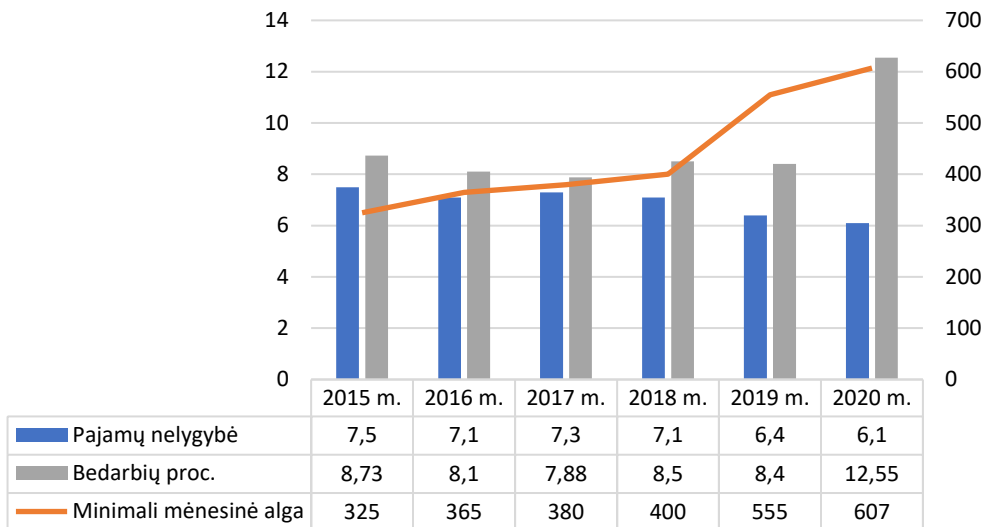
Rodikliai 2 pav. sufleruoja prielaidą, jog finansų ministro valdoma ministerija dirbo neprofesionaliai. Valstybės skola lyginant su 2015 m. mažėjo, tačiau užmojis įgyvendinti mokesčių pertvarką, nedavė teigiamų rezultatų ir stulbinančiai nesumažino skolos dydžio. Teigiamas rodiklis būtų – BVP pokytis: antraisiais darbo metais pavyko pasiekti labai gerų rezultatų, lyginant su 2015 metais. Vadinasi, šalyje gyvenančių asmenų finansinė padėtis gerėjo. Tačiau nepaisant V. Šapokos įtvirtintų biudžeto sudarymo principų, pakeisto teisinio nekilnojamojo turto įsigijimo reguliavimo, reformuotų kredito unijų sektorių, pritrauktų privačių lėšų ar padidinto NPD dydžio, pasiekti itin gerų rezultatų finansų srityje nepavyko.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos vykdomos veiklos apima darbo rinką, šeimą, vaikus, socialinius reikalus. Ministerijos vadovu 2016 metais buvo paskirtas Linas Kukuraitis, kuris yra įgijęs ne tik bakalauro, bet ir magistro studijų diplomus socialinio darbo srityje. Svarbu paminėti ir tai, kad ministras po mokyklos baigimo 1997 metais pradėjo karjerą socialinio pedagogo srityje. Tad iki vadovavimo ministerijai, L. Kukuraitis turėjo įgijęs ne tik teorinių žinių, bet ir surinkęs nemažai praktinės patirties (įgūdžių).

Vyriausybės programoje buvo nustatyti L. Kukuraičio vadovaujamai ministerijai skirti siekiai – skurdo, pajamų nelygybės mažinimas, bendruomenių stiprinimas, palankios aplinkos šeimai kūrimas – atspindėjo itin dideles ambicijas, kurios visuomenei nupiešė perspektyvios ateities vaizdą. Vienas iš svarbiausių ir visuomenei aktualiausių Vyriausybės tikslų - socialinės ir pajamų nelygybės mažinimas ir užimtumo skatinimas.

Ministerija kiekvienais metais kėlė minimalų mėnesinį atlygį, padidino bazinį pensijos dydį, kūrė bei vykdė įvairias reformas tam, kad piliečiams atsirastų daugiau galimybių gyventi stabilesnę finansinę

gyvenimą. Pajamų nelygybė tiesiogiai daro įtaką socialinei nelygybei; dažnu atveju socialinė atskirtis atsiranda dėl pinigų stygiaus, negalėjimo naudotis daugiau lėšų reikalaujančiomis paslaugomis ar pramogomis. Tad ministerijos sutelktas dėmesys į finansines problemas bei įvairių priemonių kūrimą užimtumo didinimui yra sveikintinas. Ar profesionalaus ministro įvykdytos reformos padarė teigiamą įtaką Lietuvoje gyvenantiems asmenims, galima spręsti, remiantis statistiniais duomenimis (žr.3 pav.).

3 pav. Pajamų nelygybė, bedarbystė ir minimali mėnesinė alga Lietuvoje nuo 2015 m. iki 2020 m.

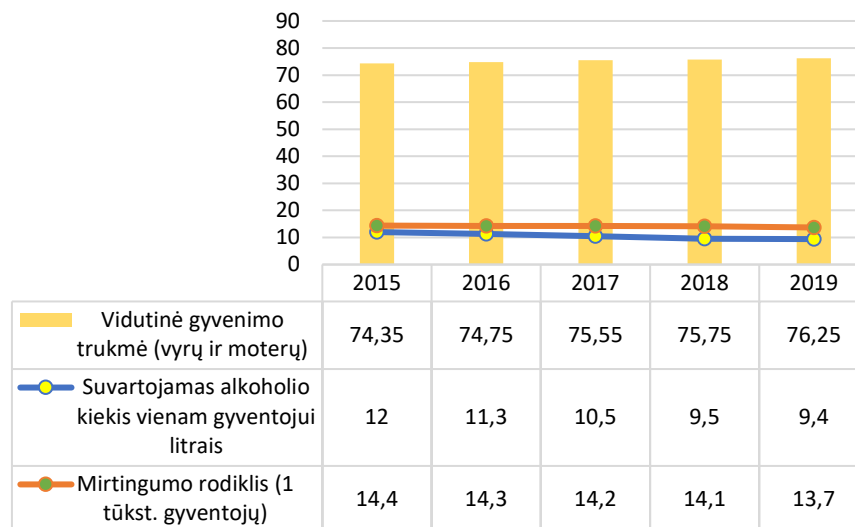
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Užimtumo tarnybos, Teisės aktų gido ir mano Vyriausybės tinklalapio duomenimis.

Didžiausias pokytis pastebimas minimalios mėnesinės algos rodikliuose; nuo 2015 metų ji padidėjo 282 eurai. Tad galima daryti prielaidą, kad įvykdyti pokyčiai darbo apmokėjimo srityje atnešė realios naudos, o Vyriausybės siekis buvo įgyvendinamas nuosekliai kiekvienais metais. Analizuojant pajamų nelygybės koeficientą, galima teigti, kad ministerijos pastangos sumažinti asmenų finansinę nelygybę nepasiekė itin gerų rezultatų. Lyginant rodiklį, kuris buvo Vyriausybės kadencijos pradžioje su rodikliu kadencijos pabaigoje, skirtumas siekia 0,7 balo, ir šis rodiklis gali reikšti, kad parinkti nelygybės mažinimo būdai nebuvo veiksmingi. Ministerijos siekis skatinti užimtumą Lietuvoje taip pat liko neišpildytas. Nepaisant didėjančio minimalaus atlyginimo (kuris yra viena iš pagrindinių motyvacijos priemonių skatinant piliečius dirbti), įsteigtų užimtumą skatinančių fondų, bedarbių mažėjimas valstybėje nevyko. Reikėtų atkreipti dėmesį į itin ženklų bedarbių skaičiaus padidėjimą 2020 metais. Šis rodiklis nėra siejamas su ministerijos veikla, nes pokyčiui įtaką padarė prasidėjusi COVID-19 pandemija. Vis tik, pagal šiuos tris rodiklius ir L. Kukuraičio vadovaujamos ministerijos atliktus darbus, galima teigti, kad profesionalumas ir turimi atitinkami gebėjimai nepadėjo pasiekti aukščiausių rezultatų visose srityse.

Viena iš daugiausiai visuomenės dėmesio sulaukusių S. Skvernelio Vyriausybės ministerijų buvo **Sveikatos apsaugos ministerija**, kuriai vadovavo Aurelijus Veryga. Ministras yra įgijęs medicinos gydytojo profesiją, jam taip pat yra suteiktas biomedicinos mokslų daktaro laipsnis. Šis profesionalas turi sukaupęs nemažai patirties medicinos srityje: LSMU universitete užėmė profesoriaus pareigas psichologijos katedroje, dirbo-gydytoju psichiatru.. Vyriausybės programoje prioritetu buvo įvardinta sveikos visuomenės kūrimas.

Jau pirmaisiais kadencijos metais A. Veryga ėmėsi naujų projektų ir atliko svarbiausius pasiruošimo darbus, o įžengus į 2019 metus vien sveikos gyvensenos skatinimo uždavinyje buvo įvykdyta daugiau nei 150 projektų.

Sveikatos apsaugos ministerijos vadovas kadencijos metu dėl vykdomų pertvarkų sulaukė daugiausia neigiamų atsiliepimų iš visuomenės bei Seimo opozicijos, tačiau daromas aplinkinių spaudimas jo nepalaužė ir A. Veryga, suprasdamas sveikatos svarbą, toliau siekė įgyvendinti Vyriausybės užsibrėžtus tikslus. Pagrindinis šios Vyriausybės sveikatos politikos tikslas buvo - pailginti piliečių gyvenimo trukmę. Profesionalus ministras A. Veryga tai stengėsi pasiekti, vykdydamas įvairius pokyčius visose su sveikata susijusiose srityse. Ar vykdoma politika buvo veiksminga gali atskleisti statistiniai duomenys (žr. 4 pav.).

4 pav. Vidutinė gyvenimo trukmė, suvartojamas alkoholio kiekis ir mirtingumo rodikliai Lietuvoje nuo 2015 m. iki 2019 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Oficialios statistikos portalo duomenimis.

Remiantis pateiktais statistiniais duomenimis galima teigti, kad ministro vadovaujami darbai padarė teigiamą įtaką visuomenės sveikatos būklei. Galima daryti prielaidą, kad Sveikatos apsaugos ministro profesionalumas padėjo pasiekti gerų veiklos rezultatų, tinkamai nustatyti prioritetas ir reformų reikalaujančias sritis ir, nepaisant visuomenės nepasitenkinimo dėl vykdomų perversmų, pagerinti pagrindinius šalies visuomenės sveikatos rodiklius.

Vyriausybės programos ir profesionalių ministrų vadovojamų veiklos bei statistinių Lietuvos rodiklių lyginamoji analizė atskleidė, kad norint pasiekti aukštų teigiamų rezultatų vykdomoje veikloje, neužtenka turėti tik atitinkamo išsilavinimo. Aukščiausius rezultatus iš keturių analizuojamų ministrų pasiekė tik du – energetikos bei sveikatos apsaugos. Šie ministrai turi sukaukę didelę profesinę patirtį (įgūdžius) vadovojamų ministerijų srityse, tad žino, kokie sprendimai turi būti priimti, kad strateginiai tikslai būtų įgyvendinti efektyviausiu būdu.

Išvados

Demokratija įtvirtina valdžių padalijimo principą. Padalijus atliekamas funkcijas tarp valdžios objektų atsiranda ryšys, kurio dėka yra užtikrinama pusiausvyra ir tarpusavio kontrolė. Politinėje sistemoje itin reikšminga yra vykdomoji valdžia, nes ji tiesiogiai veikia visuomeninius procesus, piliečių vykdomas veiklas. Lietuvos Respublikoje vykdomąją valdžią įgyvendina dvi institucijos – prezidentas ir vyriausybė. Pagrindinės vyriausybės atliekamos funkcijos – strategijos kūrimas, politikos įgyvendinimas bei koordinavimas, kurių atlikimo kokybė siejama su profesionalumu.

Apibendrinus mokslinėje literatūroje pateikiamus profesionalumo apibrėžimus, galima teigti, kad profesionalu yra laikomas asmuo, turintis reikiamas teorines žinias (išsilavinimas ir kvalifikacija), praktinius įgūdžius bei gebantis pasiekti aukštus teigiamus veiklos rezultatus.

Vyriausybės darbo sėkmę lemia ne tik ministrų profesionalumas, bet ir jų turima praktinė patirtis vadovaujamos ministerijos srityje, ministrų puoselėjamos vertybės, charakterio savybės (gebėjimas bendradarbiauti, dirbti komandoje, atkaklumas). Turimos patirties ir įgūdžių dėka ministrai yra labiau įsigilinę į ministerijos veiklą supančias problemas, žino tinkamesnius sprendimo būdus, supranta, ko labiausiai reikia visuomenei.

Literatūra

Analitinė apžvalga 21/42 Viešojo administravimo sistemos Europos Sąjungos valstybėse narėse: valstybės tarnybų modeliai, skaitmenizavimo iššūkiai, viešojo sektoriaus dydžio ir efektyvumo koreliacijos su valstybės persikirstomuoju vaidmeniu. (2021). Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyrius. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=32865

Bakaveckas, A. (2007). Kategorijų – vykdomoji valdžia, valstybinis valdymas (administravimas) ir viešasis administravimas – samprata ir santykis Lietuvos administracinėje teisėje, Jurisprudencija mokslo darbai, Mykolo Romerio universitetas, p. 46-53.

Bogdzevič, M. (2017). Vertybinių pokyčių reikšmė darniai užstatytos aplinkos plėtrai postsovietinėse šalyse. Vilniaus Gedimino technikos universitetas.

Budriūnaitė, D. (2016). Profesionalų vyriausybė, arba Primirštas posakis „Vienas lauke – ne karys“. Prieiga per internetą: <<https://www.bernardinai.lt/2016-10-28-profesionalu-vyriausybe-arba-primirstas-posakis-vienas-lauke-ne-karys/>>

Dėl 2016 metų veiklos ataskaitos pateikimo. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija. 2017 m. kovo 13 d. Nr. (1.1.20-28) 10-2152.

Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo plano patvirtinimo. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 13 d. nutarimas Nr. 167.

Electricity prices for household consumers – bi annual data (from 2007 onwards). (2022). Eurostat. Prieiga per internetą:

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NRG_PC_205/default/table?lang=en [žiūrėta 2022 gegužės 10 d.]

Gas prices for household consumers – bi annual data (from 2007 onwards). (2022). Eurostat. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NRG_PC_203/default/table?lang=en [žiūrėta 2022 gegužės 10 d.]

Yuryeva, O. V., Butov, G. N., Malganova, I. G., Pratchenko, O. V. (2015). Professionalism of Civil Servants as the Factor of Public Administration Efficiency Growth, in Mediterranean. *Journal of Social Sciences* .Vol. 6, p. 481-485;

Johnsen K., Atkinson S., Warren R. (2013). *The Politics Book: Big Ideas Simply Explained*, Dorling Kindersley

Jurkonienė, I., Karčiauskienė, R. (2017). Lietuvos strateginio planavimo dokumentų sistemos optimizavimo koncepcija. Prieiga per internetą: <<https://old.kurkl.lt/wp-content/uploads/2017/04/Strateginio-planavimo-dokumentu-sistemos-optimizavimo-koncepcija.pdf>>

Krupavičius A., Lukošaitis A. (2004). Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida. Kaunas.

Kukanauzienė V. (2006). Lietuvos Respublikos Vyriausybės kompetencija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius.

- Legalių alkoholinių gėrimų suvartojimas. (2022). Oficialios statistikos portalas. Prieiga per internetą: <[https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=5d697ae9-16cc-4242-b9f2-f9550a9003b5#/> \[žiūrėta 2022 gegužės 15 d.\]](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=5d697ae9-16cc-4242-b9f2-f9550a9003b5#/)
- Lietuvos biudžeto 2020, 2021 metų projektas. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija. Prieiga per internetą: https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LT_2021DBP.pdf
- Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992 m. spalio 25 d. (Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220)
- Makauskaitė, A. (2014). Lietuvos valdžios sektoriaus skola ir jos rizikos valdymas, Šiaulių universitetas; Mano Vyriausybė. (2021). Pajamų nelygybė šalyje: kokių veiksmų imsime. Prieiga per internetą: <<https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/pajamu-nelygybe-salyje-kokiu-veiksmu-imsimes?lang=lt>> [žiūrėta 2022 gegužės 10 d.]
- Marčinskas, A., Vaškelis V. (2003). Lietuvos valstybės valdymo sistema Europiniame kontekste, Transformacijos Rytų ir Centrinėje Europoje. *Tiltai* Nr. 13, p. 287-292.
- Nakrošis V. (2021). Lietuvos viešajame sektoriuje tebėra sovietinio valdymo apraiškų. *Vyriausybės strateginės analizės centras*. Prieiga per internetą: <http://bit.ly/2RONVfC>; [žiūrėta 2022 gegužės 10 d.]
- Oficialios statistikos portalas. (2022). Lietuvos gyventojai (2020 m. leidimas). Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2020/mirtingumas/vidutine-tiketina-gyvenimo-trukme>> [žiūrėta 2022 gegužės 15 d.]
- Oficialios statistikos portalas. (2022). Lietuvos gyventojai (2021 m. leidimas). Prieiga per internetą: <<https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2021/mirtingumas/bendrieji-mirtingumo-rodikliai>> [žiūrėta 2022 gegužės 15 d.]
- Pukelis K. (2009). Gebėjimas, kompetencija, mokymosi/studijų rezultatas, kvalifikacija ir kompetentingumas: teorinė dimensija, Vytautojo Didžiojo universitetas. Prieiga per internetą: <http://skktg.vdu.lt/downloads/amk_6/qhe_2009_012_035.pdf> [žiūrėta 2022 gegužės 10 d.]
- Šarkutė L. (2012). Priežastinės Lietuvos Respublikos vyriausybių stabilumo sąlygos, Viešoji politika ir administravimas, Nr. 1, p. 49-62;
- Minimalioji mėnesinė alga (MMA) ir minimalusis valandinis atlygis (MVA). (2022). Teisės aktų gidas. Prieiga per internetą: <<https://www.tagidas.lt/savadai/9003/>> [žiūrėta 2022 gegužės 10 d.]
- Teodoro P., M. (2014). When Professionals Lead: Executive Management, Normative Isomorphism, and Policy Implementation, Texas A&M University;
- Trading economics 2022, Lithuania Corruption Index. Prieiga per internetą:<https://tradingeconomics.com/lithuania/corruption-index>> [žiūrėta 2022 gegužės 10 d.]
- Statistiniai rodikliai. (2022). Užimtumo tarnyba Prieiga per internetą: <<https://uzt.lt/darbo-rinka/statistiniai-rodikliai/88>> [žiūrėta 2022 gegužės 10 d.]
- Vaitkevičiūtė, G. (2009). Administracinės veiklos subjektai, jų funkcijos ir įgaliojimai Lietuvoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Anglijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose: lyginamasis aspektas, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius;
- Valstybinė energetikos reguliavimo taryba 2020, Vidutinė gruodžio mėn. Šilumos kaina yra 11 proc. mažesnė nei pernai. Prieiga per internetą: <https://www.regula.lt/Puslapiai/naujienos/2020-metai/2020-gruodis/gruodzio-men-silumos-kaina-yra-mazesne-nei-pernai.aspx> [žiūrėta 2022 gegužės 10 d.]

THE (UN)SUCCESS OF PROFESSIONAL GOVERNMENT: THE CASE OF LITHUANIA

Lineta Zajančauskaitė, doc. dr. Valentina Burkšienė

Klaipėda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration
and Political sciences

Summary

One of the main challenges facing the civil service as a system is the lack of professionalism. For successful performance management within ministries, it is important to understand which ministers are best suited for the job and what indicators can lead to effective performance. Karbauskis' party, which won majority in the Parliament election in 2016, has identified itself as a professional government, and the paper examines the dependence of the non-(success) of the XVII Government's work on the professionalism of ministers. By assessing the competences of the ministers and the results achieved, the aim is to analyse the influence of professionalism on the success of the government's work. Of all the ministries, only four stood out in terms of professionalism, and the analysis showed that the success of their work is determined not only by professionalism, but also by their practical experience in the field of the ministry they lead, the values they uphold, and the qualities of their personality.

KEYWORDS: *professionalism, government of the Republic of Lithuania, professional government*

Spausdinti rekomendavo: doc. dr. Valentina Burkšienė

APLINKOSAUGINIŲ NEVYRIAUSYBINIŲ ORGANIZACIJŲ KOMUNIKACIJA SOCIALINIUIOSE TINKLUOSE

Birutė Ruškytė, doc. dr. Valentina Burkšienė

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Komunikacijos pagalba ANVO gali šviesti visuomenę apie klimato kaitos problemas, valdžios sprendimus, edukuoti, kaip priimti aplinkai draugiškesnius sprendimus ir mažinti klimato bei kitokias aplinkosaugines problemas patiems, informuoti apie vykstančius renginius, protestus, viešinti savo veiklą ir didinti pasitikėjimą organizacijomis. Visgi komunikacija socialiniuose tinkluose turi trūkumų. Tad straipsnyje analizuojama ANVO komunikacija klimato kaitos kontekste. Atlikus Lietuvos ANVO komunikacijos analizę nustatyta, jog joms būdinga vienkryptė komunikacija. ANVO neišnaudoja visų komunikacijos socialiniuose tinkluose galimybių.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *Nevyriausybinių organizacijų, komunikacija, klimato kaita*

Įvadas

Pasaulyje vis labiau eskaluojamos klimato kaitos problemos. F. C. Moore (2009) įspėja, kad neigiamos pasekmės dėl su klimato kaita susijusių veiksnių, mus pasieks žymiai greičiau nei tikėtasi ir bus labiau jaučiamos. Apie tai kalba ne tik politikai, kovos su klimato kaita aktyvistai, mokslininkai, bet ir nevyriausybinių organizacijų (toliau – NVO). Lietuvos Respublikos nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas nurodo, kad NVO yra nuo valstybės ar savivaldybių nepriklausomos organizacijos, įsikūrusios savanorišku pagrindu bei nesiekiančios valdžios. Dalis NVO koncentruojasi į aplinkosaugos, klimato kaitos problemas, būtent šio tipo NVO vadinamos aplinkosauginėmis (ANVO). ANVO visuomenėje atlieka tam tikras funkcijas: jos užsiima advokatavimu, protestų akcijomis, bendradarbiauja su privačiu sektoriumi, padėdamos jam kurti tvaresnę verslą bei edukuoja, informuoja visuomenę (Konstanavičiūtė, 2003; Mohamad Saleh ir Heinrichs, 2020; Davidson, de Loe, 2015; Hashemi, Sadighi, Chizari, Abbasi, 2019).

Komunikacijos pagalba ANVO gali šviesti visuomenę apie klimato kaitos problemas, valdžios sprendimus, edukuoti, kaip priimti aplinkai draugiškesnius sprendimus ir mažinti klimato bei kitokias aplinkosaugines problemas patiems, informuoti apie vykstančius renginius, protestus, viešinti savo veiklą ir didinti pasitikėjimą organizacijomis (Herranz de la Casa, Álvarez-Villa, Mercado-Sáez, 2018; Lema-Blanco, Rodríguez-Gómez, Barranquero-Carretero 2016). Puiki priemonė ANVO komunikacijai – socialiniai tinklai, nes vis daugiau žmonių jais naudojasi, informacija pasiekia didelę auditoriją, tai nereikalauja daug pinigų, yra gana sėkminga (Burkšienė ir Dvarok 2022). Ši komunikacijos forma išsiskiria tuo, jog dėl mažėjančio visuomenės dėmesingumo bei didėjančio skubėjimo, informacija turi būti pateikiama koncentruotai ir patraukliai (Siudikienė, 2018). Visgi komunikacija socialiniuose tinkluose turi trūkumų. J. Jones, C. P. Keller, E. van der Flier Keller (2022), V. Burkšienė ir J. Dvarok (2022), Pavlovic, D. Lalic, D. Djuraskovic (2014) akcentuoja šias dažniausiai kylančias komunikacijos problemas: nuoseklios komunikacijos strategijos trūkumas, finansų bei įgūdžių stoka, neišsiaiškinama tikslinė auditorija, skiriama per mažai laiko ir pastangų bendraujant su suinteresuotomis grupėmis.

Kadangi darbe bus analizuojama ANVO komunikacija klimato kaitos kontekste, formuluojamas toks **probleminis klausimas**: kokias socialinės komunikacijos galimybes naudoja ANVOs komunikuodamos klimato kaitos problemas?

Tikslas: Ištirti, ANVO klimato kaitos problemų komunikacijos galimybes socialiniuose tinkluose.

Uždaviniai:

1. Apžvelgti NVO koncepciją ir išskirti ANVO svarbą klimato kaitos kontekste.
2. Apžvelgti galimas komunikacijos formas ir išgryninti komunikacijos socialiniuose tinkluose charakteristikas.
3. Pristatyti ANVO komunikacijos socialiniuose tinkluose apie klimato kaitą tyrimo metodiką ir rezultatus.

Taikyti metodai: Literatūros analizės metodas taikytas NVO ir komunikacijos klasifikavimui, ypatumams išskirti, apibendrinimo metodas taikytas apibendrinti šaltiniuose pateiktą medžiagą ir pateikti išvadas. Sintezės metodas taikytas siekiant sujungti turimas atskiras žinias apie ANVO bei komunikaciją ir nustatyti ANVO komunikacijos socialiniuose tinkluose galimybes. Tyrimui taikytas kokybinės socialinių tinklų turinio analizės metodas, siekiant išanalizuoti, kaip ANVO komunikacijai išnaudoja socialinių tinklų galimybes.

1. ANVO reikšmė ir komunikacijos socialiniuose tinkluose ypatybės

NVO galima apie apibrėžti kaip savanorišku pagrindu veikiančias organizacijas, paprastai nesusijusias su vyriausybe, kurių tikslas teikti paslaugas arba ginti viešąją politiką (Karns, 2023). Aktyviai veikiančios NVO valstybėje kuria socialinę ir ekonominę naudą, didina piliečių įtraukimą, kuria socialinį kapitalą (LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija). ANVO veikia aplinkos srityje ir gali vykdyti įvairias funkcijas: užsiimti teisinėmis užduotimis, rūpintis vertybiniais aspektais ir didinti gyventojų sąmoningumą, teikti viešąsias gėrybes, rūpintis kraštovaizdžio išsaugojimu, edukuoti ir konsultuoti suinteresuotuosius, bendradarbiauti su valdžios institucijomis, siekti paveikti viešąją politiką (A. N. Ayana, B. Arts ir K. F. Wiersum, 2018). Norint sėkmingai atstovauti viešąjį interesą, reikalinga vykdyti įvairius socialinius tyrimus, teisinius procesus, organizuoti renginius – visa tai reikalauja ne tik finansinių, bet ir žmogiškųjų išteklių, kurių daugelis ANVO stokoja. V. Burkšienė ir J. Dvarok (2022) pastebi, kad ANVO neprofesionalumo ir komunikacijos problemos taip pat gali kilti dėl finansinių ir žmogiškųjų išteklių trūkumo, tačiau jų nuomone, problemų kelia ir laiko, bei žinių stoka.

Komunikaciją galima suprasti, kaip tam tikrą informacijos priėmimo ir perdavimo, interakcijos procesą tarp asmenų naudojantis įvairiais signalais, garsais, gestais, simboliais, žodžiais (Fatimayin, 2018; Lunenburg, 2010, Sharma 2017). Komunikacijos procesą sudaro keletas elementų, svarbiausi jų – siuntėjas, gavėjas ir žinutė. Autoriai B. van Ruler (2018), J. C. Dias, A. Mineiro, S. Damen (2020) nagrinėjantys komunikacijos teoriją ir procesus pasiūlo siūlo bent tris skirtingus modelius komunikacijos procesui suprasti:

1. Vienakryptis procesas iš siuntėjo, gavėjui. Siuntėjas perduoda žinutę gavėjui, kuris ją savarankiškai arba naudojantis aplinkos pagalba iššifruoja, bet nesuteikia jokio atgalinio ryšio, todėl vyksta linijinė komunikacija. Paprastai šį komunikacijos būdą naudoja masinė medija arba įtakingi asmenys savo auditorijai

2. Abipusis procesas tarp veikėjų. Šis modelis, reikalauja sąveikos ar atgalinio ryšio tarp veikėjų. Dažniausiai toks komunikacijos procesas vyksta tarp žmonių ar organizacijų arba žmonių ir organizacijų. Pasitelkiant šį modelį galima užmegzti tarpusavio ryšį tarp komunikuojančių, todėl ANVO toks modelis būtų pats palankiausias siekiant sėkmingos komunikacijos.

3. Daugiakryptis procesas. Suprantant komunikaciją kaip daugiakryptį procesą, sąveikia tarp veikėjų taip pat yra būtina sąlyga. Šiuo atveju sąveikia fokusuojasi ne į asmenų tarpusavio ryšį, bet į komunikacinį procesą, todėl veikėjai nebūtinai turi būti susiję. Be to, šiame modelyje žinutes siunčia vienu metu, o ne pirmyn ir atgal arba linijiniu būdu.

Išanalizavus autorių straipsniuose pateiktas komunikacijos problemas ir rekomendacijas galima išskirti kriterijus, kurie turėtų atsispindėti ANVO komunikacijoje socialiniuose tinkluose. (žr. 1 lentelę)

1 lentelė. Sėkmingos komunikacijos socialiniuose tinkluose kriterijai

Kriterijus	Tinkama komunikacija	Apibūdinimas
<i>Komunikacijos modelis</i>	Abipusis procesas tarp siuntėjo ir gavėjo	Informacija skatina auditorijos įsitraukimą, reaguojama į auditorijos pastabas, komentarus.
<i>Kuriamas turinys</i>	Turinys atitinkantis ANVO tikslus ir auditoriją	ANVO turinys turi atspindėti jų misiją, veiklą, siekius, būti autentiškas, pritaikytas ir tinkamas tikslinei auditorijai
<i>Kuriamo turinio kokybė</i>	Patrauklumas, profesionalumas, dažnumas	ANVO keliamas turinys turi būti patrauklus, be klaidų, neižeidžiantis. Turinys keliamas sistemingai, dažnai.

Šaltinis: Sudaryta darbo autoriaus remiantis B. van Ruler (2018), J. C. Dias, A. Mineiro, S. Damen (2020), J. Jones, C. P. Keller, E. van der Flier Keller (2022), M. C. Harwell ir kt. (2020), V. Burkšienė J. Dvarok (2022), J. Pavlovic, D. Lalic, D. Djuraskovic (2014).

Taip pat galima išskirti keletą komunikacijos raiškos formų, kurios pasirenkamos priklausomai nuo tikslo, tai formali-neformali komunikacija, masinė-tarpasmeninė komunikacija, rašytinė-vizualinė komunikacija.

Apgalvota, pastovi ir atvira komunikacija padeda didinti visuomenės sąmoningumą, įsitraukimą ir įsipareigojimą, kuria erdvę diskusijoms ir debatams, suteikia opioms problemoms viešumo (Herranz de la Casa, Álvarez-Villa, Mercado-Sáez, 2018). Pasak, I. Lema-Blanco, E. Rodríguez-Gómez, A. Barranquero-Carretero (2016), tinkamai naudojami socialiniai tinklai ugdo visuomenę. Pirmiausia, socialiniai tinklai suteikia galimybę gyventojams įsitraukti pateikiant savo šaltinius, požiūrius ir drauge kuriant komunikaciją. Antra, plečiamos pilietinės teisės, įtraukiant gyventojus į viešąjį gyvenimą. Trečia, ugdomas kritiškas visuomenės mąstymas, vertinant gaunamą informaciją. Atvira komunikacija socialiniuose tinkluose taip pat gali teigiamai formuoti organizacijos įvaizdį. Svarbu paminėti, kad norint sulaukti sėkmingos komunikacijos socialiniuose tinkluose, būtina atsižvelgti į tam tikrus turinio kūrimo elementus. Dėl mažėjančio žmonių gebėjimo ilgai išlaikyti dėmesį ir vis didėjančio gyvenimo tempo, svarbu, jog tekstas, vaizdas ar kitaip pateikiamas turinys būtų koncentruotas, ne per ilgas, tekstinė ir vizualinė informacija būtų patraukli ir deranti tarpusavyje, o pateikiamas turinys turi būti suprantamas, patikimas (Siudikienė, 2018).

2. Tyrimo metodologija ir rezultatai

Metodika. Norint išanalizuoti probleminį klausimą „kokias socialinės komunikacijos galimybes naudoja ANVOs komunikuodamos klimato kaitos problemas?“ keliamas tyrimo tikslas – nustatyti pasirinktą Lietuvos ANVO komunikaciją socialiniuose tinkluose.

1. *Nustatyti koks komunikacijos modelis vyrauja ANVO socialiniuose tinkluose*, remiantis teorinėje dalyje pateiktais 3 komunikacijos modeliais. Pasirinktas komunikacijos modelis rodo, ar ANVO stengiasi kurti ryšį su auditorija, didinti pasitikėjimą ja, rodys jos atvirumą ir pasiekiamumą.

2. *Patikrinti komunikacijos raišką pagal pasirinktus kriterijus* (žr. 2 lentelę). Kriterijai pasirinkti remiantis strateginės komunikacijos sistemos žingsniais, įgyvendinus šiuos žingsnius organizacijų komunikacija tampa sėkmingesnė, sklandesnė.

2 lentelė. Kriterijai leidžiantys įvertinti komunikaciją

Kriterijus	Bruožai, leidžiantys įvertinti kriterijų
Misija	Misija įvartyta socialinių tinklų profilio aprašyme.
Veiklos sritys	Veiklos ataskaitos, renginių, konferencijų, laimėtų bylų nuotraukos, dokumentai.
Autentiškas turinys	Informacija kurta pačios ANVO.
Turinio patrauklumas	Rašytinė informacija papildyta vizualiniu apipavidalinimu.
Turinio profesionalumas	Tekstuose nėra gramatinių klaidų, įžeidžiančių, žeminančių frazių.
Keliamo turinio dažnumas	Įkeliamo turinio skaičius per savaitę.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis 1 lentele.

Iš LR Aplinkos ministerijos pateikto sąrašo tyrimui pasirinktos 4 atsitiktinės ANVO, turinčios bent 2 socialinių tinklų platformas, tam, jog būtų galima nustatyti didesnes socialinių tinklų naudojimo galimybes ir veikiančią internetinę svetainę, kurioje būtų galima rasti ANVO misiją, veiklos sritis, kontaktus. Tyrime analizuoti socialiniai tinklai Facebook ir Instagram, nes būtent šiuos socialinius tinklus turi visos pasirinktos ANVO. Tiriamas laikotarpis nuo 2023 m. balandžio 1 d. iki 2023 m. balandžio 27 d. Šis laikotarpis pasirinktas, nes balandžio 22 d. švenčiama Žemės diena (earthday internetinė svetainė), todėl įdomu tirti ar šios dienos proga pasirinktų ANVO komunikacija tapo aktyvesnė. Pasirinktos ANVO: 1. Baltijos aplinkos forumas, 2. VšĮ Žiedinė ekonomika, 3. Asociacija Gyvo Žalio, 4. VšĮ Mes darom.

Tyrimo rezultatai

Lentelėje pateikti ANVO komunikacijos modeliai Facebook ir Instagram platformose (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. ANVO komunikacijos modelis

ANVO	Komunikacijos modelis	
	Facebook	Instagram
Baltijos aplinkos forumas	Vienakryptis	Vienakryptis
VšĮ Žiedinė ekonomika	Vienakryptis	-
Asociacija Gyvo Žalio	Vienakryptis	-
VšĮ Mes darom	Dvipusis	Vienakryptis

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis ANVO socialiniais tinklais

Apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus galima teigti, kad pasirinktų Lietuvos ANVO komunikacija socialiniuose tinkuose nėra sėkminga. Dvi iš jų: VšĮ Žiedinė ekonomika ir asociacija Gyvo žalio, yra „apleidusios“ savo Instagram platformą. Visos ANVO išskyrus *VšĮ Mes darom* naudoja vienus komunikacijos modelį, o tai reiškia, kad jos menkai kuria ryšį su savo auditorija. Tai atsispindi ir reakcijų, kurių sulaukia įrašai, skaičiuose. Nors visos šios ANVO Facebook socialiniame tinkle turi virš 2 tūkst. sekėjų, sulaukiamos vos kelios „patinka“ reakcijos. Dar blogesnė situacija su komentarais: jų aptinkami tik vienetai. Instagram socialiniame tinkle tirtų ANVO komunikacijos situacija visiškai nedžiugina. Nors atrodo, jog Instagram jaunimo tarpe (dažniausiai pastarieji labiau susirūpinę aplinkosaugos klausimais) yra populiariesnis nei Facebook, ten reakcijų sulaukiama minimaliai. Kiek labiau išsiskiria *VšĮ Mes darom*, tačiau ir jų sekėjų skaičius yra kelis kartus didesnis.

Dar viena problema, su kuria susiduria pasirinktų ANVO komunikacija - aiškumo apie jų misiją ir veiklas trūkumas. Visos šios ANVO savo internetinėse svetainėse yra išskyrusios savo misiją, viziją, aiškiai apibrėžusios veiklos sritis, tačiau šios praktikos neperkelia į socialinius tinklus. Jos turėtų daugiau dalintis savo nuveiktais darbais, pasiekimais, pateikti daugiau ataskaitų ar nuotraukų. Šioje srityje labiausiai išsiskiria *VšĮ Mes darom*, nes būtent nuotraukų ir buvusių renginių rezultatų šios ANVO socialiniuose tinkluose daugiau negu kitų.

Galima pasidžiaugti, kad tirtuose ANVO tekstuose nėra gramatinių klaidų ar įžeidinėjimų, nevartojami necenzūriniai žodžiai. tai suteikia turiniui profesionalumo. Visų ANVO įrašai papildyti iliustracijomis, tačiau keista, kad niekur nebuvo aptikti vaizdo įrašai arba „reels“ (trumpi video filmukai), nes būtent video formatu pateikta informacija dar labiau patraukia ir išlaiko auditorijos dėmesį.

Pagal keliamo turinio dažnumo kriterijų atrodytų, jog Facebook platformoje vidutiniškai keliamų įrašų per savaitę skaičius pakankamai neblogas – 3-4 įrašai per savaitę. Kadangi, Instagram platformos dvi ANVO jau kurį laiką nenaudoja, galima įvertinti tik likusių dviejų rezultatus. *Baltijos aplinkos forumas* kelia tiek pat įrašų į abu socialius tinklus, o *VšĮ Mes darom* dviem įrašais mažiau nei Facebook tinkle. Reikia pažymėti, jog visų ANVO turinio kėlimas yra pakankamai chaotiškas – kartais vieną savaitę įkeliami 6 įrašai, kitą savaitę – 1; dažnai jie nėra keliami tomis pačiomis savaitės dienomis, tad trūksta nuoseklumo ir sistemiskumo. Galiausiai, nei viena ANVO balandžio 22 d. neskyrė nei vieno įrašo tarptautinei Žemės dienai paminėti, nors buvo tikimasi, jog jų komunikacija šios dienos proga turėtų tapti aktyvesnė.

Taigi, visos analizuotos ANVO turėtų pradėti aktyviai taikyti dvipusį komunikacijos modelį, kviesti auditoriją į dialogą, skatinti pasidalinti savo patirtimis, mintimis, nuomonėmis, atsiliepimais, taip pat pakviesti dalintis įrašais. *VšĮ Mes darom* galima išskirti, kaip labiausiai visus kriterijus atitinkančią ANVO, tačiau visos tirtosios organizacijos turėtų gerinti komunikacijos strategiją, norėdamos sulaukti sėkmės socialiniuose tinkluose. Nors priežastys, kodėl ANVO neišnaudoja visų komunikacijos socialiniuose tinkluose galimybių, nebuvo tirtos, remiantis teorine dalimi galima daryti prielaidą, jog tam įtakos turi įgūdžių, specialistų, lėšų ar laiko stoka.

Išvados

NVO užima svarbią vietą tiek visuomenės, tiek valdžios procesuose, veikdamos tarsi tarpininkai tarp suinteresuotųjų grupių. Šios organizacijos veikia savanorystės pagrindu, siekia ne pelno, o viešojo gėrio įvairiose srityse, kaip pavyzdžiui žmonių ar gyvūnų teisių, socialinio teisingumo, aplinkos apsaugos. Klimato krizei vis gilėjant ANVOs tampa ypač reikšmingos. Jų veikla labiausiai pasireiškia per atstovavimą, edukavimą, švietimą, advokatavimą, tyrimų rengimą aplinkos apsaugos, klimato kaitos klausimais. Deja, šioms organizacijoms neretai tenka susidurti su žmogiškųjų išteklių bei finansų trūkumu, o tai gali atsiliiepti jų darbo kokybei. Tačiau net ir neturint milžiniškų išteklių, bet pasitelkus sėkmingą komunikaciją, ANVO tikslai ir misija gali būti pasiekti kur kas greičiau. Komunikacijos pagalba ANVO gali padidinti žinomumą, kurti palankų įvaizdį, didinti įtaką ir greičiau bei sėkmingiau siekti savo tikslų.

Komunikacija – neatsiejamas kiekvienos organizacijos elementas, padedantis perduoti informaciją, bendrauti, kurti naujus ryšius, plėsti auditoriją. ANVO komunikacijai reikšmingiausias būtų abipusis procesas, kurio metu siuntėjas perduoda žinutę gavėjui, o šis suteikia atgalinį ryšį. Jis gali būti taikomas pasitelkiant socialinius tinklus, kurie yra puiki komunikavimo priemonė dėl savo didelės informacijos sklaidos, kaštų ir naudos santykio bei vis augančio jų naudotojų skaičiaus. Tačiau komunikuojant socialiniuose tinkluose neišvengiamai kyla tam tikrų problemų, pavyzdžiui: strategijos trūkumas, specialistų, laiko ir finansinių išteklių stoka, filtro burbulų ir informacijos šulinių pavojus. Problemos mažina komunikacijos socialiniuose tinkluose sėkmę.

Atlikus 4 Lietuvos ANVO komunikacijos analizę galima išvelgti, jog joms būdinga vienkryptė komunikacija. Šis komunikacijos modelis nekuria ryšio su informacijos gavėjais, neįtraukia jų į savo veiklą, o informacijos siuntėjai auditorijai atrodo nepasiekiami. Remiantis tyrimo rezultatais, nustatyta, kad tiriamosios ANVO neturi strategijos, kurioje planuotų pritaikymą prie dabartinių tendencijų, taip pat jos nėra aktyvios Instagram paskyros naudotojos. Nors tirtos ANVO savo paskyrose iliustruoja pristatomus tekstus, juos rašo profesionaliai, dalinasi informacija apie buvusius ir artėjančius renginius ar kitas veiklas, jos neišnaudoja visų komunikacijos socialiniuose tinkluose galimybių.

Literatūra

- Ayana A. N., Arts B., Wiersum K. F. 2018. „How environmental NGOs have influenced decision making in a ‘semi-authoritarian’ state: The case of forest policy in Ethiopia”. *World Development*. Nr. 109. P. 314. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.05.010>
- Burksiene V. ir Dvorak J. 2022. „E-Communication of ENGO’s for Measurable Improvements for Sustainability“. *Administrative Sciences*. Nr. 12(2) P. 5-10. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3390/admsci12020070>
- Davidson S. L. ir R. C. de Loe. 2015. „The Changing Role of ENGOs in Water Governance: Institutional Entrepreneurs?“ *Environmental Management*. P. 2. <https://doi.org/10.1007/s00267-015-0588-8>
- Dias J. C., Mineiro A., Damen S. 2020. „Atypical interpersonal communication: looking for and through a different lens“. *David publishing*. Vol. 10, No. 12. P. 776-778. Prieiga per internetą: <https://www.davidpublisher.com/Public/uploads/Contribute/5feac26cc3434.pdf>
- Fatimayin F. F. 2018. „What is Communication?“. National Open University Of Nigeria. P. 1-8. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/337649561_What_is_Communication
- Harwell M.C., Molleda J.L., Jackson C.A., Sharpe L. 2020. „Establishing a Common Framework for Strategic Communications in Ecosystem-Based Management and the Natural Sciences“. *Ecosystem-Based Management, Ecosystem Services and Aquatic Biodiversity* P. 166-180. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1007/978-3-030-45843-0_9
- Hashemi F., Sadighi H., Chizari M., Abbasi E. 2019. „The relationship between ENGOs and Government in Iran“. *Heliyon*. Nr. 5. P. 2. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e02844/>
- Herranz de la Casa, J. M., Álvarez-Villa A., Mercado-Sáez, M. T. 2018. „Comunicación y eficacia de la protesta: los movimientos antifracking en España“. *ZER: Revista De Estudios De Comunicación = Komunikazio Ikasketen Aldizkaria*, 23(45). P. 37-38. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1387/zer.19543>
- Jones J., Keller C. P. , van der Flier Keller E. 2022. „Insights into ENGO activities in the Salish Sea: A call for more coordination, communication, and potential for communities of practice“. *Environmental Science & Policy*, Vol 133. P. 134. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2022.03.017>
- Karns M. P. 2023. „Nongovernmental organization“. *Encyclopedia Britannica*. Prieiga per internet: <https://www.britannica.com/topic/nongovernmental-organization>
- Konstanavičiūtė I. 2003. „Climate change mitigation policies in Lithuania“. *Energy & Environment*, 14(5), P. 728. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/43734595>
- Lema-Blanco, I., Rodríguez-Gómez, E., Barranquero-Carretero, A. 2016. „Youth and the third sector media in Spain: Communication and social change training“. *Communicate*, 48, P. 93. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3916/C48-2016-09>
- Lietuvos Respublikos nevyriausybių organizacijų plėtros įstatymas. 2013 m. gruodžio 19 d. Nr. XII-717 [Aktuali redakcija 2020-03-01]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.463439/asr>
- Lunenburg F. C. 2010. „Communication: The Process, Barriers, And Improving Effectiveness“. *National Forum Journals*. Vol. 1, No. 1. P. 1. Prieiga per internetą:

<http://www.nationalforum.com/Electronic%20Journal%20Volumes/Lunenburg,%20Fred%20C,%20Communication%20Schooling%20V1%20N1%202010.pdf>

Mohamad Saleh, M. S., Heinrichs, H. 2020. „Media representation of environmental issues in Malaysia: Newspapers and environmental non-government organisation newsletters“. *Pacific Journalism Review: Te Koakoa*, Nr. 26(2). P. 120. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.24135/pjr.v26i2.475>

Moore F. C. 2009. „Climate Change and Air Pollution: Exploring the Synergies and Potential for Mitigation in Industrializing Countries“. *Sustainability*. P. 43. <https://doi.org/10.3390/su1010043>

Pavlovic J., Lalic D., Djuraskovic D. 2014. „Communication of non-governmental organizations via Facebook social network“. *Engineering Economics*, 25(2). P. 186, 191. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ee.25.2.3594>.

Sharma R. 2017. „Communication: The Lifeline“. *World Wide Journal of Multidisciplinary Research and Development*. Vol. 3(9). P. 259. Prieiga per internetą: <https://wwjmr.com/upload/communication-the-lifeline-.pdf>

Siudikienė D. 2018. „Ižymybių raiškos ir jų sekėjų auditorijos aktyvumo sąryšis socialiniuose tinkluose“. *Informacijos mokslai*, Vol. 84. P. 34. Vilniaus universiteto leidykla. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/Im.2018.83.12>

Van Ruler B. 2018. „Communication theory: an underrated pillar on which strategic communication rests“. *International journal of strategic communication*. Vol. 12, No. 4. P. 368-372. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/1553118X.2018.1452240/>

Žemės diena skirta internetinė svetainė. Prieiga per internetą: <https://www.earthday.org/history/>

COMMUNICATING ENVIRONMENTAL NGOS ON SOCIAL NETWORKS

Birutė Ruškytė, doc. dr. Valentina Burkšienė

Klaipėda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration and Political sciences

Summary

By communicating, NGOs can inform the public about climate change issues and government decisions, educate them on how to make more environmentally friendly choices and reduce climate and other environmental problems. They can communicate about ongoing events and protests, publicise NGOs' activities and build trust in their organisations. However, there are drawbacks to social networking. Therefore, this paper analyses ENGOS' communication in the context of climate change. An analysis of the communication of Lithuanian ENGOS shows that they are characterised by one-way communication. ENGOS do not use the full potential of social network communication. KEYWORDS: *Nongovernmental Organizations, communication, climate change*

KEYWORDS: *Nongovernmental organizations, communication, climate change*

Spausdinti rekomendavo: doc. dr. Valentina Burkšienė

SAVIVALDYBIŲ BENDRADARBIAVIMAS TEIKIANT PRIEMIESTINIO SUSISIEKIMO PASLAUGAS: KLAIPĖDOS MIESTO ATVEJIS

Aida Kleinauskienė, lekt. G. Burbulytė- Tsiskarishvili

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Plėtojant tvaraus judumo koncepcijas, diegiant aktyvaus mobilumo priemones yra ieškoma priemiestinio ir miesto susisiekimo paslaugų tvarumo, efektyvumo, ekonomiškų ir ekologiškų sprendimų. Todėl šio straipsnio tikslas - išanalizuoti savivaldybių bendradarbiavimą teikiant priemiestinio susisiekimo paslaugas Klaipėdos miesto atveju.

Nustatyta, kad pirminiai savivaldybių bendradarbiavimo motyvai buvo skirtingi, susiję su probleminiais priemiestinio susisiekimo paslaugų teikimo klausimais. Vėlesniame bendradarbiavimo etape pereita į strateginį priemiestinio susisiekimo paslaugų organizavimą, optimizuojant sąnaudas, sureguliuojant maršrutus, tvarkaraščius, suvienodinant bilietų įsigijimą, informacijos prieinamą, taip gerinant viešojo transporto kokybę ir prieinamumą. Pagrindinės problemos – tai skirtingi savivaldybių finansiniai ištekliai, teisiniai ir administraciniai, kurie gali trukdyti veiksmingam bendradarbiavimui.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *savivaldybių bendradarbiavimas, priemiestinis susisiekimas, viešasis transportas*

Įvadas

Temos aktualumas ir problematika. Susisiekimo sistema yra esminis socialinės ir ekonominės pažangos elementas bei pasaulinio vystymosi ramstis. Transporto sektoriaus veikla ir reikšmė sparčiai auga, prognozuojant didėjimą tiek keleivių, tiek krovinių vežimo apimtyse. Vis intensyviau vykdoma tvaraus judumo koncepcijos plėtra, siekiant skatinti viešojo transporto naudojimą, aktyvaus mobilumo priemones ir taikyti ekonomiškus bei ekologiškus susisiekimo sprendimus. Tačiau Lietuvoje nepakankamas dėmesys aplinkos apsaugos bei ekologinių problemų sprendimui savivaldybės organizuojant viešojo transporto paslaugas. Bendradarbiavimas tarp savivaldybių gali užtikrinti aukštos kokybės ir tvarias priemiestinio susisiekimo paslaugas, tačiau bendradarbiavimui tarp savivaldybių dėl įvairių priežasčių skiriama per mažai dėmesio. Todėl šiai problemai analizuoti formuluojamas **probleminis klausimas:** kas motyvuoja ir kas trukdo bendradarbiauti savivaldybėms teikiant susisiekimo paslaugas? Tyrimui pasirinktas Klaipėdos miesto priemiestinio susisiekimo paslaugų atvejis.

Tyrimo tikslas yra išanalizuoti Klaipėdos regiono savivaldybių bendradarbiavimą teikiant priemiestinio susisiekimo paslaugas Klaipėdos miesto atveju.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti savivaldybių bendradarbiavimo modelius, remiantis teoriniais užsienio ir lietuvių mokslinėmis studijomis bei teisiniais dokumentais.
2. Aptarti ir išnagrinėti priemiestinio susisiekimo paslaugų teikimo strategijas, fokusuojantis į Lietuvos praktiką.
3. Remiantis Klaipėdos miesto priemiestinio susisiekimo paslaugų atveju išnagrinėti savivaldybių bendradarbiavimo motyvus ir problemas.

Tyrimo metodai: lyginamoji mokslinės literatūros analizė, teisės aktų analizė, dokumentų turinio analizė ir pusiau struktūruoto interviu metodas.

1. Savivaldybių bendradarbiavimo konceptualiosios nuostatos

Savivaldybių bendradarbiavimas yra vienas iš savivaldos fenomenų, kuris susiduria su trumpalaikiais ir ilgalaikiais strateginiais iššūkiais ir problemų sprendimais. Kaip pastebėjo F. Teles (2016), savivaldybių bendradarbiavimo fenomenai būdingas kompleksiskumas, skirtingumas, įvairovė

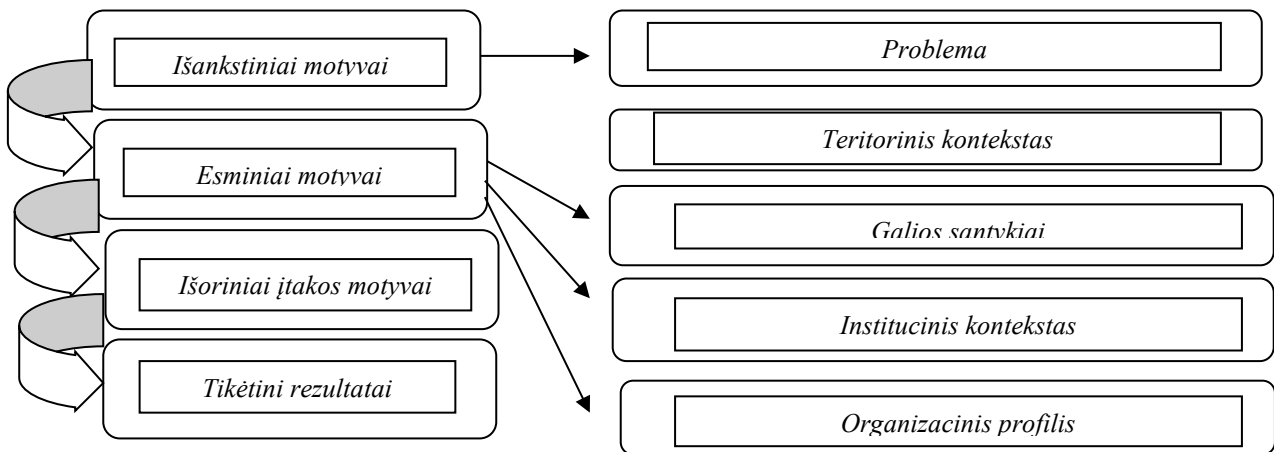
ir nuolatinė kaita. Savivaldybių bendradarbiavimas apima kelių savivaldybių kooperavimąsi, siekiant bendrų tikslų, įveikiant tarpsavivaldybinius iššūkius ir pagerinant paslaugų kokybę.

Savivaldybių bendradarbiavimo sąvokos aprėptis mokslinėje literatūroje yra plati. Bendradarbiavimo etimologija yra „veikti kartu“ arba „dirbti kartu“. F. Teles (2016, p. 10), atsispirdamas būtent nuo pirminės bendradarbiavimo sąvokos, autorius teigia, kad organizacijų (šiuo atveju savivaldybių) bendradarbiavimas reiškia bendradarbiavimo susitarimo, kuris peržengia organizacijos sienas, organizavimą, siekiant konkretaus rezultato. Savivaldybių bendradarbiavimas daugiau suvokiamas kaip reiškinys, kuris suteikia galimybes didinti masto ekonomijos efektą, išlaikant savivaldybės atsakomybę ir išsaugant vietos autonomiją (Burkšienė, Dvorak, Burbulytė-Tsiskarishvili ir kt., 2017), gerinti paslaugų kokybę ir prieinamumą. Bendradarbiavimas sietinas su savivaldybių savarankiškumu, sprendžiant teritorines problemas. Tai dažnai reiškia bendrų išteklių, įvairių interesų ir tinklų, neformalių sąveikų bei derybinių būdų sujungimą. Tai leidžia pasiekti ekonominės naudos, efektyvumo ir išlaikyti vietos autonomiją.

Mokslinėje literatūroje savivaldybių bendradarbiavimo svarba, modeliai grindžiami ir analizuojami skirtingais pjūviais ir teorinėmis perspektyvomis. Neretu atveju savivaldybių bendradarbiavimas nagrinėjamas, remiantis gretutinių teritorijų bei geografinių kontekstų, galios pozicijų, organizacijų ir institucinių profilių, kolektyvinės veiksenos teorijomis, kaštų - naudos principų analizėmis (Bučaitė-Vilkė ir kt., 2019). Vieni iš pagrindinių savivaldybių bendradarbiavimo tikslų yra siekis išvengti nuostolių, sutaupant finansus, sprendžiant socialinius, ekonominius ir administravimo klausimus (Lazauskienė, 2019).

Savivaldybių bendradarbiavimą lemia skirtingos aplinkybės. Savivaldybių bendradarbiavimas gali būti skatinamas politinės ekonomikos, viešojo pasirinkimo, tinklų teorijų ir kolektyvinės veiksenos teorijų pagrindu. Tai leidžia analizuoti kaštų-naudos principus, institucinius ryšius, valdymo kompleksiskumą ir galios pasiskirstymą.

F. Teles išskiria keturis savivaldybių bendradarbiavimo motyvus: išankstinis (*a priori*), esminis (angl. *intrinsic*), išorinis (angl. *extrinsic*), paskesnis (*a posteriori*) (žr. 1 pav.).

1 pav. Savivaldybių bendradarbiavimo motyvai
Šaltinis: Sudarė darbo autorius, remiantis Teles F. (2016 p. 10–12).

Išankstiniai motyvai grindžiami *problemos pobūdžiu*, kuomet problema, su kuria susiduria organizacija, yra sudėtinga, ir viena institucija nepajėgi tos problemos išspręsti ar surasti vieno vienintelio sprendinio, todėl bendros pastangos ir išteklių yra kaip iššūkis įveikti susidariusius sunkumus. *Ankstesnio bendradarbiavimo patirčių* kokybė, kiekybė ir geroji patirtis lemia siekį tęsti, stiprinti ir tobulinti bendradarbiavimą.

Esminiai motyvai yra:

- *tapatybė ir teritorinis kontekstas*, nes geografija ir teritorinis identitetas gali sudaryti pagrindą panašioms problemoms kilti, ypač tarp kaimyninių savivaldybių;
- *subalansuotos galios santykiai*, nes asimetriški valdžios santykiai tarp savivaldybių, besidalijančių bendradarbiavimo iniciatyvomis ar projektais, gali trukdyti tolesniems žingsniams;
- *institucinis kontekstas*, kuris lemia (ne)bendradarbiavimo santykių pobūdį;
- *organizacinis profilis*, lemia savivaldybių, dalyvaujančių sudėtingose situacijose, kuriose bendradarbiavimas yra perspektyvus pasirinkimas, organizacinis profilis skatina bendradarbiavimą, nepaisant jo neigiamų pusių.

Išoriniai įtakos motyvai kylančios susidarius netikėtoms situacijoms (pvz. kilus ekonominei krizei) arba trečiosios šalies įsikišimas, gali suteikti išvalgų, išteklių ar galių, paskatinant bendradarbiavimą. *A Posteriori* motyvai apima *tikėtinus rezultatus*, kurie dažniausiai yra apibrėžiami sąnaudų ir naudos pusiausvyra, kaštų ekonomika bei išorinių padarinių išvengimo (Teles F., 2016, p. 10–12).

Taigi savivaldybių bendradarbiavimas yra kompleksiškas tiek sampratos prasme, tiek svarbos ir motyvų aspektais. Tačiau svarbiausia bendradarbiavimo paskata yra bendros problemos ir jų sprendimų tikslai, siekiant optimaliausių sprendinių tiek ekonominiu, tiek kokybės atžvilgiais.

2. Tarpsavivaldybinio bendradarbiavimo aspektai, formos ir sritys

Nagrinėjant savivaldybių bendradarbiavimo būdus, svarbu suprasti skirtingas sąveikos formas. Skirtingas sąveikų formų stiprumas lemia ir skirtingas institucines sąveikas, skirtingas paslaugų teikimo formas.

V. Burkšienė ir kt. (2017) išskyrė mokslininkų Hulst R. ir kt., (2009) tyrime suformuluotus tris pagrindinius savivaldybių bendradarbiavimo aspektus: pirma, *tikslas (-ai)*, antra, *institucinis kontekstas*, trečia, *aplinkos poveikis*. Savivaldybių bendradarbiavimo tikslai aprėpia nuo trumpalaikių (projektų) iki ilgalaikių, kurie yra labiau institucionalizuoti. Daugiatikslius (angl. *multi-purpose*) tikslus, gali riboti aukštesnė valdžia (Burkšienė ir kt., 2017, Hulst ir kt., 2009). Tačiau sparčiai besikeičiančiai aplinkai savivaldybių bendradarbiavimas įgauna savarankiškumą, spręsdamos bendradarbiavimo apimtis. H. Wollmann (2016) atkreipia dėmesį, kad savivaldybės, pasirinkdamos tikslą ar tikslus pirmiausiai turi įgyvendinti bendrąjį interesą, politinį ir ekonominį racionalumą. Institucinis kontekstas atspindi formalias valstybės struktūras, administracines tradicijas, sprendimų priėmimo struktūras. Čia persipina formalieji teisiniai valstybių dokumentai, reglamentuojantys administracines struktūras, vietos valdžiai suteiktus įgaliojimus, savivaldybių skaičių ir dydžius. Tuo tarpu administracinės tradicijos atspindi vertybes, neformalias taisykles ir normas, kurios lemia valstybės politinį ir viešąjį administravimą (Burkšienė ir kt., 2017). Trečiasis aspektas apibrėžia vidinius ir išorinius aplinkos poveikius vietos valdžios sprendiniams. Savivaldybių (ne)bendradarbiavimo tikslus ir formas lemia tokie kintantys veiksniai kaip demografija, technologijų, ekonomikos ar biudžeto pokyčiai.

Bendradarbiavimo formos gali būti labai įvairios ne tik skirtingose šalyse, bet ir šalies viduje. Savivaldybių bendradarbiavimo susitarimai gali būti įvairių teisinių formų: nuo viešųjų organizacijų iki viešų ir privačių įmonių. Jos gali aprėpti platų kompetencijų spektrą arba koncentruotis į vienos paslaugos teikimą. Savivaldybių bendradarbiavimo formos gali būti ne tik skirtingų organizacinių struktūrų, bet ir pats bendradarbiavimo procesas gali turėti įvairių formų: savanoriškas („iš apačios į viršų“), kylantis iš pačių savivaldybių, arba teisiškai primestas bendradarbiavimas („iš viršaus į apačią“).

Ši įvairovė pasitvirtina ir Lietuvos atveju. J. Bučaitė -Vilkė ir kt. (2019, 60 p.), remdamasi Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymu (Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, 1994 m. liepos 7 d., Nr. I-533, 5 str.), nurodo tris bendradarbiavimo formas:

1. Kai sudaroma jungtinės veiklos sutartis siekiant bendrų tikslų.

2. Kai sudaroma bendrų viešųjų pirkimų sutartis (perkant paslaugas iš ne savivaldybėms priklausančių įstaigų).

3. Kai viena savivaldybė perduoda viešųjų paslaugų įgyvendinimą kitai savivaldybei bendru abiejų savivaldybių tarybų sprendimu pasirašant sutartį (už įgyvendinimą lieka atsakinga perduodanti savivaldybė).

Tai leidžia teigti, kad savivaldybių bendradarbiavimas galimas esant skirtingoms sąlygoms ir formoms. Savivaldybių bendradarbiavimas grindžiamas partnerystės teorija, kurią sudaro dviejų ar daugiau organizacijų sąveika siekiant bendro tikslo. Partnerystės teorija yra labai svarbi savivaldybės ir įmonių bendradarbiavimui mieste, nes partnerystės reikalauja, kad ne tiks savivaldybės bet ir organizacijos susitartų dėl bendrų tikslų ir atsakomybės.

3. Priemiestinio susisiekimo paslaugos: organizavimas, kontekstai, problemos

Tvarus vystymasis yra vienas svarbiausių aspektų, siekiant kontroliuoti taršos lygį, energijos suvartojimą, žmonių nelygybę ar chaotišką miestų augimą, nuolat didėjanti žmonių gyvenančių miestuose skaičių (Vabuolytė, Užpalytė-Vitkūnienė, 2018). Dėl didėjančių eismo spūsčių ir kylančio susidomėjimo aplinkosaugos problemomis nuolat auga Priemiestinio ir miesto susisiekimo paslaugų svarba ir poreikis (Fitzová, ir kt., 2018).

Priemiestinio susisiekimo paslaugos pagal savo pobūdį orientuotos į viešąjį interesą, o ne į pelno siekimą, viešųjų paslaugų kokybę ir teikimo efektyvumą. Šių paslaugų efektyvumą lemia ir įrodo vartotojų pasitenkinimas (Urvikis, 2016). Todėl kiekybiniai rodikliai tokie kaip bendras/ per valandą/ skirtingu paros metu pervežtų keleivių skaičius, kelionės laikas, greitis, laukimo laikas važiuojant tranzitu, ne visada atspindi realius susisiekimo paslaugų poreikius.

Galima teigti, kad gerai išvystyta tiek priemiestinio, tiek ir miestinio susisiekimo paslaugų sistema skatina bendrą visuomenės ekonominį, socialinį vystymąsi bei ekologinį sąmoningumą. Efektyvi ir tvari viešojo transporto sistema lemia ir kokybišką piliečių socialinių poreikių patenkinimą. Priemiestinio susisiekimo paslaugos turi būti lengvai pasiekiamos (t. y. nelabai nutolusios nuo gyventojų), finansiškai prieinamos visoms visuomenės socialinėms grupėms. Šis transportavimo būdas turi būti dažnas, greitas, patikimas ir patogus.

Europos Sąjungos dokumentuose apibrėžiama, kad viena iš fundamentalių žmogaus teisių yra asmenų judėjimas ir mobilumas, todėl savivaldybės ir viešojo transporto politika turi užtikrinti šias teises (Korsakas, 2016). Priemiestinių viešojo transporto organizavimo pirminis uždavinys yra privežti keleivį prie pagrindinių miesto centrų. Keleivis turi gauti visią reikiamą informaciją greitai, efektyviai ir informatyviai. Šiandieniniame kontekste itin svarbios naujos technologijos, kurios užtikrintų efektyvų, ekonomiškai naudingą ir ekologišką viešojo transporto darbą. Skaitmeninės technologijos keleiviui turi pagelbėti organizuojantis keliones (pvz., laiką, maršrutus).

Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija atsakinga už tolimojo susisiekimo maršrutų organizavimą. Šioje programoje yra numatyti veiksmai, skirti skatinti darnų transporto sistemų vystymąsi miestuose ir priemiesčiuose, plėtoti viešąjį transportą, dviračių infrastruktūrą ir mažinti tranzito poveikį miesto transporto sistemoms. Be to, keleivių vežimas turi būti licencijuojamas, o veiklos kontrolę vykdo Lietuvos transporto saugos administracija ir savivaldybėms pavaldžios institucijos. Kelių transporto kodekse taip pat nustatytos taisyklės dėl keleivių vežimo, įskaitant reikalavimus dėl bilietų naudojimo reguliariuose reisais.

Lietuvoje savivaldybės yra atsakingos už miesto ir priemiestinio susisiekimo paslaugų organizavimą ir kontroliavimą. Optimaliausias ir kokybės aspektu geriausias viešojo transporto paslaugas galima pasiekti tik miestų ir rajonų savivaldybėms konstruktyviai bendradarbiaujant su LR Susisiekimo ministerija (Korsakas, 2016).

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje pabrėžiamos žmogaus teisės, o jo orumą gina įstatymai. Bendrosios nuostatos teigia, kad valstybė gina vartotojų interesus (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Tačiau Susisiekimo ministerija (kaip valstybinio lygmens institucija) neturi jai deleguotos kontrolės funkcijos savivaldos viešojo transporto srityje. Remiantis Savivaldos įstatymu (metai, nuoroda į str.), savivaldybės turi savarankiškai atlikti keleivių vežimo organizavimo funkciją.

Vis tik tvarumo nuostatos skatina ieško bendradarbiavimo galimybių, kas savivaldybės dar nėra tradiciškai įprasta. Pirmieji bendradarbiavimo atvejai atskleidžia tam tikrus iššūkius. Norint juos įveikti, pirmiausia būtina išanalizuoti priežastis, tad šiame darbe bandoma nustatyti savivaldybių bendradarbiavimo priemiestinio susisiekimo paslaugų teikimo srityje motyvus ir problemas, remiantis savivaldybių ir institucijų ataskaitomis, sprendiniais ir kitais dokumentais bei Klaipėdos miesto įstaigų specialistų, atsakingų už priemiestinio pervežimo organizavimą ir teikimą, požiūriu.

4. Tyrimo metodika ir rezultatai

Tyrimui atlikti pasirinktos Klaipėdos miesto, Klaipėdos ir Kretingos rajonų savivaldybių administracijos bei VšĮ „Klaipėdos keleivinis transportas“, kurios tiesiogiai yra atsakingos už priemiestinio susisiekimo paslaugų organizavimą ir teikimą gyventojams Klaipėdos regione. Minėtų įstaigų ataskaitos, nutarimai ir kiti dokumentai geriausiai atskleidžia savivaldybių bendradarbiavimo ypatumus, organizuojant ir įgyvendinant priemiestinio susisiekimo paslaugų teikimą. O šių institucijų specialistai žino skirtingų institucijų bendradarbiavimo gerąsias/blogąsias patirtis, lūkesčius, pageidaujamas formas ir priemiestinio susisiekimo paslaugų poreikio įgyvendinimo peripetijas.

Tyrimo metodai. Atsakymui į probleminį klausimą pasirinkti ir derinami šie kokybiniai metodai: dokumentų kokybinė turinio (content) ir lyginamoji analizė, sisteminimas ir interpretavimas bei pusiau struktūrizuoto interviu metodas. Pirmiausiai, pasirinkta analizuoti Klaipėdos miesto, Klaipėdos ir Kretingos rajonų savivaldybių teisinius dokumentus, sutartis, aprašus, VšĮ Klaipėdos keleivinio transporto ataskaitas, susijusias su priemiestinio (vietinio) susisiekimo klausimais, stengiantis identifikuoti savivaldybių bendradarbiavimo atvejus. Tyrime koncentruojamasi į Klaipėdos miesto atvejo analizę.

Pusiau struktūruoto interviu metodas šiame tyrime naudojamas stengiantis identifikuoti dokumentuose neužfiksuotas savivaldybių bendradarbiavimo gerąsias ir blogąsias patirtis: t.y., bendradarbiavimo spragas ir trikdžius.

Tyrimui atlikti naudojama teorinė schema, kuri remiasi F. Teles (2016) pasiūlytais savivaldybių bendradarbiavimo motyvais (žr. šio straipsnio 1 pav.).

Tyrimas organizuojamas dviem etapais. Pirmiausiai, parengiama dokumentų kokybinė turinio (content) analizė ir sisteminimas pagal teorinę schemą. Po to atliekama informantų apklausa, naudojant pusiau struktūruotą interviu metodą. Interviu su 4 informantais (specialistus, atsakingus už viešojo transporto organizavimą ir paslaugų užtikrinimą) organizuotas 2023 m. gegužės mėnesį. Užtikrinant informantų anonimiškumą pasirinktas kodavimas.

Tyrimo etika. Dirbant su skirtingų institucijų teisiniais dokumentais svarbu teisingai ir korektiškai nurodyti šaltinius bei etiškas jų analizavimas. Tyrime, pirmiausiai, buvo gauti žodiniai informantų sutikimas dalyvauti tyrime. Tyrimo autorė rengiant šį baigiamąjį darbą nuo pat pradžių rėmėsi etiniais principais: konfidencialumo ir anonimiškumo, pagarba asmens privatumui ir teisingumui (Aleksnevičienė J., ir kt., 2020).

Tyrimo rezultatai. Nustatyta, kad Klaipėdos miesto savivaldybės bendradarbiavimo su gretimomis savivaldybėmis *motyvai* pirmiausiai buvo *išankstiniai ir esminiai*: t.y. dėl iškilančių problemų ir teritorinio konteksto. 2003 m. balandžio 19 d. buvo įsteigta VšĮ „Klaipėdos keleivinis transportas“, kuriam nuo tų pačių metų rugsėjo 1 d. perėmus miesto autobusų sistemos valdymą buvo pavesta:

pagerinti autobusų, tvarkaraščių, keleivių informavimo, bilietų, reorganizuoti transporto kontrolės sistemas Klaipėdos mieste (VšĮ „Klaipėdos keleivinis transportas“ veiklos ataskaita, 2003, p. 1). Klaipėdos miesto savivaldybė ėmėsi priemonių, kad tobulintų susisiekimą tarp miesto ir priemiesčių.

Priemiestinių maršrutų susisiekimo finansavimo šaltinis priklauso nuo konkrečių maršrutų ir susitarimų tarp susijusių savivaldybių bei transporto operatorių. Bendrai, priemiesčių maršrutų finansavimą dalijasi visos trys savivaldybės: Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono ir Kretingos rajono. Pagrindinė finansavimo dalis tenka Klaipėdos miesto savivaldybei, kadangi tai yra svarbiausias transporto centras regione, kuriame susitelkia didelė dalis keleivių, kuriems reikalinga keliauti į priemiesčius. Klaipėdos rajono ir Kretingos rajono savivaldybės taip pat skiria lėšas transporto maršrutų finansavimui, kadangi jie pasiekia šių savivaldybių teritorijas. Be to, svarbu pažymėti, kad kai kurie maršrutai yra finansuojami ne tik iš savivaldybių biudžetų, bet ir iš kitų finansinių šaltinių, pvz., Europos Sąjungos fondų.

Empirinio tyrimo metu, siekta išsiaiškinti apie Klaipėdos regiono savivaldybių bendradarbiavimą ir VšĮ „Klaipėdos keleivinio transporto“ įsteigimą. Informantai remdamiesi savos institucijos pozicijomis pateikė savivaldybių bendradarbiavimo motyvus ir priežastis. Anot informantų, bendradarbiavimas pradėtas, siekiant spręsti bendras problemas. Svarbiausios problemos buvo susijusios su sprendimų priėmimu, maršrutų derinimu, bilietų įsigijimu ir administraciniu optimizavimu bei nuostolių pasidalijimu.

Savivaldybių bendradarbiavimo didžiausiomis kliūtimis informantai įvardijo finansus, teisinius skirtumus bei bendrų sprendimų neradimą. Todėl, apibendrinant mintis, valstybinės finansinės paskatos ir premijos galėtų skatinti savivaldybes bendradarbiauti ir rasti bendrus sprendimus priemiestinio susisiekimo klausimais. Valstybė galėtų skatinti savivaldybių bendradarbiavimą tam tikrais būdais, pavyzdžiui, teikdama finansinę paramą projektams, kuriuos vykdo kelios savivaldybės kartu, arba remiant finansiskai savivaldybes, kurios bendrai plėtoja priemiesčio susisiekimo paslaugas. Be to, valstybė gali suteikti kitas paskatas, pvz., mokesčių lengvatas, subsidijas ar kitus privalumus, siekiant skatinti savivaldybių bendradarbiavimą ir užtikrinti, kad jų pastangos būtų apdovanotos. Toks valstybinis finansinis skatinimas taip pat galėtų padėti įveikti kitas kliūti, tokiu būdu skatinant savivaldybes bendradarbiauti ir gerinti priemiesčio susisiekimo paslaugas.

Tyrimo pastebėta, kad informantai, atstovaujantys savivaldybių interesus, teigiamai ir pakankamai vertina savivaldybių bendradarbiavimą. Informantų atsakymuose pabrėžiama, kad bendradarbiavimas yra svarbus, kad būtų užtikrinta kokybiška ir nuosekli paslaugų teikimo sistema. Ši partnerystė leidžia geriau koordinuoti ir dalintis ištekliais, žiniomis ir geriausia praktika. Tačiau bendradarbiavimas turi būti nuolat tobulinamas ir palaikomas.

Administraciniai, teisiniai ir finansiniai skirtumai tiriamuoju atveju sukėlė didžiausias iššūkius. Savivaldybių kokybiškas bendradarbiavimas sukūrė pasitikėjimą ir skaidrumą viešojo transporto paslaugose. Įsteigta VšĮ „Klaipėdos keleivinis transportas“ iki šiol sistemingai sprendžia problemas.

Išvados

Remiantis užsienio ir lietuvių mokslinėmis studijomis bei teisiniais dokumentais, galima pastebėti, kad savivaldybių bendradarbiavimas teikiant priemiestinio susisiekimo paslaugas yra plačiai nagrinėjama tema. Skirtingose šalyse taikomi skirtingi modeliai, priklausomai nuo vietos sąlygų, teisės aktų ir administracinės struktūros. Tai gali būti bendra įmonė, valdoma ir finansuojama kelių savivaldybių, konsorciumas arba sutartinė bendradarbiavimo forma. Svarbu, kad pasirinktas modelis leistų efektyviau ir racionaliau teikti paslaugas. Lietuvoje priemiestinio susisiekimo paslaugų teikimui taip pat yra galimybė pasirinkti tinkamą modelį.

Lietuvoje dažniausiai priemiestinio susisiekimo paslaugų teikimas organizuojamas per viešųjų pirkimų procedūras, kurios skatina konkurenciją ir paslaugų kokybę. Taip pat populiarus viešojo ir

privačiojo sektoriaus bendradarbiavimo modelis, kurio metu siekiama efektyviai ir tvariai teikti priemiestinio susisiekimo paslaugas. Šiuose partnerystės modeliuose nustatomos įvairios atsakomybės, susijusios su finansavimu, priežiūra ir paslaugų teikimu.

Klaipėdos regiono savivaldybių bendradarbiavimas priemiestinio susisiekimo paslaugų teikimo srityje yra svarbus siekiant efektyvesnio ir tvaraus transporto sistemos veikimo. Bendradarbiavimas leidžia dalintis ištekliais ir padidinti veiklos tvarumą. Pastebimas efektyvesnis transporto sistemos veikimas, sumažėjusios eismo spūstys ir oro tarša. Bendradarbiavimo motyvai apima efektyvumo didinimą, dubliavimo mažinimą, maršrutų optimizavimą ir pasiekiamumo gerinimą. Transporto paslaugų teikimas gyventojams tampa patogesnis ir patikimesnis. Tačiau reikėtų įsivertinti ir bendradarbiavime kylančius iššūkius: valdymo ir administracinės kliūtis, susitarimų dėl finansavimo ir atsakomybės sudėtingumą bei būti pasirengusiems šiuos iššūkius įveikti.

Literatūra

- Bučaitė – Vilkė J., Civinskas R., Lazauskienė A., Leščiauskaitė V., Lackowska M., Gendzwill A., Krukowska J., Mikalauskas A. (2019). Savivaldybių bendradarbiavimas Lietuvoje: formos, galimybes, vizijos. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. ISBN 978-609-467-443-3.
- Burkšienė V., Jaroslav D., Burbulytė-Tsiskarishvili G., Normantė I., Dūda M., Civinskas R. (2017). Viešosios Paslaugos: iššūkiai kuriant gerovės visuomenę. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, Socialinių mokslų fakultetas. ISBN 978-9955-18-948-0, p.42-64
- Fitzová H., Matulová M., & Tomeš Z. (2018). Determinants of urban public transport efficiency: case study of the Czech Republic. *European Transport Research Review*, 10, 42. <https://doi.org/10.1186/s12544-018-0311-y/>
- Hulst, R., Van Montfort, A., Haveri, A., Airaksinen, J., and Kelly, J. (2009). Institutional Shifts in Inter-Municipal Service Delivery. *Public Organization Review*, 9(3), 263–285
- Korsakas R. (2016). Viešojo transporto sistemos organizavimo Kretingos rajono savivaldybėje modelis. Kaunas: Kauno technologijos universitetas. Prieiga internetu: [file:///C:/Users/Sekretor%C4%97/Downloads/14916592_MAIN%20\(1\).pdf/](file:///C:/Users/Sekretor%C4%97/Downloads/14916592_MAIN%20(1).pdf/).
- Lazauskienė A. (2019). Ar savivaldybės gali bendradarbiauti? Žinoma. Bet kaip? *Mokslo Lietuva*. Prieiga internetu: <http://mokslolietuva.lt/2019/10/vdu-doc-aiste-lazauskiene-ar-savivaldybes-gali-bendradarbiauti-zinoma-bet-kaip/>.
- Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, 1994 m. liepos 7 d., Nr. I-533, Vilnius.
- Teles F. (2016). *Local Governance and Inter-municipal Cooperation*. ISBN: 978-1-137-44574-2. England, Palgrave Macmillan.
- Urvikis M. (2016). Vietos savivaldos institucijų organizuojamų viešųjų paslaugų sistemos tobulinimas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. ISBN 978-9955-19-785-0.
- Vabuolytė V., Užpalytė-Vitkūnienė R. (2018). Indicators of service quality of public transport. *Mokslas – Lietuvos ateitis / Science – future of Lithuania*. ISSN 2029-2341 / eISSN 2029-2252. Volume 10, Article ID: mla.2018.3259, 1–7. Prieiga internetu: [MLA_2018_Aplinka_Vabuolyte_3259.indd \(lituanistikadb.lt\)](https://www.lituanistikadb.lt/MLA_2018_Aplinka_Vabuolyte_3259.indd)
- Wollmann H. (2016). Local government reforms: between multi-function and single-purpose organisations – revisited. In: *Local Government Studies*, vol. 24, no. 1.

**COOPERATION OF MUNICIPALITIES IN PROVIDING SUBURBAN TRANSPORT
SERVICES: THE CASE OF KLAIPĖDA CITY**

Aida Kleinauskienė, lektorė Gabrielė Burbulytė-Tsiskarishvili

Klaipeda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration
and Political sciences

Summary

Sustainable mobility concepts and active mobility measures seek sustainable, efficient, cost-effective and environmentally friendly solutions for suburban and urban transport services. Therefore, the aim of this paper is to analyse the cooperation between municipalities in the provision of commuter transport services in the case of Klaipėda city.

It was found that the initial motives for municipal cooperation were different and related to problematic issues of suburban transport services. In a later stage of cooperation, the focus shifted to strategic organisation of suburban services, optimising costs, adjusting routes, timetables, standardising ticketing, access to information, thus improving the quality and accessibility of public transport. The main problems are the different financial, legal and administrative resources of the municipalities, which may hinder effective cooperation.

KEYWORDS: municipal cooperation, suburban communication, public transport

Spausdinti rekomendavo lektorė Gabrielė Burbulytė-Tsiskarishvili

**SEKCIJA „PILIE TINĖ VISUOMENĖ IR
PILIE TIŠKUMAS“**

PILIETIŠKUMO UGDYMAS LIETUVOS MOKYKLOSE

Inga Kulikauskė, lekt. dr. Alvyda Obrikienė

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Straipsnyje kreipiamas dėmesys į šiuolaikinės visuomenės pilietiškumą ir jo svarbą geopolitinėje aplinkoje. Lietuvos švietimo sistema prisideda prie pilietiškumo ugdymo integruodama pilietiškumo programas į mokymo procesus. Vis tik pilietinis ugdymas neduoda trokštamų rezultatų. Tad tyrimu siekiama išanalizuoti pilietinio ugdymo programų įgyvendinimą pasirinktose ugdymo įstaigose. Nustatyta, kad pilietinio ugdymo samprata nėra vienodai apibūdinama skirtinguose moksluose. Lietuvoje pilietiškumas ugdomas neturint vieningo nacionalinio sutarimo.

Įvadas

Sparčiai kintančioje šiuolaikinėje visuomenėje pilietiškumas įgyja vis didesnę vertę. Geopolitinė situacija pasaulyje, vartotojiškumo augimas, socialinių medijų ir jų skelbiamo turinio plėtra, kuria naujus iššūkius, kuriuos būtina spręsti nuosekliai.

Lietuvos švietimo sistema, padėdama mokiniams pasirengti gyvenimui, suvokti save kaip aktyvų pilietinės bendruomenės narį, siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius ne tik savo teises ir pareigas, bet ir gebančius konstruktyviai dalyvauti visuomenės ir valstybės gyvenime bei jį tobulinti. Taip puoselėjama meilė Tėvynei, atsakomybė ir pagarba už savo tautą ir valstybę. Nepaisant esamų programų bei tam kasmet skiriamų lėšų, pilietinis ugdymas neduoda akivaizdžių rezultatų – pastebimas menkas jaunų žmonių aktyvumas politikoje ir visuomeniniame gyvenime, silpnas visuomenės atsparumas.

Tyrimo tikslas - atskleisti pilietiškumo ugdymo programų Lietuvos mokyklose įgyvendinimą. Siekiant tikslo, darbe pirmiausia atskleidžiama pilietiškumo sąvoka. Taip pat atliekama pilietiškumo ugdymo programų integravimo į ugdymo procesus analizė.

Darbe naudojama mokslinės literatūros, nacionalinio saugumo, Lietuvos pažangos, valstybinė švietimo strategijų apžvalga, pilietiškumo ugdymo programų apžvalga.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *pilietiškumas, ugdymas, pilietinis ugdymas, mokykla*

1. Pilietiškumo sąvoka

Greitai besikeičianti politinė, socialinė aplinka, visuomenės poreikiai, spartus technologijų vystymasis kelia iššūkius kovojant su išorinėmis bei vidinėmis valstybės grėsmėmis, nes sudėtinga greitai reaguoti į pokyčius ir naujas grėsmes bei išlaikyti ir ugdyti visuomenės atsparumą joms. 2019 m. prasidėjusi COVID-19 pandemija, 2022 m. vasarį prasidėjęs Rusijos karas Ukrainoje, pabėgėlių krizė ties pasieniu su Baltarusija, nuolatinės Rusijos ir Baltarusijos vykdomos karinės pratybos prie Lietuvos sienų, hibridinės atakos bei visuomenės susiskaldymas šalies viduje sukuria grėsmes, todėl ieškoma būdų, kaip sutelkti visuomenę kovai su minėtų grėsmių keliamomis neigiamomis pasekmėmis. Šie įvykiai padidino valstybės vadovų supratimą, jog norint užtikrinti visuomenės darnumą bei tvarų atsparumą – viena iš priemonių tai pasiekti, yra piliečių atsparumo ugdymas, pilietiškumo skleidimas (Petrauskaitė, 2020).

Užsienio mokslininkai (Keating, Benton ir Kerr, 2012) atkreipia dėmesį, kad ši tema yra gan aktuali, sprendžiant Europos Sąjungos (toliau – ES) ateitį. Ieškant sprendimo būdų ES problemoms, galima pastebėti, jog valstybių vadovai pabrėžia piliečių svarbą dalyvaujant šalies valdyme ir gyvenime. Šiais laikais norint išspręsti susidariusius šalies sunkumus, reikia sutelkti visuomenę bendram tikslui, užtikrinti jos funkcionavimą ar išugdyti jos atsparumą neigiamiems veiksniams (Grote, 2020).

Analizuojant pilietiškumo įtaką, galima atkreipti dėmesį, jog Lietuvoje atkūrus nepriklausomybę, nebuvo skiriama pakankamai dėmesio pilietiškumui (Žiliukaitė ir kt., 2016). Dabartiniame Lietuvos visuomenės vystymosi etape pilietiškumo poveikis valstybei bei jo aktualumas šalies stabilumo išlaikyme yra vis labiau pabrėžiamas (Petrauskaitė, Kazlauskaitė-Markelienė, 2018).

Pilietiškumo sąvoka nuolat keitėsi kartu su visuomenės raida, tapdama diskusijų objektu. Pilietiškumo sąvoka pasižymi daugialypiškumu, priklauso nuo istorinio, socialinio, ideologinio konteksto ar laikotarpio. Nagrinėjant pilietiškumo sąvoką iš sociologinės perspektyvos, jis yra suprantamas kaip socialinių santykių tinklas ar organizacijų visuma, kuri yra nepriklausoma nuo tiesioginės valdžios kontrolės (Staliūnas ir kt., 2021). Pilietiškumo sąvoką demokratiniu diskursu suvokiama, kaip laisvų ir lygių piliečių dalyvavimas valdyme ir įsipareigojimas teisiškai apibrėžti viešųjų procedūrų ir vertybių sistemą. Anot Keynan (2017), moderniai multikultūrinei visuomenei yra reikalingas bendrumo jausmas, supratimas, kad piliečiai turi galimybę pakeisti ar sustabdyti neigiamus veiksmus valstybės valdymo procesuose. Lietuvos Respublikos Seimo nutarime (2006) Nr. X-818 „Dėl ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo“, pilietiškumas yra apibrėžiamas kaip: „asmens savo teisių, atsakomybės ir pareigų demokratinei valstybei suvokimas, veikla visuomenės labui, bendrapiliečių teisių ir laisvių, demokratijos gynimas, gerovės Lietuvai siekimas“ (LR seimas, 2006). Pilietiškumo pasireikimą politiniame diskurse galime suvokti kaip politinės atsakomybės idėją. Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro atliktoje lyginamojoje analizėje (2012) teigiama, jog „tik turintis teisę spręsti, keliantis sau tikslus ir ieškantis būdų juos realizuoti, žmogus yra atsakingas už tokio pasirinkimo pasekmes“ (p. 5).

Apžvelgus skirtingas pilietiškumo sąvokas, galima išskirti esminius bruožus:

- Savo teisių, atsakomybės ir pareigų suvokimas.
- Savanoriška veikla siekiant gėrio visuomenei ir valstybei .
- Domėjimasis ir dalyvavimas savo šalies, visuomenės politikoje.
- Kitų asmenų teisių, laisvių gynimas.
- Demokratinės santvarkos puoselėjimas.

Pilietiškumo sąvoka buvo svarbi visais istoriniais laikais. Pirmiausia pilietinės visuomenės pagrindai formuojami šeimoje, o jau vėliau ugdomos specifinės žinios mokykloje. Lietuvos švietimo sistemoje ugdymo turinys – viena iš sričių, formuojančių kertinius pagrindus šiuolaikiniam, demokratiniam žmogaus ir tautos mentalitetui, todėl vienas iš svarbiausių tolesnės švietimo raidos uždavinių – išplėtoti tęstinę ir visiems prieinamą švietimo sistemą, kaip pastovios socialinės pažangos, stabilios demokratijos ir solidarios pilietinės visuomenės garantą.

2. Pilietiškumo ugdymo programos Lietuvoje

Pagrindinis bendrasis ugdymo uždavinys yra įdiegti mokiniams įvairių visuomeninių vertybių įpročių, taisyklių bei lojalumų (visuomeninių vertybių) supratimą, internalizaciją, įsipareigojimą tai puoselėti ir, atsižvelgus į įvairovę, kartu skatinti būdingą asmeninei sričiai, nagrinėjimą, supratimą, debatus, kritiškai apmąstytus žmonių sprendimus (McLaughlin, 1997, p. 81).

Pilietinio ugdymo pagrindinis tikslas – ugdyti pilietinę visuomenę arba kitaip tariant valstybės žmogų. Kryptingas ir nuoseklus pilietinis ugdymas, skatinantis visuomenės atsparumą, siekiant stiprinti valstybės vidų politinėje ir socialinėje sferoje, visuomenės bendruomeniškumą nuo išorinių ar vidinių grėsmių. Lietuvai labai svarbu turėti pilietišką visuomenę, kuri tiek ginkluotoje kovoje, tiek informaciniame lauke galėtų prisidėti prie nacionalinio saugumo užtikrinimo. Norint mūsų valstybei išsiugdyti pilietišką visuomenę, išryškėja pilietinio ugdymo aktualumas ir juo siekiamas rezultatas.

Lietuvoje pilietiškumo ugdymo tikslai keliami švietimui aktualiuose dokumentuose:

- Ilgalaikė tautinio ir pilietinio ugdymo programa, 2006;
- Pilietiškumo ugdymo bendroji programa, 2008;

- Pilietiškumo ugdymo integruojamoji programa, 2008;
- „ES 2020; – Europos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strateginė programa, 2010;
- Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas, 2011 (pakeitimo redakcija);
- „Lietuva 2030” – Lietuvos pažangos strategija, 2012;
- Valstybinė švietimo 2013-2022 m. strategija, 2012 ;
- 2014-2020 m. nacionalinės pažangos programa, 2012;
- Atnaujinta pilietiškumo pagrindų programa, 2022;
- Nacionalinio saugumo ir krašto gynybos bendroji programa, 2022.
- Lietuva 2050, 2022.

Lietuvoje pilietiškumo ugdymo principai ir galimybės yra suformuluoti švietimui aktualiuose dokumentuose. Remiantis jais galima išskirti pilietiškumo ugdymo mokykloje formas:

- Pilietiškumo ugdymas integruojamas į kitų dalykų bendrąsias 5–10 klasių programas. Nurodomos pilietiškumo ugdymo veiklos sritys ir ugdytinios nuostatos bei jiems įgyvendinti numatyti mokinių pasiekimai atskirų mokomųjų dalykų programose.
- Pilietiškumo ugdymo bendrosiose programose ugdymo turinys pateiktas koncentrais: 5–6, 7–8 klasės (integruota į istorijos, geografijos dalykus), 9–10 klasės (atskiras dalykas per metus, kuriam skirtos 35 valandos). Ugdymo procese integruojamos kelios veiklos sritys: visuomenės pažinimas ir tyrinėjimas; dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje; socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendroji programa, 2008).
- Atskiras pilietiškumo pagrindų kursas 9–10 klasėse. Skiriamos 2 savaitinės valandos (iš viso 74 val.). Šiame kurse akcentuojamas nuostatų, žinių / supratimo ir gebėjimų ugdymas.
- Atnaujintose pilietiškumo pagrindų ugdymo programose (2022 m.), įgyvendinant jas nuo 2023 rugsėjo ugdymo turinys pateiktas koncentrais: 1-4 klasės (integruotas dalykas), 5–6, 7–8 klasės (integruota į istorijos, geografijos dalykus), 9–10 klasės (atskiras dalykas; per metus skiriamos 37 valandos, viso 7 skyriai ir 18 temų).
- Socialinė veikla 5–10 klasėse. Nuo 2017–2018 mokslo metų nustatyta ne mažiau kaip 10 valandų per mokslo metus. Motyvacijai užtikrinti veikia: Jaunimo savanoriška tarnyba – intensyvi 6 mėn. trukmės savanorystės programa jauniems žmonėms nuo 14 iki 29 m., kurios metu jaunuoliai vidutiniškai 40 val./ mėn. savanoriauja pasirinktoje akredituotoje priimančioje organizacijoje.
- Nuo 2023-2024 mokslo metu socialinė-pilietinė veikla tampa privaloma 11–12 klasių moksleiviams.
- Aktyvus dalyvavimas mokinių savivaldos veikloje (parlamentas, mokinių taryba ir kiti savivaldos organai). Tai itin svarbi mokyklos gyvenimo struktūra, padedanti mokiniams ugdytis praktinės veiklos gebėjimus, demokratinės gyvensenos patirtį.

Apibendrinat galima teigti, kad pilietiškumo ugdymas Lietuvoje yra svarbus aspektas švietimo sistemoje, integruojant į įvairias formalias arba neformalias veiklas nuo pradinių iki vyresniųjų klasių. Šios pasirinktos ugdymo formos reikšmingos siekiant ugdyti pilietinį sąmoningumą, žinias ir gebėjimus, pilietinę atsakomybę, solidarumą bei aktyvų dalyvavimą Lietuvos valstybės puoselėjime.

Išvados

Apibendrinant darbe išskirtus pilietiškumo apibrėžimus galima daryti išvadą, jog vis dar nėra vieningo pilietiškumo apibrėžimo. Pilietiškumą nagrinėjant sociologine prasme galima pastebėti, jog pilietiškumas apibūdinamas kaip bendro tikslo siekimas visuomenės gerovei, bendruomenės ir visuomenės sąmoningumo tapatinimas. Analizuojant pilietiškumą iš demokratinės pusės – pilietiškumo sąvoka apibūdinama kaip visuomenės dalyvavimas sprendimų priėmime. Politiniame diskurse pilietiškumas suprantamas kaip atsakomybės ugdymas dalyvaujant valstybės gyvenime.

Šiandien pilietiškumo ugdymo programa ir jos įgyvendinimas yra vienas aktualiausių švietimo politikos klausimų ir Lietuvoje, ir kitose pasaulio šalyse. Pilietiškumo ugdymas formaliajame ugdyme Lietuvoje yra užtikrinamas skirtingais būdais: *integruojant* į kitų dalykų bendrąsias 5 - 9 klasių programas, suformuotas *atskiras pilietiškumo pagrindų kursas* 9 - 10 klasėms, *privaloma socialinė ir pilietinė veikla* 5-12 klasėse, motyvacija skatinama *savanorystės programa*, kurią įgyvendina Jaunimo savanoriškos tarnybos, naujas *pasirenkamasis dalykas* 11-12 klasėms - *nacionalinio saugumo ir krašto gynybos bendroji programa*, taip pat skatinamas aktyvus *dalyvavimas mokinių savivaldos veikloje*.

Literatūra

- Idėjos ugdymui: kaip atskleisti nacionalinio saugumo ir krašto gynybos temas (2019). Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/9300>
- Grote, J. R. (2020). Civil society and the future of Europe. Prieiga per internetą: https://docresearch.org/wp-content/uploads/2020/02/EU-and-civil-society_Expert-Comment-1.pdf.
- Keating, A., Benton, T. and Kerr, D. (2012). Evaluating the impact of citizenship education in schools. . In: Keating, A. (sud.) Schools, Curriculum and Civic Education for Building Democratic Citizens. (p. 57–72). United Kingdom: University College London.
- Keynan, I. (2017). Citizenship: Rethinking Multicultural Citizenship. *Cosmopolitan Civil Societies: An Interdisciplinary Journal*, 9(3), p. 21–39
- Kvieskienė, G. ir Vyšniauskaitė, M. (2017). Integruoto turinio plėtra: socialinio ugdymo(si) diskursas. *Socialinis ugdymas*, 46(2), p. 6–23.
- Lietuvos Respublikos Seimas. (2006). Nutarimas dėl ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo Nr. X – 818 redakcija. Lietuva.
- Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendroji programa (2008). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2008 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. ISAK-2433
- Lietuvos Respublikos Seimas. (2012). Nutarimas dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo Nr. XI – 2015 redakcija. Lietuva.
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. (2016). Įsakymas dėl pilietinio ir tautinio ugdymo 2016 – 2020 metų tarpinstitucinio veiksmų plano patvirtinimo Nr. V – 237 redakcija. Lietuva.
- Lietuvos Respublikos Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. (2021). Pilietiškumo pagrindų bendrosios programos projektas Nr. 09.2.1 ESFA – V- 726 – 03 – 0001. Lietuva.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa (2020). Prieiga per internetą: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/3955e800388111eb8c97e01ffe050e1>
- Pasirengimo diegti atnaujintas bendrąsias programas įsivertinimo kriterijai (2022). Prieiga per internetą: https://www.nsa.smm.lt/projektai/wp-content/uploads/2021/11/PASIRENGIMODIEGTI-ATNAUJINTAS-BENDRASIAS-PROGRAMAS-ISIVERTINIMO-KRITERIJAI_v11-su-priedais-1.pdf
- Petrauskaitė, A. (2020). Visuomenės atsparumas šiuolaikinėms grėsmėms: švietimo poveikis. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka, 24 (2020), Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2020~1600351838361/J.04~2020~1600351838361.pdf>
- Petrauskaitė A., Kazlauskaitė-Markelienė R. (2016). Modulis „Pilietis ir šalies gynyba“. Metodinė medžiaga seminarui. Vilnius
- Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė. (2013). Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras.
- Pilietiškumo studija: pilietiškumo ugdymas formaliajame ir neformaliajame ugdyme. (2018). Vilnius: Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

Socialinis-pilietinis ugdymas per praktinę veiklą: mokyklų atstovų ir mokinių patirtys. 2020 rugsėjis, Nr. 4 (182). Švietimo problemos analizė. Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/12/Socialine-pilietine-veikla.pdf>

Staliūnas, J., Stasiukynas, A. ir Šukvietienė, A. (2021). Savanorystė Lietuvoje – socialinio kapitalo perspektyva. Socialiniai tyrimai, 44(2), p. 49–60.

Žiliukaitė R., Poviliūnas A., Savicka A. (2016). Lietuvos visuomenės vertybių kaita per dvidešimt nepriklausomybės metų. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

CITIZENSHIP EDUCATION IN LITHUANIAN SCHOOLS

Inga Kulikauskė, lekt. dr. Alvyda Obrikiėnė

Klaipėda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration and Political sciences

Summary

The article focuses on citizenship in contemporary society and its importance in the geopolitical environment. The Lithuanian education system contributes to citizenship education by integrating citizenship programmes into teaching processes. However, civic education is not producing the desired results. Therefore, the study aims to analyse the implementation of civic education programmes in selected educational institutions. It is found that the concept of civic education is not uniformly defined in different disciplines. In Lithuania, citizenship education is taught in the absence of a unified national consensus.

KEYWORDS: citizenship, education, civic education, school

Spausdinti rekomendavo lektorė dr. Alvyda Obrikiėnė

JAUNIMO DALYVAVIMAS SAVANORIŠKOJE VEIKLOJE: TEORINIAI ASPEKTAI

Živilė Bružinskienė, lekt. dr. Alvyda Obrikiene

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Savanorystė - aktyvus veiksmas, susijęs tiek su individualiu, tiek su visuomeniniu aspektu. Savanorystė jaunam žmogui suteikia galimybę įgyti patirties, stiprinti individualius įgūdžius. Visuomenei ir jaunimo savanorystę plėtojančioms savivaldybėms, savanorių įsitraukimas – vertingas indėlis, kuriant ekonominę, socialinę, kultūrinę ir aplinkos gerovę.

Straipsnyje apžvelgiama savanoriškos veiklos samprata, atskleidžiami savanoriškos veiklos bruožai, rūšys, formos ir sritys bei identifikuojami motyvai, skatinantys jaunimą įsitraukti į savanorystę. Pateikiami atlikto kokybinio tyrimo su Mažeikių rajono jaunimu rezultatai - nustatomos įsitraukimo priežastys. Atlikus kokybinį tyrimą nustatytos vidinės ir išorinės Mažeikių rajono jaunimo įsitraukimo į savanorišką veiklą priežastys, kurios patvirtino analizuotų autorių bei mokslinėje literatūroje išskiriamas priežastis, lemiančias jaunimo įsitraukimą į savanorišką veiklą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *savanoriška veikla, savanorystė, savanoris, jaunimas, įsitraukimo priežastys*

Įvadas

Jaunimo savanoriška veikla suprantama kaip apimanti įvairius pilietinius ir visuomeninius tikslus, kuri skatina jaunus žmones tapti aktyviais piliečiais bei atlieka svarbų vaidmenį suteikiant jaunimui tobulėjimo galimybes, įskaitant švietimo, mokymo ir įsidarbinimo galimybes ateityje (Shaw ir Dolan, 2022). Dėl šių priežasčių į savanorystę reikia žiūrėti kaip į gyvybiškai svarbų demokratinį ir socialinio gyvenimo reiškinį.

Savanorystė jaunam žmogui suteikia galimybę įgyti patirties, stiprinti individualius įgūdžius. Visuomenei ir jaunimo savanorystę plėtojančioms savivaldybėms savanorių įsitraukimas – vertingas indėlis, kuriant ekonominę, socialinę, kultūrinę ir aplinkos gerovę. Savanorystė vykdoma daugelyje svarbių ir visuomenei naudingų sričių: sveikatos, švietimo, aplinkosaugos, meno ir kultūros, pagalbos stichinių nelaimių atveju ir pan.

Kiekvienas savanoris pagal savo poreikį gali pasirinkti jam priimtinausią savanoriškos veiklos formą, sritį, kuriai nori ir gali skirti savo laiką ir energiją. Svarbu suvokti priežastis, lemiančias jaunimo įsitraukimą ir dalyvavimą savanoriškoje veikloje, nes būtent jaunimas yra visuomenės pagrindas, kuris savo energingumu, racionalumu, kūrybiškumu ir imlumu socialinėms ir technologinėms naujovėms vaidina svarbų vaidmenį šalyje ir visuomenėje bei lemia jos ateitį. Būtent todėl, daugelis šalių visame pasaulyje, ne išimtis ir Lietuva, skatina jaunimą savanoriauti, kad prisidėtų prie bendruomenių ir visos šalies vystymosi.

Problema. Moksliniai tyrimai, analizuojantys savanoriškos veiklos klausimus Lietuvoje, dažniausiai atliekami nacionaliniu mastu. Vis dar pasigendama tyrimų, kuriuose būtų analizuojami konkrečių savivaldybių savanoriškos veiklos ypatumai, jaunimo dalyvavimo savanoriškoje veikloje įsitraukimo priežastys. Jų pažinimas leistų savivaldybėms priimti reikiamus sprendimus ir juos įgyvendinti, siekiant jaunimo savanorystės skatinimo. Užpildant šią spragą atliktas kokybinis interviu su Mažeikių rajono savivaldybės jaunimu, siekiant nustatyti *kokios priežastys lemia jaunimo įsitraukimą į savanorystę Mažeikių rajono savivaldybėje?*

Tikslas – išanalizuoti jaunimo dalyvavimo savanoriškoje veikloje ypatumus bei nustatyti Mažeikių rajono jaunimo dalyvavimo savanoriškoje veikloje įsitraukimo priežastis.

Uždaviniai:

- išanalizuoti savanoriškos veiklos teorinius aspektus.

- atlikti kokybinį Mažeikių rajono jaunimo dalyvavimo savanoriškoje veikloje tyrimą, siekiant nustatyti Mažeikių rajono jaunimo ištraukimo į savanorystę priežastis.

Metodai. Siekiant išanalizuoti savanoriškos veiklos teorinius aspektus, naudojamas mokslinės literatūros analizės metodas, kuris leidžia teoriškai pagrįsti savanoriškos veiklos, jaunimo sampratas, padeda atskleisti savanoriškos veiklos bruožus, rūšis, formas ir būdus bei identifikuoti motyvus, skatinančius asmenis pradėti savanorystę. Lyginamasis metodas naudotas siekiant palyginti skirtingų mokslininkų nuomones, susijusias su savanoriškos veiklos sampratomis, ištraukimo priežastimis. Siekiant nustatyti Mažeikių rajono jaunimo dalyvavimo savanoriškoje veikloje ištraukimo priežastis, tyrime naudojamas kokybinio interviu metodas, pasitelkiant iš dalies struktūruotą klausimyną.

1. Dalyvavimo savanoriškoje veikloje teoriniai aspektai

Savanorystės, kaip socialinio reiškinių, atsiradimą lėmė žmonių teikiama pagalba kitiems nesiekiant sau naudos, kaip pagalba vargšams ir ligoniams. M.A Musick ir J. Wilson (2007), savanorišką veiklą įvardija kaip altruistinio elgesio formą, kurios tikslas - be materialinio atlygio padėti kitiems, organizacijai, grupei ar bendruomenei. Nagrinėjant mokslinius šaltinius, juose randama įvairių savanoriškos veiklos apibrėžimų, savanorystę apibūdinančių teiginių (žr. 1 lentelę).

1. lentelė. Savanoriškos veiklos apibrėžimai

Apibrėžimai/ teiginiai	Šaltiniai
Savanorystė- galimybė jausti pasitenkinimo jausmą atliekama neatlygintina veikla. Savanoriška veikla mokymosi metu yra reikšminga ir profesinės patirties prasme naudinga veikla.	A. Dorelaitienė ir U. Žalkauskaitė (2012)
„Savanorystė – viena iš pilietiškumo raiškos formų. Ji nusako individo pilietiškumo kokybę, jo pasirėngimą aktyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje”. Ištraukimas į savanorišką veiklą svarbus jaunimo socializacijai.	V. Pruskus (2014)
Savanoriška veikla kaip neatlygintina veikla visuomenei yra vis didėjančių interesų sritis.	I. Tamutienė ir A. Šimkus (2012)
Savanoriška veikla yra tiesiogiai susijusi su socialinio kapitalo dedamųjų dalių vystymu. Savanoriškoje veikloje dalyvaujantys individai siekia bendro tikslo su kitais savanoriais, kuria platesnius socialinius tinklus.	J. Staliūnas, A. Stasiukynas ir A. Šukvietienė (2021)
Savanorystė yra viena iš veiklų, kuri teigiamai veikia žmogaus gyvenimą.	M. Z. A'la, K. Nuntaboot ir S. Rungreangkulkij (2020)
Savanorystė- neturintis sienų reiškinys, kurį galima apčiuopti ir išmatuoti, kuriantis pridėtinę vertę ir taip prisidedantis prie valstybės bendrojo nacionalinio produkto kūrimo.	A. Šimkus (2015)
Savanorystė yra gėris valstybei, organizacijai ir pačiam asmeniui. Savanoriška veikla yra naujas, savo bruožais (motyvuotas, nesavanaudiškas ir altruistiškas) labai reikalingas žmogiškasis išteklius viešajam sektoriui.	A. Paplauskienė (2021)
Savanoriška veikla yra neatlygintinas darbas, kuris, dėl tam tikrų priežasčių, atliekamas laisvu laiku ne namuose ir už darbo rinkos ribų organizacinėje aplinkoje.	M.A. Musick ir J. Wilson (2007)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis lentelėje minėtais autoriais

Iš 1 lentelėje pateiktų susistemintų sampratų galima matyti, kad savanoriškos veiklos sąvokos vienaip ar kitaip yra susijusios, turinčios panašią esmę, tačiau kaip matyti - savanoriška veikla neturi vieningo apibrėžimo. Iš susistemintų autorių savanoriškos veiklos apibrėžimų išskirtini pagrindiniai savanoriškos veiklos bruožai – laisva valia, neatlygintina veikla, pilietiškumo išraiška, veikla sukurianti ekonominę vertę bei visuomenei ir savanoriui naudinga veikla.

K. Hadzi-Miceva ir C. Shea (2007) pažymi, kad savanorystė gali būti įvairių formų: nuo neformalios- spontaniškos, kaip kaimynystės iniciatyvos iki formalių- organizuotų, sutartimi pagrįsto reguliaraus ir nuolatinio savanorių įsitraukimo, kurios gali prisidėti prie socialinių ir humanitarinių tikslų įgyvendinimo. N. Kurapkaitienė (2013) savanorišką veiklą grupuoja pagal trukmę - *trumpalaikė (epizodinė)* - iki 3 mėn. trumpalaikiams darbams atlikti, labiau orientuota ne į procesą, o į rezultatą; *ilgalaikė*- daugiau nei 3 mėn. veikla labiau orientuota į procesą ir į santykius ir *savanoriška tarnyba*, kai yra numatytas tikslus savanorystės laikas, intensyvumas, aiškūs tikslai ir struktūra. Taip pat autorė savanorišką veiklą grupuoja pagal statusą, amžių, geografiją, profesinę patirtį, organizavimą ir mokymąsi (Kurapkaitienė, 2013). Pastebėtina, kad šiuolaikinės technologijos prisideda prie platesnių savanorystės galimybių bei formų, nes galimybė savanorišką veiklą vykdyti nuotoliniu/ virtualiu būdu (telefonu, internetu) suteikia lankstumo, neįpareigoja prisirišti prie konkrečios vietos bei nėra svarbus konkretus laikas, pakanka turėti prieigą prie interneto ir prisijungimui reikalingą įrangą, todėl kaip teigia Šimkus A. (2015) - savanorystė tapo be sienų.

N. Kurapkaitienė (2013) teigia, kad savanorius įsitraukti į savanoriškas veiklas skatina tiesioginiai ir netiesioginiai motyvai. Pasak minėtos autorės, tiesioginius motyvus sudaro pats savanorystės procesas ir rezultatai, o netiesioginius- pripažinimas, padėtis visuomenėje ir pan. (Kurapkaitienė, 2013). Pastebėtina, kad savanoriai įsitraukia į savanoriškas veiklas dėl įvairiausių motyvų (žr. 2 lentelę)

2 lentelė. Savanoriškos veiklos motyvai

Autorius	Savanoriškos veiklos motyvai
Kurapkaitienė, 2013	Galimybė padėti kitiems, noras jaustis pripažintu ir įvertintu, galimybė kurti socialinius tinklus ir praplėsti pažinčių ratą, dėl bendrojo gėrio kūrimo, galimybė teikti pagalbą ir gauti grįžtamąjį ryšį, galimybė spręsti savo sunkumus, palengvinti savo asmeninius išgyvenimus, galimybė jaustis vertingu ir sustiprinti asmeninio orumo jausmą, karjeros, savęs pažinimo ir savirealizacijos, galimybė pabėgti nuo savo problemų, neigiamų jausmų, socialiniai motyvai- tarpasmeniniai santykiai, šeimos narių, draugų pavyzdžio sekimas.
V. Pruskus (2014)	Dvasiniai, socialiniai, psichologiniai ir edukaciniai motyvai.
A. Shaw ir P. Dolan (2022)	Religija ir jaunimo dalyvavimas mokyklose – vienas iš pagrindinių veiksmų darančių įtaką jaunimui dalyvauti savanoriškoje veikloje.
G. Bavaresco, T. O. Santos, P. R. De Camargo, F.M. Mezzadri, M. J. Carvalho (2023)	Vertybės, patriotizmas, noras įsitraukti į bendruomenines veiklas, karjera, asmeninis tobulėjimas, socialiniai ryšiai, asmeniniai pomėgiai.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis lentelėje minėtais autoriais.

Pasak A. Shaw ir P. Dolan (2022), mokyklos atlieka esminį vaidmenį suteikdamos jauniems žmonėms tiesioginės savanoriškos veiklos galimybes, ugdančios ankstyvą pilietinę orientaciją, taip pat mokydamos altruistinių vertybių. Lietuvoje taip pat einama šiuo keliu, kai socialinės – pilietinės valandos

yra įtraukiamos į ugdymo turinį, taip siekiant ugdyti moksleivių pilietiškumą, empatiją, norą padėti kitiems bei skatinti savanorystę.

A. Shaw ir P. Dolan (2022) teigia, kad jaunimo savanorystė suprantama kaip apimanti įvairius pilietinius ir visuomeninius tikslus, kuri skatina jaunas žmones tapti aktyviais piliečiais bei atlieka svarbų vaidmenį suteikiant jaunimui tobulėjimo galimybes, įskaitant švietimo, mokymo ir įsidarbinimo galimybes ateityje, taip pat prisideda prie atsakomybės jausmo stiprinimo. A. Dorelaitienė ir U. Žalkauskaitė (2012) jaunimo savanorystę įvardija, kaip funkcionalią jauno asmens tobulėjimo ir gyvenimo kokybės gerinimo, tiek sėkmingesnės jaunimo integracijos į darbo rinką, priemone, kuri gali būti suvokiama kaip noras būti altruistu ir teikti visuomeninės naudos arba kaip racionalus pasirinkimas, siekiant asmeninės naudos.

Mokslininkai išskiria įvairias priežastis, kurios skatina jaunas asmenis įsitraukti į savanoriškas veiklas (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Užsienio ir Lietuvos autorių išskiriamos jaunimo savanoriavimo priežastys

Autorius	Jaunimo įsitraukimo į savanoriškas veiklas priežastys
Užsienio autoriai	
K. Gaskin (2004)	Jaunimas savanoriauja dėl įgūdžių, patirties, kvalifikacijos, dėl rekomendacijų įgijimo, dėl altruistinių motyvų ir susirūpinimo esamomis socialinėmis problemomis.
M. Garai-Fodor ir kt. (2021)	Jaunimo savanoriavimas susijęs su savanorių individualiomis vertybėmis.
B.Jardim ir S. Marques da Silva (2018)	Altruizmas – gali būti pirmoji motyvacija, skatinanti jaunas žmones savanoriauti, tačiau Europos jaunų žmonių motyvacija dalyvauti savanoriškoje veikloje, visgi daugiausia nukreipta į jų pačių poreikius ir interesus, o ne į altruizmą.
A. Same, H. McBride, C. Liddelow, B. Mullan ir C. Harris (2020)	Įsitraukimo priežastys į savanoriškas veiklas labiau atitinka egoistinius motyvus, o ne altruistines nuostatas.
A. E. Gabbey (2018)	Jaunosios kartos atstovai nori savanoriauti, tačiau dažnai nori ką nors gauti mainais.
Lietuvos autoriai	
N. Kurapkaitienė (2019)	Nenoras po studijų baigimo sugrįžti į tėvų namus ar pradėti darbinę veiklą, iš santykio su kitais atsiradęs noras savanoriauti, vedami tikėjimo poreikio ir siekdami jį stiprinti, mokymosi, savęs pažinimo galimybes, patirties įgijimas.
Social Breeze (2019)	Moksleivius iki 19 m. skatina savanoriauti galimybė padėti kitiems, asmeninės prasmės gavimas, tikėjimas savanorystės idėja, prasmingas laisvalaikio praleidimas, noras būti naudingu visuomenei ir užsiimti reikšminga veikla, galimybė tobulinti turimus įgūdžius, paskatinti kitų žmonių pavyzdžio

Šaltinis: parengta darbo autorės, remiantis lentelėje pateiktais autoriais

Dažniausiai minimos jaunimo įsitraukimo ir dalyvavimo savanoriškoje veikloje priežastys - jauno asmens individualios vertybės, noras įgyti įgūdžių ir patirties, taip pat dėl altruistinių motyvų ir susirūpinimo esamomis socialinėmis problemomis. Lietuvos autoriai iš dalies patvirtina užsienio mokslininkų atliktų tyrimų rezultatus išskirdami mokymosi, savęs pažinimo galimybes ir norą įgyti patirties, tačiau galima išvelgti ir keletą specifinių, N. Kurapkaitienės (2019) nustatytų įsitraukimo į savanorystę priežasčių: nenoras po studijų baigimo sugrįžti į tėvų namus ar pradėti darbinę veiklą, iš santykio su kitais atsiradęs noras savanoriauti.

Apibendrinant jaunimo savanorystę, galima teigti, kad savanoriaujantys jauni asmenys teikia naudą ne tik visuomenei, bet ir sau, nes įgyja įgūdžių ir kompetencijų, kurios naudingos jo gyvenimui bei darbo rinkos galimybėms.

2. Tyrimo metodika

Tyrimo tipas. Tyrimui atlikti pasirinktas kokybinio tyrimo metodas - iš dalies struktūruotas interviu su Mažeikių rajono jaunimu. Kokybinio tyrimo pasirinkimą lėmė siekis sužinoti savanoriaujančio Mažeikių rajono jaunimo požiūrį į savanorišką veiklą, jų turimas žinias apie savanorystę, savanoriškos veiklos teikiamą naudą, įsigilinti į turimą savanorystės patirtį, siekiant nustatyti jaunimo dalyvavimo savanoriškoje veikloje įsitraukimo priežastis.

Tyrimo imtis. Pasak L. Rupšienės (2007), kokybiniais tyrimams nėra nustatytų aiškių imties dydžio nustatymo taisyklių, todėl pasirenkamas renkamų duomenų informatyvumo kriterijus, kai tyrimo imties dydis iš anksto yra nenumatytas ir duomenys renkami tol, kol jie pradeda kartotis ir akivaizdžiai sumažėja gaunamų duomenų informatyvumas. Atsižvelgiant į tai, tyrime dalyvavo 7, nuo 17 iki 28 metų amžiaus respondentai, turintys savanoriavimo patirties. Imties vienetai atrinkti taikant mišrią - kriterinę ir „sniego gniūžtės“ atranką. Naudojant kriterinės atrankos būdą, atsižvelgus į darbo temos kontekstą ir problemos turinį, pasirinkti kriterijai: *amžius* - jaunas asmuo (nuo 14 iki 29 metų); *gyvenamoji vietovė* - Mažeikių rajono savivaldybė; *patirtis* - turi savanoriavimo patirties (savanoriavo ir/ar šiuo metu savanoriauja). Pasirenkant pastarąjį kriterijų, remiamasi išanalizuotomis savanoriškos veiklos rūšimis ir į patirties kriterijų įtraukiama turima, formali/neformali (epizodinė), trumpalaikė, ilgalaikė ar savanoriškos tarnybos, patirtis.

Pirminė respondentų atranka buvo vykdoma remiantis tyrėjo žiniomis apie asmenis, kurie galėtų pasiūlyti konkrečius jaunos asmenis, kurie turi savanorystės patirties. Siekiant respondentų patirties įvairovės, dėl pirmųjų respondentų buvo kreiptasi į Mažeikių rajono savivaldybės jaunimo reikalų koordinatorę, kuri kuruoja Jaunimo savanoriškos tarnybos (toliau tekste - JST)dalyvius bei į Telšių apskrities vyriausiojo policijos komisariato Mažeikių rajono policijos komisariato bendruomenės pareigūnę, kuri kuruoja jaunuosius policijos rėmėjus. Vėliau atranka buvo vykdoma „sniego gniūžtės“ principu. Šis atrankos būdas pasirinktas, nes pagal nustatytus kriterijus respondentus sunku pasiekti ir apie juos turima mažai informacijos, o pasak Rupšienės L. (2007), taikant minėtą atranką, kiekvienas tyrime dalyvaujantis informantas, gali rekomenduoti tyrėjui informatyvių, atitinkančių nustatytus kriterijus, asmenų. Todėl, atlikus interviu, kiekvieno respondento buvo klausama, su kuo būtų galima pakalbėti savanorystės tema, atkreipiant respondento dėmesį į anksčiau paminėtus nustatytus kriterijus.

Tyrimo instrumentas. Dėl parengto klausimyno tinkamumo, prieš atliekant interviu, 2023 m. sausio mėn. pradžioje buvo atliekamas žvalgomasis („pilotinis“) tyrimas, kuriuo siekiama įsitikinti, ar interviu klausimai ir tyrėjos laikysena yra tinkami tyrimui. Žvalgomajame tyrime dalyvavo 1 respondentas, kurį tyrėja pažinojo iš anksčiau. Atlikus žvalgomąjį tyrimą ir pastebėjus, kad į kai kuriuos klausimus gaunami tokie patys atsakymai, klausimynas pakoreguotas. Po klausimyno koregavimo, tyrimui įgyvendinti, buvo parengtas iš dalies struktūruotas interviu klausimynas. Sudarytu klausimynu siekiama gauti atvirus tyrimo dalyvių atsakymus, išreiškiančius jų požiūrius, turimas žinias, patirtis ir nuomones apie tiriamą reiškinį. Interviu klausimai struktūruojami atsižvelgiant į teorinėje darbo dalyje analizuotus savanoriškos veiklos aspektus (sampratą, įsitraukimo priežastis, jaunimo savanorystės patirtį bei Mažeikių rajono savivaldybės specifiką savanoriškos veiklos kontekste). Interviu klausimyną sudaro 18 atvirų klausimų. Po kiekvieno interviu padaromas interviu tekstinis išrašas (transkripcija), kuris tampa tyrimo analizės duomenimis. Daug kartų skaitant interviu išrašą yra ieškoma prasmų ir remiantis „raktiniais“ žodžiais sudaromos pagrindinės kategorijos, kurios skaidomos į subkategorijas. Turinio (content) analizės metodas taikytas analizuojant interviu rezultatus.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas buvo atliekamas 2023 m. kovo - balandžio mėnesiais. Gavus dviejų pirmųjų respondentų kontaktus (policijos rėmėjos ir jaunimo savanoriškos tarnybos dalyvio), su jais buvo susisiektas nuotoliniu būdu Messenger žinute. Žinute potencialūs respondentai buvo informuoti apie tyrimo temą ir tikslą bei pateiktas pasiūlymas, jiems patogioje vietoje ir tinkamu laiku, sudalyvauti tyrime, garantuojant jų anonimiškumą ir konfidencialumą. Gavus respondentų sutikimus dalyvauti tyrime, su kiekvienu respondentu, atsižvelgiant į jų užimtumą ir gyvenamąją vietovę, individualiai suderintas jiems patogus interviu laikas ir tipas (kontaktinis/nuotolinis internetu). Pažymėtina, kad 3 respondentai iš 7 (studentai, kurie dėl studijų yra geografiškai nutolę nuo tyrėjo) pasirinko nuotolinį interviu naudojant garso ir vaizdo komunikacijos priemones (Messenger). Visi interviu, gavus respondentų sutikimą, buvo įrašinėjami mechaninėmis duomenų įrašymo priemonėmis, gauti duomenys transkribuojami, o po įrašų transkribavimo, garso įrašai sunaikinami. *Anonimiškumo ir konfidencialumo saugojimas* užtikrinamas respondentams priskiriant tam tikrus kodinius pavadinimus, kad nebūtų galima identifikuoti asmens. Respondentų koduotės, nurodant asmens lytį ir amžių, kartu nurodant respondentų pasirinktus interviu tipus ir turimos savanoriškos veiklos patirties formas, pateikiamos 4 lentelėje.

4 lentelė. Tyrimo dalyvių koduotės ir charakteristika

Tyrimo dalyviui priskirtas kodas	Lytis	Amžius	Savanoriškos veiklos forma	Interviu tipas
TS1	moteris	18	trumpalaikė	nuotolinis
IS1	moteris	17	ilgalaikė	gyvai
JST	vyras	20	Jaunimo savanoriška tarnyba	nuotolinis
TS2	moteris	17	trumpalaikė	gyvai
ST	moteris	28	Savanoriška tarnyba	gyvai
PR	moteris	17	Policijos rėmėjas	gyvai
IS2	moteris	17	ilgalaikė	nuotolinis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis respondentų pateiktais duomenimis.

Tyrimas buvo atliekamas laikantis tyrimo organizavimo, atrankos ir etikos reikalavimų, kuo remiantis galima teigti, kad tyrimas yra patikimas.

3. Tyrimo rezultatai

Turimos žinios apie savanorystę. Analizuojant respondentų atsakymus, išskirta savanoriškos veiklos sampratos kategorija, kuriai priskirtos 7 subkategorijos: darbas, pagalba kitiems, nauda visuomenei, neatlygintina veikla, laiko praleidimas, asmeninė nauda, laisva valia. Gauti tyrimo duomenys atskleidžia, kad respondentai, savanorystę suvokia, kaip darbą - „*savanoriška veikla, kaip darbas <...>*” (PR), pagalbą kitiems - „*siekis gero kitam*” (IS2), „*kažkam padėti*” (ST), „*padedant kažkam, ar vaikam ar padėt su kažkokiais darbais*” (IS1), naudą visuomenei - „*tokia duoklė visuomenei*” (JST), neatlygintiną veiklą - „*<...>neatlygintinai<...> kai padedi ir atlygio neimi*” (ST), „*<...>darbas už kurį negaunu pinigų*” (PR), „*nesiekiant pelno*” (IS1), laisvą valią - „*man savanorystė yra savanoriška veikla <...>ir tu savanoriškai <...>*” (TS). Interviu metu respondentų išsakyta nuomonė patvirtina autorių - M.A Musick ir J. Wilson (2007), kad savanoriška veikla yra kaip darbas, I. Tamutienės ir A. Šimkaus (2012), savanorystė - neatlygintina veikla, I. Jonutytes ir B. Bitino (2007) - laisva valia, išsakytus teiginius apie savanorystės fenomeną. Pastebėtina, kad daugiausiai

respondentų savanorystėje išvelgia asmeninę naudą - patirtį, saviraišką, laiko praleidimą - „*ir šiaip savanorystė yra didelė patirtis kur gali pamatyti dalykus iš kitos pusės*” (IS1), „*<...> savanorystei ieškaisi vietos, kur tu galėtumei specializuoti ir tobulėti kaip savanoris ir šiaip kaip asmenybė*“ (TS1), „*<...> patirtis, naudingas laiko praleidimas*“ (IS2), „*pačiam tai kažkiek saviraiška turbūt*” (JST), kurią analizuoti autoriai, priskiria ne prie sampratos, o prie savanorystės teikiamos naudos, savanoriškos veiklos bruožų. Šis respondentų savanorystės prilyginimas asmeninei naudai rodo, kad patirtis, saviraiška ir prasmingas laiko praleidimas respondentams yra labai svarbu.

Analizuojant respondentų atsakymus, išskirta ir jaunimo savanorystės naudos kategorija, kuriai priskirtos 5 subkategorijos (ugdymas, patirtis, pagalba visuomenei, abipusė nauda, dvasinė nauda). Kad savanoriui dalyvavimas savanoriškoje veikloje yra neabejotinai naudinga veikla pabrėžė N. Kurapkaitienė (2013), V. Pruskus (2014), A. Dorelaitienė ir U. Žalkauskaitė (2012) ir kt., teigdami, kad savanoriaudamas žmogus asmeniškai tobulėja, įgyja patirties „*praktikos daugiau įgauni*” (TS1); „*<...> vienintelė nauda tai patirtis tiesiog, nes įdedi daug darbo dažniausiai*” (IS1), turi galimybę asmeninei saviraiškai „*galiu realizuoti savo idėjas<...>*” (ST), „*<...> savęs išreiškimo būdas, kai gali save išreikšti*” (IS1) bei pasak M. Z. A'la, K. Nuntaboot ir S. Rungreangkulkij (2020), savanorystė teigiamai veikia žmogaus gyvenimą. Autorės A. Dorelaitienė ir U. Žalkauskaitė (2012) išskiria ir abipusę naudą. Tyrimo metu respondentai taip pat pabrėžė abipusę naudą- savanoriui ir visuomenei „*savanorystė yra naudinga ir tam, kuris dalyvauja ir tam, kuriam teiki tą savanorystę, nauda abipusė*” (ST), pažymėtina, kad patirties įgijimo naudą, respondentai akcentavo labiausiai, tai rodo, kad jaunimui patirties įgijimas užima svarbią vietą. Prie savanorystės teikiamų naudų respondentai minėjo ir dvasinę naudą „*gauni<...> tokio dvasinio, emocinio*” (IS1), tai lyg asmeninis vidinis tobulėjimas „*<...> augi kaip asmenybė*” (TS1), kuris teigiamai veikia žmogaus gyvenimą.

Tad galima teigti, kad Mažeikių rajono jaunimas/respondentai suvokia savanorystę, kaip pagalbą kitiems, naudą visuomenei, neatlygintą veiklą, laisvą valią, tai atitinka pagrindinius savanoriškos veiklos bruožus ir apibrėžimus, kurie buvo išskirti teorinėje dalyje. Respondentų atsakymuose nustatytas išskirtinumas, kuris nebuvo rastas analizuotuose moksliniuose šaltiniuose – respondentai savanorystės sampratą prilygina asmeninei naudai, o tai atspindi respondentų egoistines nei altruistines nuostatas. Išanalizavus, kaip respondentai suvokia savanorystės teikiamą naudą, išskirtinos – ugdymosi/asmeninio tobulėjimo nauda, patirties įgijimo nauda, kuri dažniausiai akcentuojama respondentų, tai rodo, kad jaunimui patirties įgijimas užima svarbią vietą, nes ji galimai gali suteikti geresnes karjeros galimybes ateityje.

Jaunimo įsitraukimo į savanorystę priežastys. Išryškėjo jaunimo įsitraukimo priežasčių dvi kategorijos – *vidinės priežastys*, skirstomos į 5 subkategorijas (dvasinės, socialinės, psichologinės, edukacinės ir pomėgiai) ir *išorinės priežastys*, skirstomos į dvi subkategorijas (atsitiktinumas ir aplinkos įtaka). Gauti tyrimo rezultatai atskleidė, kad Mažeikių rajono jaunimas į savanorystę įsitraukė dažniausiai dėl vidinių, tokių kaip – socialinių „*<...> bendrauti su žmonėmis <...> sutikt įdomesnių žmonių*” (PR), „*pažinčių plėtimas<...>*” (TS1), dvasinių „*jaučiu atsidavimą tam*” (PR), „*vidinis jausmas atėjo, kad galiu kitiems padėti*” (ST), edukacinių „*<...> noriu išbandyti save tokioje srityje, kurią sieju su savo ateitimi*“ (IS2), „*<...> svajonė tapti policijos pareigūne.<...> susipažinti nuosekliai su jų darbu*“ (PR), psichologinių „*nebegalvoji apie savo ten kažkokius dalykus apie problemas, ar ten kažkokius rūpesčius*” (IS1), „*<...> mamos netektis*” (ST), priežasčių, kurios atitinka ir teorinėje darbo dalyje V. Pruskaus (2014) išskirtas įsitraukimo priežastis. Keletas respondentų į savanorystę įsitraukė vedini savo pomėgiu: praleisti laiką su vaikais ar užsiimti tokia veikla, kuri jiems patinka „*<...> nes patinka bendrauti su vaikais*” (IS2), „*man patinka tai daryti*” (IS1). Iš vidinių įsitraukimo priežasčių daugiausiai respondentų minimos edukacinės priežastys – karjeros „*noriu išbandyti save tokioje srityje, kurią sieju su savo ateitimi*“ (IS2) ir asmeninio tobulėjimo, kurią respondentė TS1 įvardija, kaip „*<...> žingsnis geresnio savęs<...>*“. Pastebėtina, kad tiek savanorystės reiškinio, tiek įsitraukimo priežasčių siejimas su patirties

įgijimu, atspindi respondentų egoistinius motyvus, kurie patvirtina A. Same ir kt. (2020) išsakytą teiginį, kad priežastys įsitraukti į savanoriškas veiklas labiau atitinka egoistines, o ne altruistines nuostatas. Išanalizavus respondentų patirtį pastebėtina, kad išorinės priežastys, kaip aplinkos įtaka, kur geras pavyzdys padėjo apsispręsti ir įsitraukti į savanorystę bei mokykla, daro įtaką jaunimui dalyvauti savanoriškoje veikloje „*Viskas ir prasidėjo mokykloje. Mokykla paskatino<...>*„ (TS2)“ tokią įsitraukimo priežastį įvardija ir autoriai A. Shaw ir P. Dolan (2022), kurie dalyvavimą mokyklose išskiria, kaip vieną iš pagrindinių veiksnių, skatinančių jaunimą įsitraukti į savanoriškas veiklas.

Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad Mažeikių rajono jaunimo įsitraukimo priežastys yra labiau asmeniškos. Apibendrinant išorines jaunimo įsitraukimo priežastis, išskirtinos atsitiktinės priežastys ir priežastys, kurias lėmė aplinka, t.y. paskatino draugai, geras artimųjų pavyzdys ar narystė organizacijoje.

Mažeikių rajono savivaldybės specifika savanoriškos veiklos kontekste. Analizuojant respondentų atsakymus, išryškėjo keletas kategorijų - *savanorystę ribojantys veiksniai*, kuri skirstoma į 4 subkategorijas (individualūs veiksniai, organizaciniai veiksniai, ugdymo veiksniai ir informacijos sklaida bei *savanorystę skatinantys veiksniai*, kuri skirstoma taip pat į 4 subkategorijas (individualūs veiksniai, organizaciniai veiksniai, išoriniai veiksniai ir nacionaliniai/savivaldos veiksniai). Toks kategorijų ir subkategorijų skaidymas leidžia susidaryti bendrą vaizdą apie Mažeikių rajono savivaldybės jaunimo savanoriavimo situaciją, specifiką savanoriškos veiklos kontekste, t.y. savanorystę ribojančius ir skatinančius veiksnius, kuriuos išanalizavus, galima įžvelgti jaunimo savanoriškos veiklos perspektyvas Mažeikių rajono savivaldybėje.

Tyrimu nustatyta, kad jaunimo įsitraukimą į savanoriavimą Mažeikių rajono savivaldybėje riboja jų asmeniniai poreikiai, kuriuos respondentai įvardija, kaip noro neturėjimą „<...>*na kiekvienas jaunimas yra sau, jie turi savo grupeles ir tiesiog čia toks bandos jausmas yra – ką daro kiti, tą darysim ir mes <...>dauguma jaunimo yra tokie nesavanoriški*“ (IS1), tai rodo, kad dalis jaunimo nėra suinteresuoti savanoriauti. Respondentų išskirti organizaciniai veiksniai, kurie riboja įsitraukimo galimybes, „<...>*dažniausiai būna draugų draugai ir paprasti žmonės nieko apie tai nežino*“ (TS2), „<...>*patys organizatoriai jau turi savo žmonių ratą kuriuo pasitikti*“ (PR) tokie kaip nenoras kviešti nepažįstamus savanorius prisijungti prie savanoriškų veiklų, kiek stebina, nes organizacijos kaip tik turėtų būti suinteresuotos įtraukti daugiau savanorių, kad galėtų teikti kokybiškesnes ir efektyvesnes paslaugas. Tačiau svarbu pastebėti, kad tokia respondentų nuomonė yra iš individualios jų patirties, todėl teigti, kad dauguma organizacijų nėra suinteresuotos įtraukti daugiau savanorių – negalima. Informacijos sklaidos stoka apie savanoriavimo galimybes Mažeikių rajone, taip pat yra dažniausiai minimas savanorystės ribojimo veiksnys, kuri yra analizuojama ir autorių M. Garai-Fodor ir kt. (2021), kurie aptardami jaunimo nesavanoriavimo priežastis, informacijos trūkumą išskiria, kaip vieną iš jaunų asmenų nesavanoriavimo priežasčių. Todėl remiantis respondentų patirtimi ir kitų autorių analizuotais tyrimais, galima teigti, kad siekiant daugiau įtraukti jaunimą į savanoriškas veiklas, jų informavimą apie savanorystę, savanoriavimo galimybes reikia daugiau ir intensyviau viešinti tiek savivaldos lygmeniu tiek organizaciniu.

Respondentai, aptardami savanoriškos veiklos informacijos sklaidą Mažeikių rajono savivaldybėje, išgrynino veiksnius, kurie galėtų prisidėti prie savanorystės skatinimo ir dažnesnio jaunimo įsitraukimo: *individualius* – asmeninio noro, domėjimosi, iniciatyvumo ir aktyvumo; *organizacinius* – pačių organizacijų didesnis viešinimas apie veiklas, kuriose reikalingi savanoriai; *ugdymo* – švietimo įstaigų didesnis prisidėjimas prie jaunimo motyvacijos ir savanoriškumo ugdymo bei *nacionalinius veiksnius*, kaip jaunimui dalyvaujančiam JST programoj papildomo 0,25 balo skyrimas, nes kaip teigia respondentas JST „<...>*tas balas tai gal dar labiau paskatino*“ (JST).

Apibendrinant galima teigti, kad didesnė informacijos sklaida organizacijų lygmenyje ir švietimo įstaigose prisidėtų prie savanorystės skatinimo ir plėtros Mažeikių rajono savivaldybėje. Esant didesniai jaunimo įsitraukimui ir organizacijų bendradarbiavimui bei susitelkimui ties savanorystės plėtra, savanoriškos veiklos perspektyvos Mažeikių rajono savivaldybėje būtų optimistiškos.

Išvados

Asmuo įsitraukia į savanoriškas veiklas dėl įvairiausių priežasčių. Didžiausias savanorystės privalumas – teikiama nauda visuomenei, pavieniams asmenims ar grupėms, organizacijai ir pačiam savanoriui. Savanoriškos veiklos įvairovė suteikia galimybę savanoriui laisvai pasirinkti jam printiniausiajį ir jo poreikius atitinkančią formą ar sritį. Jaunimas aktyviai dalyvaudams savanoriškoje veikloje prisideda ne tik prie visuomenės gerovės ir geresnės ateities kūrimo, bet tuo pačiu įgyja vertingos asmeninės patirties bei įgūdžių, stiprina ir plečia socialinius ryšius.

Mažeikių rajono savivaldybėje yra sudarytos galimybės įsitraukti į įvairių formų ir sričių savanoriškas veiklas. Mažeikių rajono jaunimas, susidomėjęs savanoryste, pagal savo poreikį gali įsitraukti į trumpalaikę ar ilgalaikę savanorystę. Mažeikių rajono jaunimas labiau linkęs įsitraukti į savanorystę dėl egoistinių priežasčių, o ne altruistinių motyvų. Atlikus kokybinį tyrimą nustatyta, kad Mažeikių rajono jaunimas į savanorystę dažniausiai įsitraukia dėl vidinių priežasčių. Nors išryškėjo ir tam tikros išorinės jaunimo įsitraukimo į savanorystę priežastys, tokios kaip draugų paskatinimas ar artimųjų pavyzdys.

Literatūra

- A'la, M. Z., Nuntaboot K. ir Rungreangkulkij S. (2020). Volunteering in Health Care Context: A Concept Analysis Using Rodger's Evolutionary Approach. *Nurse Media Journal of Nursing*, 10 (3), p. 275-291. <https://doi.org/10.14710/nmjn.v10i3.30782>
- Bavaresco, G., Santos, T. O., De Camargo, P. R., Mezzadri, F.M., Carvalho, M. J. (2023). The motivation, perception of values and future behavior of volunteers in sports events. *Brazilian Journal of Physical Education and Sport*. 36. doi:10.11606/issn.1981-4690.2022e36185472.
- Dorelaitienė, A. ir Žalkauskaitė, U. (2012). Savanorystė kaip jaunimo užimtumo forma perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką laikotarpiu. *Socialinės inovacijos globaliai plėtrai*, 1 (1), p. 890 – 905. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/45211>
- Gabbey, A. E. (2018). Recruit a Younger Generation of Volunteers. *The Volunteer Management Report*, 23(7), p. 3–3. <https://doi.org/10.1002/vmr.30940>.
- Garai-Fodor, M., Varga, J. ir Csiszárík-Kocsir, Á. (2021). Correlation between Generation Z in Hungary and the Motivating Factors to Do Volunteer Work in a Value-Based Approach. *Sustainability* 13(20), 11519. <https://doi.org/10.3390/su132011519>.
- Gaskin, K. (2004). Young people, volunteering and civic service. A review of the literature. *Published by Institute for Volunteering Research*. Prieiga per internetą: <https://www.bl.uk/collection-items/young-people-volunteering-and-civic-service>
- Hadzi-Miceva, K. ir Shea, C. (2007). Law on Volunteers and Volunteering in Central and Eastern Europe and Eurasia. Prieiga per internetą: <https://www.icnl.org/post/news/law-on-volunteers-and-volunteering-in-central-and-eastern-europe-and-eurasia>
- Jardim, C. ir Marques da Silva, S. (2018). Young People Engaging in Volunteering: Questioning a Generational Trend in an Individualized Society. *Societies*. 8(1), p. 8. <https://doi.org/10.3390/soc8010008>
- Jonutytė, I. ir Bitinas, B. (2000). Savanorių rengimas darbu su socialinės raidos rizikos grupės vaikais: motyvacinis aspektas. *Socialiniai mokslai* Nr. 2 (23), p. 119-124. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2000~1367176983640/>
- Kurapkaitienė, N. (2013). Darbo su savanoriais pagrindai. MRU. Vilnius
- Kurapkaitienė, N. (2019). *Jaunų suaugusiųjų mokymosi savanorystėje patirtys*: daktaro disertacija. MRU. Vilnius.
- Musick, M.A. and Wilson, J. (2007) *Volunteers: A Social Profile*. Indiana University Press, Bloomington.

- Paplauskienė, A. (2021). Savanorystė, kaip žmogiškasis išteklius, teikiant viešąsias socialines paslaugas savivaldybėje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, (1 (51)), 31-47. Prieiga per internetą: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1022153>
- Pruskus, V. (2014). Jaunimo dalyvavimo savanoriškoje veikloje įtaka socializacijai ir kompetencijų ugdymuisi. *Santalka: filologija, edukologija*, 22 (1), 74 – 81. doi:<http://dx.doi.org/10.3846/cpe.2014.07>.
- Rupšienė, L. (2007). Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija: metodinė knyga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Same, A., McBride H., Liddelow, C., Mullan, B. ir Harris C. (2020). Motivations for volunteering time with older adults: *A qualitative study*. *PloS One*, 15(5). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0232718>
- Shaw, A. ir Dolan, P. (2022). Youth Volunteering: New Norms for Policy and Practice. *Volunteering [Working Title]*. doi: 10.5772/intechopen.108441
- Šimkus, A. (2015). Savanorystės žmogiškųjų išteklių valdymas: nevyriausybinių organizacijų Lietuvoje patirtis. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 73. Prieiga per internetą: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=297936>
- Staliūnas, J., Stasiukynas, A. ir Šukvietienė A. (2021). Volunteering in Lithuania – the perspective of social capital. *Socialiniai tyrimai*, 44(2), p. 49-60. doi: 10.15388/Soctyr.44.2.3.
- Tamutienė, I. ir Šimkus, A. (2012). Savanoriškos veiklos valdymas Lietuvoje: nevyriausybinių organizacijų patirtys. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, (64), 105-121. Prieiga per internetą: <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=51298>

YOUTH PARTICIPATION IN VOLUNTEERING: THEORETICAL ASPECTS

Živilė Bružinskienė, lekt. dr. Alvyda Obrikienė

Klaipėda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration and Political sciences

Summary

Volunteering is an active act that involves both an individual and a societal dimension. Volunteering gives young people the opportunity to gain experience and strengthen individual skills. For society and for municipalities developing youth volunteering, the involvement of volunteers makes a valuable contribution to economic, social, cultural and environmental well-being.

This paper provides an overview of the concept of volunteering, highlights the characteristics, types, forms and domains of volunteering and identifies the motives that motivate young people to engage in volunteering. The results of the qualitative research carried out with young people in Mažeikiai district are presented, identifying the reasons for their involvement. The qualitative research identified internal and external reasons for the involvement of young people in voluntary activities in Mažeikiai district, which confirmed the reasons for the involvement of young people in voluntary activities, as identified by the authors of the analysed studies and in the scientific literature.

KEYWORDS: volunteering, volunteering, volunteer, young people, reasons for involvement

Spausdinti rekomendavo lektorė dr. Alvyda Obrikienė

DALYVAUJAMASIS BIUDŽETAS LIETUVOJE: DIEGIMAS, MASTAS IR REIŠKŠMINGUMAS

Greta Poškienė, prof. dr. Jaroslav Dvorak

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas dalyvaujamojo biudžeto diegimas, mastas ir reikšmingumas Lietuvoje, o jų įvertinimas yra šio darbo tikslas. Dalyvaujamas biudžetas yra pakankamai naujas pilietinio dalyvavimo būdas Lietuvoje, pirmą kartą įgyvendintas Alytaus miesto savivaldybėje, 2018 m. Šiuo metu dalyvujamą biudžetą įgyvendina 24 iš 60 savivaldybių. Apibendrinus kokybinio tyrimo rezultatus nustatyta, jog nepakankamas gyventojų suvokimas apie dalyvujamojo biudžeto konceptą, silpnas gyventojų įsitraukimas, laisvalaikio infrastruktūros trūkumas, silpnas socialiai pažeidžiamų žmonių ir mažumų grupių įtraukimas ir stebėsenos trūkumas buvo vieni iš dalyvujamojo biudžeto masto ir reikšmingumo kriterijams įtaką darančių veiksnių.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *dalyvujamas biudžetas, dalyvujamas biudžetas Lietuvoje, dalyvujamojo biudžeto Lietuvoje diegimas, mastas ir reikšmingumas.*

Įvadas

Dalyvujamas biudžetas yra naujas pilietinio dalyvavimo įrankis, turintis dar tik 34-ių metų patirtį, o Lietuvoje – 5-erių. Pirmasis dalyvujamas biudžetas buvo įgyvendintas Porto Alegre mieste, Brazilijoje ir tapo gerosios praktikos pavyzdžiu pasaulyje (Burkšienė ir kt., 2022). Tačiau iš pradžių, dalyvujamas biudžetas Porto Alegre buvo įgyvendintas siekiant išspręsti vyraujančias socialinės atskirties, netinkamų viešųjų paslaugų teikimo problemas, kol mieste klestėjo korupcija ir klientelizmas (Burkšienė ir kt., 2022). Šiai dienai ši priemonė yra universaliai pritaikoma prie skirtingų problemų sprendimų pasaulyje. Pats dalyvujamas biudžetas yra procesas, kai vietos gyventojai dalyvauja sprendimų priėmimo ir įgyvendinime, paskirstant dalį savivaldybės biudžeto gyvenvietės problemoms spręsti ar gyvenamajai aplinkai gerinti. Taip pat dalyvujamas biudžetas yra inovatyvus dalyvavimo būdas, kuris įgalino naują demokratinį sprendimų priėmimo procesą. Šio proceso tikslas yra įtraukti gyventojus, kurie prisidėtų prie savivaldybės biudžeto paskirstymo (Wampler ir kt., 2021).

Lietuvoje pirmąjį dalyvujamą biudžetą įgyvendino Alytaus miesto savivaldybė. Šiandien, šią pilietinio dalyvavimo priemonę pritaikė 24 savivaldybės, kurios vieną ir (ar) daugiau kartų įgyvendino visą dalyvujamojo biudžeto etapų ciklą. Pats dalyvujamas biudžetas Lietuvoje dar nėra įtvirtintas pagrindiniame vietos savivaldos įstatyme, tačiau įstatyme yra numatyta, kad gyventojai gali būti įtraukiami į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesus (LR vietos savivaldos įstatymas, 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533), todėl vietos gyventojai gali prisidėti prie pilietinių iniciatyvų, kurios apibrėžiamos kaip dalyvujamas biudžetas (Dvorak ir kt., 2020). Anot J. Dvorak ir kt. (2020) įprastai dalyvujamas biudžetas savivaldos lygmenyje yra taikomas tam, kad vietos gyventojai ne tik labiau pasitikėtų vietos valdžia, bet ir patys gyventojai būtų įtraukti į sunkių biudžetinių sprendimų procesą. Tokiu būdu gyventojai susipažįsta ir su savivaldos procesais, tuo pačiu vystosi gyventojų bendradarbiavimas su vietine valdžia bei auga pasitikėjimas vieni kitais.

Mokslinės literatūros analizė parodė, kad nepaisant gausios ir aktualios informacijos mokslinėje literatūroje, dalyvujamojo biudžeto mastas ir reikšmingumas nėra pakankamai išanalizuotas mokslininkų darbuose. Atlikus literatūros analizę paaiškėjo, jog trūksta informacijos ar dalyvujamas biudžetas Lietuvoje yra socialiai įtraukus, ar yra numatytos tam tikros sritys, į kurias fokusuojasi dalyvujamą biudžetą įgyvendinančios savivaldybės, ar fokusuojasi į tam tikrų problemų sprendimą, kiek žmonių yra atsakingų už dalyvujamojo biudžeto įgyvendinimo etapus ir, ar jie yra apmokyti tai

įgyvendinti. Taip pat ar yra įgyvendinami visi dalyvaujamojo biudžeto proceso etapai, kokios komunikacinės priemonės yra taikomos ir, ar dalyvaujamas biudžetas yra skaidrus. Todėl remiantis šiais aspektais kyla **problematis klausimas** - *kokie veiksniai daro įtaką dalyvaujamojo biudžeto mastui ir reikšmingumui Lietuvoje?*

Tikslas - įvertinti dalyvaujamojo biudžeto diegimą, mastą ir reikšmingumą Lietuvoje.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti dalyvaujamojo biudžeto teorinius aspektus.
2. Ištirti dalyvaujamojo biudžeto atvejį Lietuvos savivaldybėse.
3. Atlikus tyrimą, nustatyti dalyvaujamojo biudžeto masto ir reikšmingumo laipsnį

Lietuvoje ir tam įtakos turinčius veiksnius.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros, dokumentų, analizė ir sintezė taikomi konceptualioms sąvokoms apibrėžti, o taip pat dalyvaujamojo biudžeto tipams, modeliams ir kt. išskirti. Atvejo analizės metodas taikomas siekiant išanalizuoti vidinį atvejo veikimo būdą, esmines Lietuvos dalyvaujamojo biudžeto charakteristikas. Duomenys analizei buvo renkami pasitelkus trianguliacijos koncepciją, naudojant keletą įrodymų šaltinių: a) dokumentų analizę; b) savivaldybių internetinių svetainių analizę; c) tiesioginio nuotolinio kontakto struktūruotą savivaldybių tarnautojų ir ekspertų interviu; d) statistinę duomenų analizę; e) loginį skirstymą ir klasifikavimą.

Dalyvaujamojo biudžeto masto ir reikšmingumo laipsniui nustatyti buvo taikomas kokybinis metodas - pusiau struktūruotas interviu ir atliktas dalyvaujamojo biudžeto masto ir reikšmingumo Lietuvoje reitingavimas. Pusiau struktūruotas interviu buvo atliktas su savivaldybių tarnautojais ir ekspertais dirbančiais su dalyvaujamoju biudžetu.

1. Dalyvaujamojo biudžeto samprata ir modeliai

Dalyvaujamas biudžetas – naujas pilietinio dalyvavimo būdas, skirtas įtraukti gyventojus į sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo procesus. Anot H. I. Weber ir kt. (2019), dalyvaujamas biudžetas turi savitus bruožus ir neretai skiriasi, priklausomai nuo jų taikymo sąlygų, vietos ar tam tikros situacijos.

1. Dalyvaujamas biudžetas yra susijęs su apibrėžtos teritorijos ar konkretaus subjekto finansiniais reikalais.

2. Dalyvaujamojo biudžeto procesas ir klausimai, kurie susiję su dalyvaujamoju biudžetu, sukasi tik aplink biudžeto reikalus (Weber ir kt., 2019), pats biudžetas turi būti aptartas, ypatingai dėl savo ribotų finansinių išteklių, skirtų šiam procesui įgyvendinti (Sintomer ir kt., 2008).

3. Subjektas, kuris atlieka dalyvaujamojo biudžeto procesą, turi palaikyti atskaitomybę su bendruomene, kuri yra įsitraukusi į dalyvaujamojo biudžeto procesą (Weber ir kt., 2019).

Dalyvaujamojo biudžeto programa yra sukurta suburti gyventojus iš skirtingų vietovių (miestų, kaimų, seniūnijų, bendruomenių) tam, kad išrinktų projektus ir paskirstytų kapitalo investicijas ar socialines programas, kurioms įprastai skirta nuo 1 iki 5 proc. dalies biudžeto (Wampler ir kt., 2021) ir priimtų sprendimus, pagal tam tikrus kriterijus, tokius kaip: kaina, vieta ir kam tai naudinga (Laruelle, 2020).

Anot B. Wampler ir kt. (2021), dalyvaujamojo biudžeto pagrindas yra paremtas ne tam tikromis taisyklėmis, o principais, tokiais kaip: *balsas (angl. voice)*, *balsavimas (angl. vote)*, *socialinė įtrauktis (angl. social inclusion)*, *socialinis teisingumas (angl. social justice)* ir *priežiūra (angl. oversight)*.

Balsas (angl. voice). Dalyvaujamas biudžetas vietos gyventojams suteikia galimybę išsakyti savo idėjas ir poreikius. Šis procesas reikalauja aktyvaus dalyvavimo ir įsitraukimo, kuris skatina piliečius derėtis dėl viešųjų gėrybių, tiek tarpusavyje tiek su valstybės tarnautojais (Wampler ir kt., 2021).

Balsavimas (angl. vote). Tai dar vienas reikšmingas principas, kuris leidžia piliečiams priimti konkrečius sprendimus dėl išlaidų paskirstymo. Balsavimu yra išsirenkamas projektas, kurį valdžia (geriausiu atveju) įgyvendins. Kitu atveju, šis balsavimo metu išrinktas projektas bus tarsi

rekomendacinis, o galutinį sprendimą priims vietos valdžia (Wampler ir kt., 2021). Pats balsavimo etapas gali būti suprantamas teoriniu ir praktiniu požiūriu.

Socialinė įtrauktis (angl. social inclusion). Yra daroma prielaida, jog yra sukuriama geresnė viešoji politika, kai į dalyvaujamojo biudžeto procesą įsitraukia kuo daugiau įvairių žmonių, turinčių skirtingas patirtis. Ypatingai yra siekiama įtraukti tas grupes, kurios priklauso mažumai arba įprastai mažiausiai įsitraukia į dalyvaujamojo biudžeto procesą, kaip pvz.: moterys, nepasiturintys asmenys, rasinių ar etninių mažumų atstovai, žmonės su negalia, LGBTQ+ nariai ir kt. (Wampler ir kt., 2021).

Socialinis teisingumas (angl. social justice). Dauguma dalyvaujamojo biudžeto modelių tiesiogiai arba netiesiogiai remiasi tam tikra koncepcija apie socialinio teisingumo svarbą. Dalyvaujamojo biudžeto proceso Porto Alegreje metu, buvo aiškiai matyti socialinio teisingumo motyvai, kai biudžeto lėšų panaudojimas buvo taikomas pirmiausia skurdžių ir pažeidžiamų gyventojų vietovėse (Wampler ir kt., 2021).

Priežiūra (angl. oversight). Nors praktikoje įgyvendinti šį principą yra sudėtinga, tačiau jis yra svarbus tuos, jog šiuo principu yra siekiama įtraukti gyventojus (kurie yra išrenkami arba paskiriami) į komitetus, kurie prižiūrėtų projektų įgyvendinimą. Siekiant efektyvaus priežiūros proceso, yra reikalinga prieinama laiko ir finansinių išteklių informacija, kuri reikalinga sprendžiant pasikeitusių išlaidų problemas. Žinoma, viešieji projektai dažniausiai yra labai lėti ir brangūs, todėl yra būtina turėti kompetencijos apie biudžetus ir galimybių studijas. (Wampler ir kt., 2021).

Šie principai padeda aiškiau suprasti dalyvujamąjį biudžetą ir jo esmę, kai dalyviams yra suteikiama balsavimo teisė, yra išklausiama jų idėjų ir poreikių, kurie dažniausiai yra susiję su viešojo transporto, sveikatos apsaugos, švietimo, infrastruktūros ir kt. sritimis (Malena ir Khallaf, 2005), kai sprendimų priėmimo ir įgyvendinimo metu yra tiesiogiai ar netiesiogiai paveikiami socialinio teisingumo tikslai

Nagrinėtoje mokslinėje literatūroje yra išskiriami šeši *dalyvaujamojo biudžeto modeliai*, kurie anot Y. Sintomer ir kt. (2008) teorinėje koncepcijoje atspindi priklausomybę nuo kelio (istorinis institucionalizmas, angl. path-dependency). Tai yra, šie modeliai priklauso nuo įvykių ir sprendimų praeityje, kurie riboja įvykius ir sprendimus ateityje¹ (Djelic, Quack, 2007). Mokslininkai (Sintomer ir kt., 2008) išskyrė šešis modelius, kurie buvo pagrįsti empiriniais tyrimais (tyrimai buvo atlikti Europos miestuose) ir paremti proceso kilmės, susirinkimų organizavimo (vieši, uždari, teritoriniai), svarstymo tipo (tema diskusijai ir jų metodai), visuomenės pozicijos procese (dalyvaujančiųjų tipas, bendros metodologijos kūrimas ir kt.) kriterijais:

- 1) Porto Alegre pritaikytas Europai modelis;
- 2) Suinteresuotųjų organizacijų dalyvavimo modelis;
- 3) Bendruomeninių organizacijų tam tikros teritorijos lygmenyje modelis;
- 4) Viešojo ir privataus sektorių derybų modelis;
- 5) Artimojo dalyvavimo modelis;
- 6) Konsultacijų viešųjų finansų klausimais modelis (Polko, 2015).

Porto Alegre pritaikytas Europai modelis. Šis modelis buvo dalyvaujamojo biudžeto pradininkas, išbandytas 1989 m. Brazilijoje, Porto Alegre mieste. Nuo tada, šis procesas paplito ir buvo taikomas Šiaurės ir Pietų Amerikos, Europos ir Azijos žemynuose (Campbell ir kt., 2018). Anot A. Polko (2015) šio modelio dalyviai dažniausiai yra pavieniai piliečiai, vietos gyventojai bei kt., kurie orientuojasi į tam tikras investicijas ir projektus. Šio modelio sprendimai yra priimami kokybiškų

¹ Kaip pažymi E. Barcevičius (2008) istorinio institucionalizmo esmė – *kaita visada priklauso nuo anksčiau priimtų institucinių sprendimų*. Ši koncepcija akcentuoja tikslaus laikotarpio ir eiliškumo svarbą. Taip pat yra akcentuojamos įvairios pasekmės, kurios gali pasireikšti jei esti panašios ar tokios pačios sąlygos. Reikšmingas poveikis gali atsirasti iš įvairių įvykių, kurie nebūtinai turi būti svarbūs ir suplanuoti. Istorinis institucionalizmas taip pat akcentuoja, jog pasirinkus konkrečią kryptį, kelią, nebėra galimybės nutraukti ar sustabdyti šią kryptį (Pivoras, 2012).

svarstymų metu (angl. good-quality deliberation), orientuojamasi į išsamius pasiūlymus, pabrėžiami reikšmingiausi dalykai. Šio modelio finansinis šaltinis yra savivaldybių biudžetas, iš kurio vietos valdžia turi įgyvendinti dalyvių išrinktus projektus. Iš esmės, šis modelis turi tradicinio dalyvavimo motyvus, vyksta įvairios diskusijos tarp vietos gyventojų ir savivaldybės darbuotojų, yra išklausomos vietos gyventojų idėjos ir prioritetai, kalbama apie konkrečias sumas ir tikslas investicijas, projektus. Gyventojų tikslas yra pasiūlyti ir priimti sprendimus balsuojant. Taip sukuriama pilietinio įsitraukimo į viešąją politiką galimybė (Dzinic ir kt., 2016).

Suinteresuotųjų organizacijų dalyvavimo modelis. Šio modelio dalyviai yra įvairios interesų grupės, nevyriausybinės organizacijos (NVO), įvairios asociacijos, unijos ir kt., kurios orientuojasi į plačias politines gaires. Jų sprendimai taip pat yra priimami kokybiškų svarstymų metu (angl. good-quality deliberation), orientuojamasi į išsamius pasiūlymus, pabrėžiami reikšmingiausi dalykai. Šio modelio finansavimo šaltinis taip pat yra savivaldybių biudžetas. Vietos valdžia sprendimus įgyvendina neformaliai, kai kuriais atvejais labiau konsultacijų pobūdžio (Polko, 2015). Šis modelis apibūdinamas kaip susitarimai tarp vietinės valdžios ir suinteresuotųjų organizacijų, socialiniais, ekonominiais ar politiniais klausimais (Dzinic ir kt., 2016). Nors A. Polko (2015) akcentuoja, jog vietos valdžia sprendimus priima neformaliai, J. Dzinic ir kt. (2016) teigimu, vietos valdžia suinteresuotųjų organizacijų dalyvavimo modelyje užima pagrindinio vaidmens poziciją. Šio modelio diskusijų metu yra aptariami prioritetai ir strateginio planavimo aspektai. Kadangi šiame modelyje dalyvauja vietinės organizacijos, tai pavienių piliečių įsitraukimas čia yra silpnas (Dzinic ir kt., 2016).

Bendruomeninių organizacijų tam tikros teritorijos lygmenyje modelis. Šio modelio dalyviai yra bendruomenės, komitetai ar įvairių delegatų asamblėja, kurie orientuojasi į investicijų svarbą. Šio modelio sprendimai yra priimami pagal tam tikras bendruomeninių organizacijų taisykles, tuo tarpu verslas nėra įtraukiamas. Finansavimo šaltinis yra pačios organizacijos, kurios yra nepriklausomas nuo savivaldybių biudžeto. Šį dalyvaujamojo biudžeto modelį įgyvendina patys dalyviai (Polko, 2015). Šiame modelyje pilietinis įsitraukimas yra stiprus, dėl to, jog bendruomenės yra susiformavusios iš pačių piliečių, čia daugiausia pasireiškia ir etninių, rasinių ar kt. mažumų bendruomenės. Šis modelis, nuo prieš tai įvardytų modelių skiriasi tuo, jog biudžetas yra sudaromas ne tik iš savivaldybės lėšų, o pačios bendruomeninės organizacijos taip pat prisideda prie biudžeto savo lėšomis (Dzinic ir kt., 2016).

Viešojo ir privataus sektorių derybų modelis. Šio modelio dalyviai taip pat yra tam tikri komitetai ar įvairių delegatų asamblėja, kurių prioritetą yra investicijos. Šio modelio sprendimai yra priimami pagal tam tikras organizacijų taisykles, tuo tarpu privatus sektorius daro įtaką projektavimų procedūroms. Finansavimo šaltinis yra nuo savivaldybės biudžeto ir privačių įmonių finansų nepriklausomas fondas. Šį dalyvaujamojo biudžeto modelį įgyvendina patys dalyviai (Polko, 2015). Taigi, šis modelis yra labai panašus į prieš tai įvardytą bendruomeninių organizacijų tam tikros teritorijos lygmenyje modelį. Šio modelio biudžetas taip pat yra sudarytas iš savivaldybės biudžeto ir pačių įmonių ar organizacijų biudžetų lėšų. Derybos vyksta uždaruose susitikimuose, kuriuose yra aptariami vietinių įmonių investicijų ar projektų galimybės ir prioritetai. Kadangi šis modelis yra labiau skirtas vietinėms įmonėms ir organizacijoms, pavienių piliečių ir nevyriausybinių organizacijų vaidmuo šiame modelyje yra silpnas (Dzinic ir kt., 2016).

Artimojo dalyvavimo modelis. Šio modelio dalyviai yra pavieniai piliečiai, vietos gyventojai, visuomenės nariai, kai kuriais atvejais dalyviai yra išrenkami atsitiktine tvarka. Jei modelio sritis yra konkrečios teritorijos ar apskrities lygmens, tuomet tais atvejais yra orientuojamasi į investicijas. Jei tai yra miesto lygmuo, tuomet yra orientuojamasi į bendros politikos tikslus. Šiame modelyje sprendimai yra priimami vidutinės kokybės svarstymo metu (angl. medium-quality deliberation) ir sprendimų rezultatai yra pateikiami pačių administratorių, o ne dalyvių. Finansavimo šaltinis yra savivaldybių biudžetas. Įgyvendinimas priklauso nuo pačios vietinės valdžios, ji priima galutinius sprendimus, dalyvių savarankiško apsisprendimo lygis šiame modelyje yra menkas (Polko, 2015). Kadangi savarankiško

apsisprendimo lygis šiame modelyje yra menkas, todėl visuomenės įsitraukimas yra silpnas. Šiame modelyje dalyviai nebalsuoja dėl projektų ar kitų investicijų, jie teikia konsultacijas, o ne priima sprendimus. Nors diskutuojama apie investicijas savivaldybės teritorijose, privačios įmonės šiose diskusijose nedalyvauja (Dzinic ir kt., 2016).

Konsultacijų viešųjų finansų klausimais modelis. Šio modelio dalyviai yra pavieniai piliečiai, vietos gyventojai ir kt., kurie labiau orientuojasi į biudžeto balansą, nei į socialines problemas. Sprendimai priimami nekokybiško svarstymo metu (angl. low-quality deliberation), atviruose susitikimuose, apklausose. Finansavimo šaltinis yra savivaldybių biudžetas. Įgyvendinimas priklauso nuo pačios vietinės valdžios, ji priima galutinius sprendimus, dalyvių savarankiško apsisprendimo lygis šiame modelyje yra menkas (Polko, 2015). Kadangi dalyviai nepriima sprendimų, todėl jų pozicija šiame modelyje yra silpna, labiau konsultacinio pobūdžio. Šio modelio projektai nėra dažnai organizuojami, t. y. susitikimai vyksta gan retai, įprastai kartą metuose ir kadangi yra orientuojamasi į biudžeto balansą, šiame modelyje nėra sprendžiami investicijų ir projektų klausimai (Dzinic ir kt., 2016).

2. Dalyvaujamojo biudžeto diegimas Lietuvoje: teisinis reglamentavimas

Dalyvaujamas biudžetas Lietuvoje yra dar pakankamai naujas dalykas ir teisiškai dar nėra įtvirtintas vietos savivaldos įstatyme. Tačiau J. Dvorak ir kt. (2020) akcentuoja, jog remiantis LR vietos savivaldos įstatymo 4-tuoju straipsniu, kuris reglamentuoja, jog „savivaldybės sudaro sąlygas vietos gyventojams tiesiogiai dalyvauti planuojant ir įgyvendinant savivaldybės sprendimus“ (LR vietos savivaldos įstatymas, 2022), vietos gyventojai gali įsitraukti į sprendimų priėmimus rengiant projektus bei prisidėti prie kitų pilietinių iniciatyvų skatinimo, kurios apibrėžiamos kaip dalyvaujamas biudžetas. LR Konstitucijos (LR Konstitucija, 1992, 121 str.) yra numatyta, jog „savivaldybės sudaro ir tvirtina savo biudžetą. Savivaldybių tarybos turi teisę įstatymo numatytose ribose ir tvarka nustatyti vietines rinkliavas, savo biudžeto sąskaita savivaldybių tarybos gali numatyti mokesčių bei rinkliavų lengvatas“. Kartais dalyvaujamas biudžetas yra kritikuojamas, kadangi teisės aktuose yra reglamentuota, jog dėl biudžeto asignavimų turi spręsti išrenkami subjektai (Daukša, 2021), tačiau literatūros analizė parodė, jog dalyvaujamas biudžetas nėra visos savivaldybės biudžeto paskirstymo procesas, o tik biudžeto dalies paskirstymo procesas (Aziz ir kt., 2020). Įprastai savivaldybės pirmiausia nusprendžia kokią dalį biudžeto bus leidžiama paskirstyti vietos gyventojams, todėl galima teigti, jog dalyvaujamas biudžetas, nors ir nėra teisiškai įtvirtintas vietos savivaldos įstatyme, jis nepažeidžia kitų teisės aktų ir savivaldybės gali savarankiškai numatyti dalyvaujamojo biudžeto įgyvendinimą.

Kiekviena savivaldybė įgyvendinanti dalyvujamąjį biudžetą pasitvirtina tvarkos aprašą, kuriame dažniausiai yra aprašomas dalyvujamojo biudžeto tikslas, pasiūlymų ir idėjų teikimo, vertinimo ir atrankos tvarka, balsavimas ir projektų finansavimas. Todėl beveik visų savivaldybių (išskyrus Kauno r. ir Vilniaus m.) tvarkos aprašai yra įvardijami kaip gyventojų (bendruomenių) iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai (ir viešajai infrastruktūrai) gerinti ir kurti, projektų idėjų atrankos ir finansavimas. Kauno r. tvarkos aprašas įvardijamas tiesiogiai su dalyvujamojo biudžeto apibrėžimu, t. y. „Kauno rajono savivaldybės dalyvujamojo biudžeto priemonės įgyvendinimo tvarkos aprašas“ (Kauno rajono savivaldybės taryba, 2022), o Vilniaus m. - projekto „Dalyvauk! Vilnius“ idėjų teikimo, atrankos ir įgyvendinimo tvarkos aprašas (Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktorius, 2022). Analizuojant visų 24 savivaldybių tvarkos aprašus, buvo galima pastebėti, jog iš esmės jie yra labai panašūs, lyg paimtas kitos savivaldybės tvarkos aprašas ir pritaikytas pagal savo savivaldybės standartus. Tvarkos aprašų turiniai (skyrių skaičius ir jų pavadinimai) yra praktiškai identiški. Visose 24 tvarkos aprašuose, kaip ir įprasta teisės aktuose, pirmiausia yra pradedama nuo bendrųjų nuostatų (pirmojo) skyriaus, kuriame pradedama nuo tvarkos aprašo paaiškinimo, kokia tai iniciatyva ir koks tos iniciatyvos tikslas, apibrėžiamos dokumente vartojamos sąvokos. Tuomet antrasis skyrius, kuriame pateikiama projektų idėjų pasiūlymų teikimo tvarka. Trečiame skyriuje aprašoma projektų pasiūlymų idėjų

vertinimas ir atranka, ketvirtame – gyventojų pritarimas siūlomiems įgyvendinti projektams (pastarieji du skyriai Trakų r. savivaldybės tvarkos apraše yra aprašyti viename skyriuje, todėl baigiama 5 skyriumi - baigiamosiomis nuostatomis). Penktame skyriuje yra aprašomas projektų finansavimas ir baigiama šeštuju skyriumi - baigiamosiomis nuostatomis. Prieduose dažniausiai (tačiau ne visų savivaldybių tvarkos aprašuose) yra pateikiamas projektų pasiūlymų pavyzdys, projektų idėjų pritarimo pavyzdys bei balsavimo kortelės pavyzdys.

Išanalizavus 24 savivaldybių tvarkos aprašus pastebėti šie skirtumai: tik 5 savivaldybės, Alytaus miesto, Vilkaviškio, Tauragės, Kėdainių ir Rokiškio rajonų savivaldybės pasiūlymų teikėjams yra nustatę tokias pačias sąlygas, t. y. pasiūlymų teikėjas turi turėti ne mažiau nei 16 metų ir būti vietos gyventojas (asmuo, deklaravęs gyvenamąją vietą tos savivaldybės teritorijoje) ar gyvenvietės (kaimo, miestelio, miesto) gyventojas ir surinkti 20 kitų vietos gyventojų parašų, kurie pritarę pasiūlymo teikėjo idėjai. 15 savivaldybių pasiūlymų teikėjams leidžia būti 16 ir daugiau metų turintiems jaunuoliams. Kitų šalių patirtys rodo, jog siekiant pritraukti jaunimą, savivaldybės kviečia dalyvauti nuo 12 iki 25 metų jaunuolius (Godwin, 2018). Kol kas Lietuvos savivaldybės jaunesniems nei 16 metų asmenims, neleidžia nei teikti pasiūlymus, nei už juos balsuoti. Tik 4-ios, Klaipėdos r., Klaipėdos m., Vilniaus m. ir Akmenės r. savivaldybės nereikalauja surinkti kitų vietos gyventojų parašų, kurie pritarę pasiūlymo teikėjo idėjai. 6-iose savivaldybėse (Vilniaus m., Klaipėdos r., Klaipėdos m., Kretingos r., Šiaulių m., Telšių r.) pasiūlymų teikėjai gali būti ir kitų savivaldybių gyventojai. Klaipėdos rajono savivaldybė yra vienintelė, kurios pasiūlymų teikėjai gali būti LR piliečiai. Čia verta atkreipti dėmesį į tai, jog remiantis LR pilietybės įstatymo 1 straipsniu (2010 m. gruodžio 2 d. Nr. XI-1196), LR pilietis yra apibrėžiamas, kaip asmuo, turintis LR pilietybę. Todėl, galima susidaryti įspūdį, jog asmenys, kurie turi leidimą gyventi Lietuvoje, tačiau nėra Lietuvos piliečiai, negali teikti pasiūlymų kaip pagerinti Klaipėdos rajono savivaldybės teritorijos gyvenamąją aplinką, nepaisant to, jog yra Klaipėdos rajono savivaldybės ar apskritai Lietuvos teritorijos gyventojai.

Marijampolės savivaldybė yra vienintelė, kuri nenurodo vietos gyventojų, kuris turi leidimą balsuoti ir išrinkti dalyvaujamojo biudžeto projektus, amžiaus. Panevėžio rajono savivaldybė taip pat išsiskiria, šiuo atveju dėl to, jog pasiūlymų teikėjas turi surinkti net 30 vietos gyventojų parašų, pritariančių teikėjo idėjai, tačiau savivaldybė skiria ne daugiau kaip 7 tūkst. eurų vienam projektui įgyvendinti. Palyginus Panevėžio r. savivaldybę su kitomis savivaldybėmis, teikėjai gali surinkti mažiau (arba išvis nerinkti, kaip Klaipėdos r., Klaipėdos m. ir Vilniaus m. savivaldybėse) vietos gyventojų parašų ir gauti didesnę finansavimą projektui įgyvendinti. Trakų rajono savivaldybės projektus gali teikti visi vietos (savivaldybės teritorijos) gyventojai, tačiau už projektus balsuoti gali tik tos gyvenvietės (kaimo, miesto, miestelio) gyventojai, tai reiškia, jog kitų gyvenviečių gyventojai, nors ir būdami tos savivaldybės teritorijos gyventojai, negali balsuoti už kitų gyvenviečių projektus.

Pats balsavimas daugumoje savivaldybių yra „gyvas“ arba elektroninis, t. y. rinkėjai gali pasirinkti sau patogų ir priimtina balsavimo variantą. Vis dėlto, 9-ios savivaldybės (Klaipėdos r., Klaipėdos m., Panevėžio r., Panevėžio m., Šiaulių m., Lazdijų r., Rokiškio r., Ukmergės r., Trakų r.) apsiriboja ties elektroniniais variantais. Įgyvendinimo kategorijos informacija daugumos savivaldybių tvarkos aprašuose taip pat sutapo, tačiau Panevėžio r., Vilkaviškio r., Trakų r., savivaldybėse išrinktus projektus patikėta įgyvendinti projektų seniūnijų seniūnams, o Akmenės r. savivaldybėje – pačiai išrinkto projekto seniūnijai, neįvardijant konkrečiai patį seniūną. Klaipėdos r. savivaldybė yra vienintelė, kuri įpareigoja įgyvendinti išrinktus dalyvaujamojo biudžeto projektus ne tik savivaldybės administraciją, bet ir pavaldžias biudžetines įstaigas.

3. Dalyvaujamojo biudžeto masto ir reikšmingumo tiriamaoji analizė: tyrimo metodika

Tyrimui atlikti buvo sudaryta tyrimo loginė schema, kurioje išskirti masto ir reikšmingumo kategorijų kriterijai (žr. 1 pav.). Dalyvaujamojo biudžeto masto ir reikšmingumo kategorijos yra skirtos plačiau išanalizuoti dalyvaujamojo biudžeto atvejį Lietuvoje, orientuojantis į specifines sritis, problemas, socialinį įtraukimą ir kt.

Dalyvaujamojo biudžeto mastas:

1. **Dalyvaujamas biudžetas yra orientuotas į specifines sritis** – šis kriterijus yra skirtas nustatyti konkrečias sritis, į kurias orientuojamasi įgyvendinant dalyvaujamąjį biudžetą, pavyzdžiui, aplinka ir jos gerinimas, kultūra ir jos skatinimas, infrastruktūra ir jos plėtra, inovacijos ir jų skatinimas bei kt. Šis kriterijus yra svarbus tuo, jog leidžia nustatyti tam tikrų specifinių sričių aktualumą ir pasikartojimą tarp skirtingų Lietuvos savivaldybių, šios sritys gali padėti nustatyti ir tam tikras problemas, kurios vyrauja Lietuvos savivaldybėse.

2. **Dalyvaujamas biudžetas yra orientuotas į specifinių problemų sprendimą** – šis kriterijus yra skirtas nustatyti konkrečias problemas, į kurias orientuojamasi įgyvendinant dalyvaujamąjį biudžetą, pavyzdžiui, klimato pokyčiai, gamtos teršimas ir kitos ekologijos problemos. Socialinės problemos, tokios kaip skurdas, prastas jaunimo užimtumas ir kt. Šis kriterijus yra svarbus tuo, jog leidžia nustatyti ar dalyvaujamojo biudžetu yra siekiama prisidėti prie tam tikrų specifinių problemų sprendimų.

3. **Savivaldybėse yra paskirti koordinuojantys darbuotojai** – šis kriterijus yra skirtas nustatyti ar yra darbuotojų, kurie yra atsakingi už dalyvaujamojo biudžeto įgyvendinimą, nuo pirmojo iki paskutiniojo proceso etapo. Šis kriterijus leidžia nustatyti savivaldybės darbuotojų įtraukimą į dalyvaujamojo biudžeto įgyvendinimą.

4. **Savivaldybės tarnautojams buvo praversti mokymai apie dalyvaujamąjį biudžetą** – šis kriterijus yra skirtas nustatyti ar savivaldybės tarnautojai yra apmokyti įgyvendinti dalyvaujamojo biudžeto proceso etapus. Šis kriterijus yra svarbus tuo, jog dalyvaujamas biudžetas turi būti įgyvendintas teisingai ir suteikti kuo įmanoma daugiau naudos vietos gyventojams.

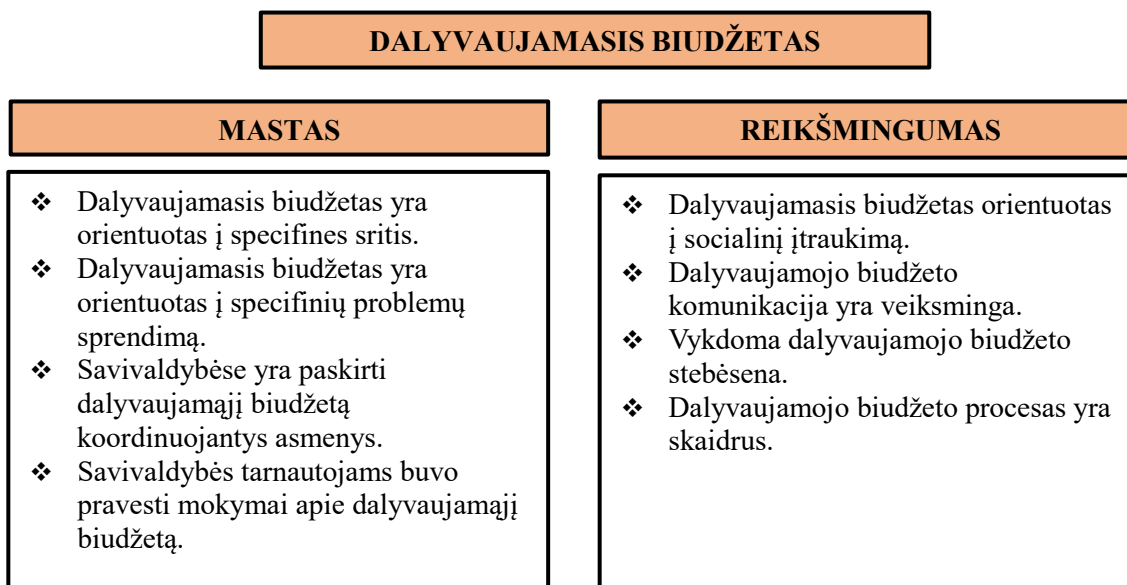
Dalyvaujamojo biudžeto reikšmingumas:

1. **Dalyvaujamas biudžetas orientuotas į socialinį įtraukimą** – šis kriterijus yra skirtas nustatyti ar į dalyvaujamojo biudžeto įgyvendinimą yra įtraukiamos socialiai pažeidžiamos ir mažumų grupės bei kokiais būdais yra siekiama jas įtraukti. Šis kriterijus yra svarbus tuo, jog dalyvaujamas biudžetas gali padėti įsitraukti ir gyventojams, kurie įprastai nėra aktyvūs pilietinio dalyvavimo procesuose.

2. **Dalyvaujamojo biudžeto komunikacija yra veiksminga** – šis kriterijus yra skirtas nustatyti kaip ir kokiomis priemonėmis yra siekiama perduoti visuomenei informaciją apie dalyvaujamąjį biudžetą. Šis kriterijus yra svarbus tuo, jog tinkama komunikacija gali padėti pritraukti ne tik gyventojus dalyvauti, bet ir pasiekti tas visuomenės narių grupes, kurios įprastai nėra linkusios aktyviai įsitraukti į pilietinio dalyvavimo procesus.

3. **Vykdoma dalyvaujamojo biudžeto stebėseną** – šis kriterijus yra skirtas nustatyti ar yra įgyvendinama dalyvaujamojo biudžeto stebėseną bei kokiais būdais tai yra atliekama. Šis kriterijus yra svarbus tuo, jog stebėsenos pagalba galima pagerinti dalyvaujamojo biudžeto įgyvendinimą ateityje.

4. **Dalyvaujamojo biudžeto procesas yra skaidrus** – šis kriterijus yra skirtas nustatyti ar dalyvaujamas biudžetas yra įgyvendinamas skaidriai. Šis kriterijus yra svarbus tuo, jog skaidrumas yra būtinas siekiant aktyvesnio visuomenės įsitraukimo į dalyvaujamojo biudžeto procesus, kadangi skaidrumas prisideda prie gyventojų pasitikėjimo valdžia.

1 pav. Tyrimo loginė schema. Dalyvaujamo biudžeto masto ir reikšmingumo kriterijai.
Šaltinis: sudaryta autorės

Tyrimas buvo atliekamas 2023 m. vasario mėn. Tyrimo metu respondentams buvo garantuotas anonimiškumas, todėl informantams buvo priskirti ST (savivaldybės tarnautojams - 6 informantai) ir E (ekspertams - 4 informantai) kodai su eilės numeriais.

Tyrimo klausimai buvo sudaryti taip, jog nebūtų galimybės identifikuoti asmens ir atstovaujamosios institucijos/įstaigos/organizacijos ir kt. Savivaldybių tarnautojai buvo renkami pagal gyventojų skaičių savivaldybėje, kurios įgyvendina dalyvaujamo biudžetą Lietuvoje (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Respondentų atstovaujamosios savivaldybės pagal gyventojų skaičių

Gyventojų skaičius savivaldybėse	Atstovaujamojų savivaldybių skaičius
11000-40999 gyventojų	1
41000-71999 gyventojų	2
72000-19999 gyventojų	2
200000-630000 gyventojų	1

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Registru centro (2023) duomenimis

4. Dalyvaujamo biudžeto masto ir reikšmingumo tiriamoji analizė: tyrimo rezultatai

Remiantis tyrimo rezultatais buvo sudaryta dalyvaujamo biudžeto masto ir reikšmingumo vertinimo lentelė (žr. 2 lentelė). Masto ir reikšmingumo laipsniui nustatyti buvo skiriama 5 balų sistema, skiriant 5 balus kiekvienam kriterijui. Iš viso buvo galima surinkti 20 balų masto kategorijoje ir 20 balų reikšmingumo kategorijoje. Balai buvo skiriami remiantis tyrimo respondentų atsakymais.

2 lentelė. Dalyvaujamojo biudžeto(DB) masto ir reikšmingumo įvertinimas savivaldybėje

Kategorija	Kriterijus	Įvertinimas
Dalyvaujamojo biudžeto mastas	DB yra orientuotas į specifines sritis	3,5 (5)
	DB yra orientuotas į specifinių problemų sprendimą	3,5 (5)
	yra paskirti dalyvaujamojo biudžetą koordinuojantys asmenys	4 (5)
	tarnautojams buvo praveisti mokymai apie dalyvaujamojo biudžetą	3 (5)
		Iš viso: 14/20
Dalyvaujamojo biudžeto reikšmingumas	DB orientuotas į socialinį įtraukimą	2 (5)
	DB komunikacija yra veiksminga	4 (5)
	Vykdoma DB stebėsena	2 (5)
	DB procesas yra skaidrus	4 (5)
		Iš viso: 12/20

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis tyrimo rezultatais.

Dalyvaujamojo biudžeto masto 1-asis kriterijus buvo įvertintas pakankamai gerai, kadangi yra orientuojamasi į specifines sritis. Tačiau infrastruktūra yra vienintelė sritis, kuri buvo pagrindinė tarp respondentų įvardytų sričių. Tarp specifinių sričių trūksta orientavimosi į minkštąsias sritis, pavyzdžiui į kultūrą, sportą, gyventojų ugdymą ir kt. Anot respondentų, vietos gyventojams vis dar trūksta žinių apie dalyvaujamojo biudžeto esmę, todėl nėra orientuojamasi į kitas sritis, apart infrastruktūros, kad gyventojams būtų lengviau suprasti, kad pastatytas suoliukas ar įrengta žaidimų aikštelė yra būtent dalyvaujamojo biudžeto rezultatas. Taip pat kai kurių savivaldybių tarybos skiria per mažai lėšų, kad dalyvaujamojo biudžetas būtų išskirstomas ne tik į kietąsias, bet ir į minkštąsias sritis.

Dalyvaujamojo biudžeto masto 2-asis kriterijus buvo įvertintas taip pat pakankamai gerai, tačiau čia pritrūko daugiau orientavimosi į specifinių problemų sprendimą. Situacija savivaldybėse su orientavimosi į specifines problemas yra panaši, kaip ir orientavimosi į specifines sritis. Tačiau tyrimo rezultatai atskleidė, jog pirmiausia yra siekiama išspręsti gyventojų neaktyvumo problemą ir laisvalaikio infrastruktūros trūkumo problemas, o kitos, taip pat labai svarbios problemos (ar tai būtų susiję su socialinėmis problemomis, ar su ekologinėmis problemomis) – jos taip pat yra sprendžiamos, tačiau ne dalyvaujamojo biudžetu, o kitų priemonių pagalba.

Dalyvaujamojo biudžeto masto 3-asis kriterijus buvo įvertintas daugiausiai iš šios kategorijos kriterijų, kadangi savivaldybėse yra dalyvaujamojo biudžetą koordinuojantys asmenys. Tačiau anot ekspertų, užtektų 1 asmens, kuris koordinuotų visus, dalyvaujamojo biudžeto proceso etapus, o jo funkcijos būtų susijusios tik su dalyvaujamojo biudžetu.

3 lentelė. Dalyvaujamojo biudžeto mastui įtaką darantys veiksniai

Kriterijai	Veiksniai
1 kriterijus	Vietos gyventojai nepakankamai žino apie DB.
1 kriterijus	Nėra skiriama pakankamai lėšų DB, todėl ribotos lėšos trukdo projektą skaidyti į papildomas sritis.
1 kriterijus	Šiai dienai specifinės sritys turi būti gerai matomos (apčiuopiamos) vietos gyventojams.
1 kriterijus	Nėra orientuojamasi į minkštąsias sritis.
2 kriterijus	Laisvalaikio infrastruktūros trūkumas.
2 kriterijus	Pirmiausia siekiama išspręsti gyventojų neaktyvumo problemą.
2 kriterijus	Tam tikros specifinės problemos yra sprendžiamos kitų įrankių būdu (ne DB)

Kriterijai	Veiksniai
3 kriterijus	Koordinuojantiems asmenims DB yra papildoma darbo funkcija, todėl koordinuojantys asmenys atlieka ir kitas, su DB nesusijusias funkcijas.
4 kriterijus	Nėra pakankamai žinoma ar egzistuoja DB mokymai Lietuvoje.
4 kriterijus	Konsultacijas su kitomis savivaldybėmis ir organizacijomis yra laikoma mokymais.
4 kriterijus	Savivaldybės tarnautojai ir be mokymų geba įgyvendinti DB proceso etapus.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis tyrimo rezultatais.

Dalyvaujamas biudžetas neturėtų būti papildoma valstybės tarnautojo/darbuotojo funkcija, o pagrindinė. 4-asis šios kategorijos kriterijus buvo įvertintas mažiausiai, kadangi ne visiems savivaldybės tarnautojams buvo praversti mokymai. Dauguma savivaldybių mokymais laiko konsultavimąsi su kitomis savivaldybėmis ir organizacijomis, tačiau anot ekspertų, tai nėra tas pats. Tuo pačiu ekspertai mano, jog yra puiku, kad savivaldybės konsultuojasi tarpusavyje ir pasidalina savo gerąja patirtimi su kitomis savivaldybėmis.

Dalyvaujamojo biudžeto reikšmingumo kategorijoje surinkta šiek tiek mažiau balų, nei masto. Čia prasčiausiai buvo įvertinti socialinio įtraukimo ir stebėsenos kriterijai. 1-ojo šios kategorijos kriterijaus rezultatai atskleidė, kad dalyvaujamas biudžetas nėra orientuotas į socialinį įtraukimą. Nors savivaldybės tarnautojų teigimu, dalyvaujamas biudžetas yra skirtas visiems ir visi gyventojai gali teikti idėjas, tačiau trūksta papildomų veiksmų, siekiant labiau pritraukti šias grupes. Su socialiniu įtraukimu atsiranda dar ir papildomų problemų. Pirmiausia, kai kuriose savivaldybėse yra skiriama per mažai lėšų, kad būtų galima labiau įtraukti socialiai pažeidžiamas ir mažumų grupes. Su šia problema, kaip jau buvo minėta, susiduriama ir siekiant išskirti specifines sritis, ne tik specifines problemas. Taip pat anot savivaldybės tarnautojų, socialiai pažeidžiamos ir mažumų grupės jau iš esmės yra pakankamai neaktyvios, o ir laimėti dalyvaujamojo biudžeto balsavimo etape yra pakankamai sunku, nes šios grupės neturi pakankamai daug palaikymo iš kitų vietos gyventojų.

Ir čia iškyla dar papildomos problemos, jog ir taip neaktyvių socialiai pažeidžiamų grupių motyvacija pralaimėjimo atveju gali dar labiau sumenkėti. Taip pat anot respondentų, jų idėjos būtų formuojamos grupiniais interesais, nors dalyvaujamojo biudžeto projektai turėtų būti įgyvendinti visiems ir taip turėtų būti palaikomas bendruomeniškumas gyvenvietėse. Na, ir patiems savivaldybės tarnautojams kartais trūksta praktikos, kaip tinkamai įtraukti socialiai pažeidžiamas ir mažumų grupes.

2-ojo kriterijaus rezultatai atskleidė, jog dalyvaujamojo biudžeto komunikacija yra išties veiksminga, nors ir buvo tam tikrą įtaką darančių veiksnių (žr. 4 lentelė), šie veiksniai padarė įtakos tik mažai daliai apklaustų savivaldybių. Dalyvujamąjį biudžetą koordinuojantys asmenys pasitelkė įvairias priemones projektui iškomunikuoti, pradedant nuo socialinių tinklų, baigiant „gyvais“ susitikimais ir individualiais laiškais. Tačiau šiam kriterijui, anot ekspertų, gali daryti neigiamą įtaką, kai nėra naudojamos mišrios komunikacinės priemonės – tai yra, kai naudojami tik socialiniai tinklai, arba tik lankstinukai, arba tik gyvas susitikimas. Remiantis tyrimo rezultatais, kai kuriose savivaldybėse trūksta labiau šiuolaikinių komunikacinių priemonių, pvz.: reklamų pirkimas pas žinomus asmenis, motyvacinių filmukų kūrimas ir pan., kurias jau išbandė kelios apklaustos savivaldybės. Taip pat reikėtų labiau pasitelkti ir NVO bei bendruomenines organizacijas, kadangi jos taip pat puikiai gali padėti pritraukti gyventojus, ypač socialiai pažeidžiamas ir mažumų grupes.

4 lentelė. Dalyvaujamojo biudžeto reikšmingumui įtaką darantys veiksniai

Kriterijai	Veiksniai
1 kriterijus	Yra akcentuojama, kad DB jau iš principo yra skirtas visiems, todėl nėra siekiama atskirai įtraukti socialiai pažeidžiamas ir mažumų grupes.
1 kriterijus	Trūksta lėšų DB įgyvendinti, todėl ribotos lėšos trukdo skirti papildomą dėmesį socialinėms ir kt. problemoms.
1 kriterijus	Socialiai pažeidžiamoms ir mažumų grupėms sunku laimėti projektus, nes gauna mažesnį palaikymą iš kitų vietos gyventojų.
1 kriterijus	Savivaldybės nenori išskirti šias grupes, labiau siekia palaikyti bendruomeniškumą.
1 kriterijus	Socialiai pažeidžiamos grupės nėra labai aktyvios.
1 kriterijus	Tokiu būdu būtų formuojami grupiniai interesai.
1 kriterijus	Savivaldybės tarnautojams trūksta pakankamai žinių/praktikos kaip tai įgyvendinti.
1 kriterijus	Savivaldybėse turi būti identifikuojamos socialiai pažeidžiamos ir mažumų grupės.
2 kriterijus	Ne visos savivaldybės skiria pakankamai dėmesio DB komunikacijai.
2 kriterijus	Komunikacinės priemonės yra naudojamos po vieną, o ne mišriu būdu.
2 kriterijus	Ne visos savivaldybės išbando įvairesnių, labiau šiuolaikinių komunikacinių priemonių.
2 kriterijus	Per mažai įtraukiamos NVO, bendruomeninės organizacijos.
2 kriterijus	Gyvi susitikimai su vietos gyventojais labiausiai pasiteisina, tačiau ne visur šis būdas naudojamas.
3 kriterijus	Stebėseną nėra laikoma DB proceso etapu.
3 kriterijus	Dauguma savivaldybių grįžtamąjį ryšį iš gyventojų gauna natūraliai, nesiimant papildomų veiksmų, todėl nemato poreikio atlikti stebėseną.
3 kriterijus	Savivaldybės nėra nusimačiusios savo sėkmės rodiklius – ką jie laiko sėkme.
3 kriterijus	Savivaldybės tarnautojai siekia įtraukti kuo daugiau gyventojų, tačiau nerenka jokių demografinių rodiklių apie jau dalyvavusius asmenis.
3 kriterijus	Vietos gyventojai nėra aktyvūs anketų pildyme.
4 kriterijus	Nėra pakankamai skiriamas dėmesys užtikrinti popierinių balsavimų skaidrumą.
4 kriterijus	Siekiant užtikrinti skaidrumą, balsuojant elektroniniu būdu reikia identifikuoti tapatybę.
4 kriterijus	Nėra galimybės atsisakyti popierinių balsavimų, nes vis dar yra poreikis savivaldybėje.
4 kriterijus	Idėjų vertinimo komisijose negali būti suinteresuotųjų asmenų (seniūnų ir kt.), kad palaikyti nešališkumą.
4 kriterijus	Trūksta gyventojų pasitikėjimo vietos valdžia.
4 kriterijus	Gyventojai nesidomi ar yra įgyvendinama skaidriai.
4 kriterijus	Vietos gyventojams nepakanka grįžtamojo ryšio iš savivaldybės.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis tyrimo rezultatais.

3 kriterijus – dalyvaujamojo biudžeto stebėseną, kaip jau minėta, įvertinta pakankamai mažai. Nors pusė savivaldybės tarnautojų įvardijo, jog yra atliekama stebėseną (vienas iš jų stebėseną atlieka dėl savęs), tačiau šiam proceso etapui vis tiek nėra skiriama pakankamai dėmesio. Ne visi apklausti savivaldybės tarnautojai stebėseną laiko dalyvaujamojo biudžeto proceso etapu. Kai kurių savivaldybių dalyvaujamojo biudžeto ciklas užsibaigia ties įgyvendinimo etapu. Ir čia jie suklysta. Anot ekspertų, dalyvaujamojo biudžeto, kaip ir bet kokio kito proceso stebėseną reikia įgyvendinti. Tik tokiu būdu bus galima tiksliai nustatyti, kur yra projekto probleminės vietos, ką reikia pakoreguoti. Stebėseną padeda

minimizuoti rizikos veiksnius bei įsivertinti, ar šis pilietinio dalyvavimo įrankis yra apskritai tinkamas savivaldybei. Savivaldybės taip pat turėtų nusistatyti ir savo sėkmės rodiklius, o stebėsenos pagalba, įvertinti ar tie sėkmės rodikliai yra pasiekti. Taip greičiau bus įgyvendinami ir dalyvaujamojo biudžeto tikslai, jei tokius savivaldybė yra išsikėlus. Taip pat, anot ekspertų, reikėtų rinkti ir gyventojų demografinius rodiklius, kurie padėtų nustatyti, kas yra aktyviausi, kas pasyviausi, į ką labiau orientuotis bei kokius asmenis labiau skatinti ir pritraukti.

Paskutinio dalyvaujamojo biudžeto reikšmingumo 4-ojo kriterijaus rezultatai atskleidė, jog dalyvaujamas biudžetas yra skaidrus, tačiau yra spragų. Problema su kuria susiduriama yra balsavimas, kadangi ne visos savivaldybės skiria pakankamai dėmesio siekiant užkirsti kelią balsų klastojimui. Kai kuriose savivaldybėse balsuojant elektroniniu būdu gyventojai turi identifikuoti savo tapatybę elektroninės bankininkystės ar kt. būdais. Jei yra balsuojama popieriniu būdu – yra naudojamos rinkimų balsadėžės. Tačiau šias priemones taiko ne visos savivaldybės. Taip pat iš gyventojų pusės trūksta pasitikėjimo ir didesnio susidomėjimo, ar pats dalyvaujamas biudžetas tikrai yra įgyvendintas skaidriai.

Išvados

Dalyvaujamas biudžetas yra demokratinė, pilietinio dalyvavimo priemonė, kuri yra puikiai pritaikoma spręsti įvairias valstybėje ar konkrečioje jos teritorijoje vyraujančias problemas. Mokslinė literatūros analizė atskleidė, jog tam, kad būtų įgyvendinami dalyvaujamojo biudžeto tikslai bei pačios priemonės, o rezultatai būtų naudingi ir pasiekiami visiems gyventojams, yra svarbus kuo įvairesnių žmonių grupių įsitraukimas. Egzistuoja šeši dalyvaujamojo biudžeto modeliai, kurie gali būti paaiškinami per istorinio institucionalizmo, (angl. path dependency) teorinę prieigą – t. y. šie modeliai priklauso nuo įvykių ir sprendimų praityje, kurie riboja įvykius ir sprendimus ateityje.

Dalyvaujamojo biudžeto masto ir reikšmingumo kategorijos leido plačiau išanalizuoti Lietuvos dalyvaujamojo biudžeto atvejį, fokusuojantis į dalyvujamą biudžetą įgyvendinančių savivaldybių patirtį įgyvendinant projektą, išsikeltuose masto ir reikšmingumo (pvz.: socialinio įtraukimo, komunikacijos veiksmingumo, specifinių problemų) kriterijų rėmuose. Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, jog dalyvaujamojo biudžeto masto ir reikšmingumo laipsniai Lietuvos atveju yra vidutiniški. Dėl šių priežasčių, dalyvujamas biudžetas kol kas yra labiau orientuotas į infrastruktūros sritį. Nėra skiriamas dėmesys aplinkosaugos ar kitoms socialinėms problemoms spręsti. Savivaldybės tarnautojai geba įgyvendinti dalyvujamojo biudžeto proceso etapus, tačiau jiems trūksta žinių/praktikos kaip įtraukti socialiai pažeidžiamas ir mažumų grupes.

Dalyvujamojo biudžeto komunikacija Lietuvoje yra pakankamai veiksminga, tačiau trūksta didesnio NVO ir bendruomeninių organizacijų įtraukimo. Labiausiai pasiteisinusi komunikacijos priemonė Lietuvoje – gyvi susitikimai, gyvas bendravimas su vietos gyventojais, individualus kontaktas.

Dalyvujamojo biudžeto stebėseną yra vykdoma fragmentuotai tai yra ne visose savivaldybėse, tačiau dalyvujamojo biudžeto projektai Lietuvoje yra pakankamai skaidrūs, nors ir trūksta skaidrumo popieriniuose balsavimo variantuose bei didesnio gyventojų pasitikėjimo vietine valdžia.

Literatūra

Akmenės rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl gyventojų iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai ir infrastruktūrai gerinti ir kurti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2021 m. rugpjūčio 30 d., Nr. T-192. (2023-01-27)

Alytaus miesto savivaldybės taryba. Sprendimas dėl bendruomenės iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai gerinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2018 m. balandžio 19 d., Nr. T-89. (žiūrėta 2022-11-21).

Aziz, H., Shah, N. (2020). *Participatory budgeting: Models and approaches*. P. 1.

- Burkšienė, V., Burbulytė-Tsiskarishvili, G., Dvorak, J. (2022). *Mayoral Influence on Participatory Budgeting in Lithuania during Covid-19*. Emerging Science Journal: Vol. 6, Special Issue "COVID-19: Emerging Research", ISSN: 2610-9182. P. 151.
- Campbell, M., Escobar, O., Fenton, C., Craig, P. (2018). *The impact of participatory budgeting on health and wellbeing: a scoping review of evaluations*. BMC Public Health. 18(1), 822. P. 1.
- Daukša, S. (2021). *Dalyvaujamųjų biudžetų praktikos kai kuriose ES valstybėse narėse*. Analitinė apžvalga. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyrius. P. 2.
- Djelic, M. L., Quack, S. (2007). *Overcoming path dependency: path generation in open systems*. Internationalization and Organization, Social Science Research Center Berlin. P. 161.
- Dvorak, J., Burkšienė, V., Dūda, M., Obrikienė, A., Narbutienė, I. (2020). *E. Dalyvaujamas biudžetas: schemos, prieštaravimai, efektas ir karaokė*. In. E. dalyvavimas: galimybės ir iššūkiai savivaldai. Klaipėdos universiteto leidykla: Klaipėda. P. 66.
- Dzinic, J., Svidronova, M. M., Markowska-Bzducha, E. (2016). *Participatory budgeting: A comparative study of Croatia, Poland and Slovakia*. Network of Institutes and Schools of Public Administration in Central and Eastern Europe. The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy, 9(1), 31. P. 34.
- Godwin, M. L. (2018). *Studying participatory budgeting: democratic innovation or budgeting tool? State and local government review*. Vol. 50(2). P. 134-137.
- Kauno rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl Kauno rajono savivaldybės dalyvaujamojo biudžeto priemonės įgyvendinimo tvarkos aprašo. 2022 m. vasario 24 d., Nr. TSP-94. (žiūrėta 2022-11-21).
- Kėdainių rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl gyventojų iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai gerinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2021 m. balandžio 30 d., Nr. TS-105. (žiūrėta 2022-11-21).
- Klaipėdos miesto savivaldybės taryba. Sprendimas dėl gyventojų iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai gerinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2020 m. liepos 30 d., Nr. T2-194. (žiūrėta 2022-11-21).
- Klaipėdos rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl gyventojų inicijuotų projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2022 m. liepos 5 d., Nr. T11-239. (žiūrėta 2022-11-21).
- Kretingos rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl gyventojų iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai ir viešajai infrastruktūrai gerinti ir kurti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2019 m. lapkričio 28 d., Nr. T2-315. (žiūrėta 2022-11-21).
- Kupiškio rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl Kupiškio rajono savivaldybės bendruomenės iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai kurti ir plėsti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2020 m. rugsėjo 10 d., Nr. TS-200. (žiūrėta 2022-11-21).
- Laruelle, A. (2020). *Voting to select projects in participatory budgeting*. European Journal of Operational Research. P. 599
- Lazdijų rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl Lazdijų rajono savivaldybės bendruomenės iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai kurti ir plėsti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2021 m. kovo 26 d. Nr., 5TS-673. (žiūrėta 2022-11-21).
- Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992 m. lapkričio 2 d.
- Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas. 2010 m. gruodžio 2 d. Nr. XI-1196. [aktuali redakcija nuo 2022-01-28 – 2023-05-31].
- Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas. 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533. [aktuali redakcija nuo 2022-07-12 – 2022-12-31].
- Malena, C., Khallaf, M. (2005). *Participatory budgeting*. Public Expenditure & Budgets. CIVICUS. P. 1-5.

- Marijampolės savivaldybės taryba. Sprendimas dėl bendruomenės iniciatyvų, skirtų viešųjų erdvių infrastruktūrai gerinti ir patrauklumui didinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2021 m. kovo 29 d., Nr. 1-77. (žiūrėta 2022-11-21).
- Palangos miesto savivaldybės taryba. Sprendimas dėl bendruomenės iniciatyvų administravimo ir finansavimo tvarkos aprašo. 2020 m. lapkričio 26 d., Nr. T2-231. (žiūrėta 2022-11-21).
- Panevėžio miesto savivaldybės taryba. Sprendimas dėl bendruomenės iniciatyvų, skirtų viešųjų erdvių infrastruktūrai gerinti ir patrauklumui didinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2019 m. lapkričio 21 d., Nr. 1-442. (žiūrėta 2022-11-21).
- Panevėžio rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl bendruomenės iniciatyvų, skirtų erdvių infrastruktūrai gerinti ir patrauklumui didinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2020 m. balandžio 2 d., Nr. T-75. (žiūrėta 2022-11-21).
- Polko, A. (2015). *Models of participatory budgeting – the case study of Polish city*. Journal of Economics and Management. Vol. 19 (1). ISSN 1732-1948. P. 37-38
- Prienų rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl Prienų rajono savivaldybės bendruomenės iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai gerinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2020 m. gruodžio 22 d., Nr. T3-297. (žiūrėta 2022-11-21).
- Rietavo savivaldybės taryba. Sprendimas dėl piliečių iniciatyvų projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2020 m. spalio 29 d., Nr. T1-185. (žiūrėta 2022-11-21).
- Rokiškio rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl bendruomenės iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai gerinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2021 m. balandžio 30 d., Nr. TS-92. (žiūrėta 2022-11-21).
- Sintomer, Y., Herzberg, C., Rocke, A. (2008). *Participatory budgeting in europe: potentials and challenges*. International journal of Urban and regional research, vol. 32.1. P. 168-172, P. 5.
- Šiaulių miesto savivaldybės taryba. Sprendimas dėl bendruomenės iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai gerinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2022 m. balandžio 7 d., Nr. T-103. (žiūrėta 2022-11-21).
- Tauragės rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl gyventojų iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai ir viešajai infrastruktūrai gerinti ir kurti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2020 m. lapkričio 18 d., Nr. 1- (žiūrėta 2022-11-21).
- Telšių rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl bendruomenės iniciatyvų projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2020 m. gegužės 28 d., Nr. T1-134. [aktuali redakcija 2021-06-01-]. (žiūrėta 2022-11-21).
- Trakų rajono savivaldybės administracijos direktorius. Įsakymas dėl bendruomenės iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai gerinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2022 m. balandžio 8 d. Nr., P2E-381. (žiūrėta 2023-01-27)
- Ukmergės rajono savivaldybės taryba. Projekto sprendimas dėl Ukmergės rajono savivaldybės bendruomenės iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai kurti ir plėsti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2020 m. gruodžio 4 d. (žiūrėta 2022-11-21).
- Varėnos rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl gyventojų iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai ir viešajai infrastruktūrai gerinti ir kurti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2022 m. vasario 15 d., Nr. T-IX-843. (žiūrėta 2022-11-21).
- Vilkaviškio rajono savivaldybės taryba. Sprendimas dėl bendruomenės iniciatyvų, skirtų gyvenamajai aplinkai gerinti, projektų idėjų atrankos ir finansavimo tvarkos aprašo. 2021 m. kovo 26 d., Nr. B-TS-715. (žiūrėta 2022-11-21).
- Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktorius. Įsakymas dėl projekto „Dalyvauk! Vilnius“ idėjų teikimo, atrankos ir įgyvendinimo tvarkos aprašo. 2022 m. d. Nr. 30- (žiūrėta 2022-11-17).

Wampler, B., McNulty, S., Touchton, M. (2021). *Participatory budgeting in global perspective*. United Kingdom: Oxford University press. P. 4-15.

Weber, H. I., Vogt, S., Eberz-Weber, L. M., Steinmetz, H., Wagner, S. A., Walther, F., Weber, P., Kabst, R. (2019). *Participatory budgeting: Findings from Germany*. IGI Global.

PARTICIPATORY BUDGETING IN LITHUANIA: INTRODUCTION, SCOPE AND SIGNIFICANCE

Greta Poškienė, prof. dr. Jaroslav Dvorak

Klaipėda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration and Political sciences

Summary

The article analyzes the implementation, scope and significance of participatory budgeting in Lithuania and their evaluation is the purpose of this paper. Participatory budgeting is a fairly new way of citizen participation in Lithuania, first implemented in the municipality of Alytus in 2018. Currently, 24 out of 60 municipalities implement participatory budgeting. After summarizing the results of the qualitative study were identified that insufficient awareness of the population about the concept of participatory budgeting, weak involvement of the population, lack of leisure infrastructure, low inclusion of socially vulnerable people and minority groups, and lack of monitoring were the factors influencing the scope and significance criteria of participatory budgeting.

KEYWORDS: *participatory budget, participatory budget in Lithuania, implementation, scope and significance of participatory budget in Lithuania*

Spausdinti rekomendavo: prof. dr. Jaroslav Dvorak

SOCIALINĖ DALYVAUJAMOJO BIUDŽETO RINKODARA LIETUVOS SAVIVALDYBĖSE

Aušra Danylienė, doc. dr. Valentina Burkšienė

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Šiame straipsnyje nagrinėjama, kaip Lietuvos savivaldybės, taikančios dalyvaujamojo biudžeto iniciatyvą, naudoja socialinę dalyvaujamojo biudžeto rinkodarą. Atliekant mokslinės literatūros analizę, norima išgryninti dalyvaujamojo biudžeto koncepciją. Išgryninama dalyvaujamojo biudžeto nauda visuomenei ir problemos su kuriomis susiduriama įgyvendinant šią iniciatyvą. Išskiriant socialinės rinkodaros teorinius aspektus aptartas socialinės rinkodaros diskursas ir veiksmingumą įtakojančios veiksniai. Atlikus kiekybinę turinio analizę nustatyta, kad Lietuvos savivaldybės dalyvaujamojo biudžetą įgyvendina kaip produktą, bet nepakankamą dėmesį skiria jo viešinimui bei reklamai. Šie svarbūs veiksniai gali padidinti piliečių aktyvumą dalyvaujant dalyvaujamojo biudžeto procese.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: dalyvaujamas biudžetas, socialinė rinkodara, gyventojų įtraukimas

Įvadas

Dalyvaujamas biudžetas yra suprantamas kaip lėšų paskirstymo būdas, kuris suteikia galimybę gyventojams tiesiogiai dalyvauti sprendimų priėmimo procese (Manes-Rossi, Brusca, Orelli, Lorson, Hausteina, 2021). Gyventojų dalyvavimas svarbus siekiant didesnio viešojo administravimo skaidrumo bei bendruomenių įgalinimo. Dėka dalyvaujamojo biudžeto piliečiai įtraukiami į jiems aktualių problemų sprendimą ir tų sprendimų įgyvendinimą (Baiocchi, Ganuza, 2014). D. Bednarska-Olejniczak ir J. Olejniczak (2018) atkreipia dėmesį, kad dalyvaujamas biudžetas reikalauja aktyvaus gyventojų įtraukimo, o tam tiesiogiai įtakos turi rinkodaros komunikacija. Dalyvaujamas biudžetas ir socialinė rinkodara sulaukia vis daugiau dėmesio ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje.

Tačiau Lietuvos savivaldybėse dar nėra plačiai taikoma socialinė rinkodara dalyvaujamojo biudžeto procese. Mokslininkai analizuoja ir ieško būdų kaip pritraukti daugiau žmonių į šią iniciatyvą, kokios socialinės rinkodaros strategijos bei priemonės gali būti naudojamos siekiant skatinti dalyvavimą ir informuoti visuomenę apie dalyvaujamojo biudžeto galimybes. Todėl šiame darbe problema taip pat formuluojama klausimu: *kaip socialinė rinkodara naudojama Lietuvos savivaldybėse dalyvaujamojo biudžeto kontekste?*

Šio darbo *tikslas* - nustatyti, kaip Lietuvos savivaldybės planuoja taikyti ir taiko socialinę rinkodarą dalyvaujamojo biudžeto iniciatyvos kontekste. Tyrimo uždaviniai: 1) išgryninti dalyvaujamojo biudžeto koncepciją; 2) išskirti socialinės rinkodaros teorinius aspektus; 3) pristatyti atlikto tyrimo Lietuvos savivaldybėse rezultatus.

Darbo tikslui pasiekti buvo taikomi šie moksliniai **metodai**: mokslinės literatūros analizė, sisteminimo, apibendrinimo ir lyginimo metodai, kurie padėjo išanalizuoti dalyvaujamojo biudžeto ir socialinės rinkodaros sampratą, dalyvaujamojo biudžeto naudą visuomenei ir problemas, bei socialinės rinkodaros veiksmingumo veiksniai. Atliktas kiekybinis tyrimas taikant tuinio analizės metodą, kuriuo remiantis analizuojamos savivaldybių internetinių svetainių turinys ir strateginiai plėtros planai. Pateikiant tyrimo rezultatus ir išvadas naudojami aprašomasis, apibendrinimo ir sisteminimo metodai. Duomenys apdoroti naudojant Microsoft Office Excel programą.

1. Dalyvaujamojo biudžeto iššūkiai

Dalyvaujantis biudžetas – procesas, kai sprendimai priimami demokratiškai, dalyvaujant gyventojams savivaldybės biudžeto rengimo ir priėmimo etapuose (Dvorak, Burkšienė, Dūda, Obrikienė, Narbutienė, 2020). Šis procesas skatina piliečių aktyvumą, leidžia siūlyti iniciatyvas, kurios spęstų jų ir

bendruomenės problemas. Dalyvaujamojo biudžeto iniciatyva ugdo bendradarbiavimą tarp visuomenės ir savivaldos, skatina pasitikėjimą ir bendruomeniškumą.

Tačiau dalyvaujamas biudžetas susiduria su problemomis tokiomis kaip: mažas informuotumas apie šią iniciatyvą, trūksta švietimo ir informacijos apie projektus, taip pat nepakankamas bendradarbiavimas projektų atrankos ir įgyvendinimo procesuose. Dauguma piliečių nežino kas tai yra ir kokią naudą galėtų gauti atskiros gyventojų grupės. Galima teigti, kad viešasis sektorius nepakankamai bendradarbiauja su visuomene dalyvaujamojo biudžeto iniciatyvos kontekste.

Problemos atsiranda dėl iniciatyvų stokos iš dalyvaujamojo biudžetą rengiančios savivaldybės ir visuomenės grupių. Prasta komunikacija tarp valdžios atstovų ir visuomenės nesuteikia piliečiams informacijos apie jų galimybes dalyvauti dalyvaujamojo biudžeto procese. Pasak D. Žemgulytės, S. Muravjovo ir I. Dunčikaitės (2021) visuomenę galima informuoti medijų pagalba, viešinant informaciją: socialiniuose tinkluose (Facebook, Youtube ir kt.), savivaldybės internetinėje svetainėje, vietinėje žiniasklaidoje, televizijoje, radijuje ar kitais būdais. Visuomenės švietimas, apie jų galimybes dalyvauti skirstant savivaldybės biudžeto dalį dalyvaujamojo biudžeto proceso pagalba, gali būti vykdomas gyvų susitikimų metu. Informacijos sklaidą plėtoti galima įtraukiant nevyriausybinės ir viešąsias organizacijas.

Neigiamą įtaką visuomenės požiūriui turi ir nepavykę projektai. Dėl nepakankamo finansavimo ne visi jie yra patrauklūs. Trūksta bendradarbiavimo ne tik atrenkant projektus, bet ir jų įgyvendinimo eigoje. Komunikacijos, bei grįžtamojo ryšio stoka mažina dalyvaujamojo biudžeto patrauklumą bei piliečių susidomėjimą. Tai gali turėti neigiamų pasekmių vėlesniuose dalyvavimo procesuose ir įtakoti dar didesnę atskirtį tarp savivaldos ir vietos gyventojų (Šakalinė, Ruškienė, Jucevičienė, 2022).

Tad reikalingas abipusis dialogas tarp savivaldos ir visuomenės, didesnis bendravimas ir bendradarbiavimas, tinkamomis formomis dalijantis gerąja patirtimi, ugdant ir sudominant visuomenę (Žemgulytė, Muravjovas Dunčikaitė, 2021). Šias problemas galėtų padėti spręsti vykdoma dalyvaujamojo biudžeto socialinė rinkodara.

2. Socialinės rinkodaros modelis dalyvujamajam biudžetui

Socialinė rinkodara įvardinama kaip visuma veiksmų, kuriais būtų formuojamas visuomenės požiūris, siekiant kaitos ar įsitraukimo. Socialinė rinkodara akcentuoja santykius ne tik tradicinėje rinkoje, bet ir iki platesnių socialinių santykių: vietos bendruomenės, regioniniu ar centrinės valdžios lygiu. Bendradarbiavimas su klientais bendruomenėmis ir politikais stiprina tarpusavio sąveiką ir sukelia norimus elgesio pokyčius (Domegan ir kt., 2013).

Socialinė rinkodara – tai priemonių kompleksas, kai komunikuojant ir pateikiant pokyčio vertę visuomenė paveikiama naudinga kryptimi (Kotler P., Lee N. 2009). Socialinė rinkodara būtų veiksmingesnė, jei rinkodaros specialistai rastų būdų, kaip tinkamai motyvuojant ugdyti piliečių gebėjimus dalyvauti procesuose (Burkšienė, Dvorak, Burbulytė-Tsiskarishvili, Normantė, Dūda, Civiškas, 2017). Socialinės rinkodaros veiksmingumą paskatintų spartesnis skaitmeninių technologijų panaudojimas, pasitelkiant įvairias mobilios ryšio bei kompiuterines technologijas.

Socialinės rinkodaros veiksmingumą, keičiant piliečių nuomonę ir elgseną teigiama linkme, reikšmingai įtakoja viešajame sektoriuje taikomas rinkodaros elementų kompleksas, vadinamas „6P“ kompleksu (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Socialinės rinkodaros komplekso elementai viešajame sektoriuje

Elementas	Charakteristika
1 P- Produktas	Produktas, įtakojantis elgsenos įpročius. Visuomeninės naudos siekimas kuriant produktą. Turėtų būti siūlomas toks produktas, kuris padėtų žmonėms išspręsti jų problemas.
2 P- Kaina	Kaina suvokiama kaip nematerialios išlaidos tai laiko praradimas, psichologinis nuovargis, pastangos. Gali būti ir piniginiai kaštai.
3 P- Vieta	Tikslingai parinkta vieta, kurioje vyksta rinkodaros kompanija. Įprastai šalia tikslinės rinkos, esanti geografiškai apibrėžta vieta.
4 P- Reklama	Viešaisiais ryšiais plėtojama spausdinta medžiaga, iškabos, specialūs renginiai, pramoginė žiniasklaida.
5p- Partnerystė/Žmonės	Bendradarbiavimas su viešuoju ir privačiu sektoriumi, kurie siekia panašių tikslų. Personalo mokymai, keičiant jų elgesį, pažiūras, įsipareigojimus. vartotojų elgsenos keitimas, kontaktų užmezgimas.
6 P- Procesas	Veikla, parodanti kaip produktas pateikiamas vartotojui.

Šaltinis: sudarė autorė, remiantis V. Burkšienė, ir kt. (2017)

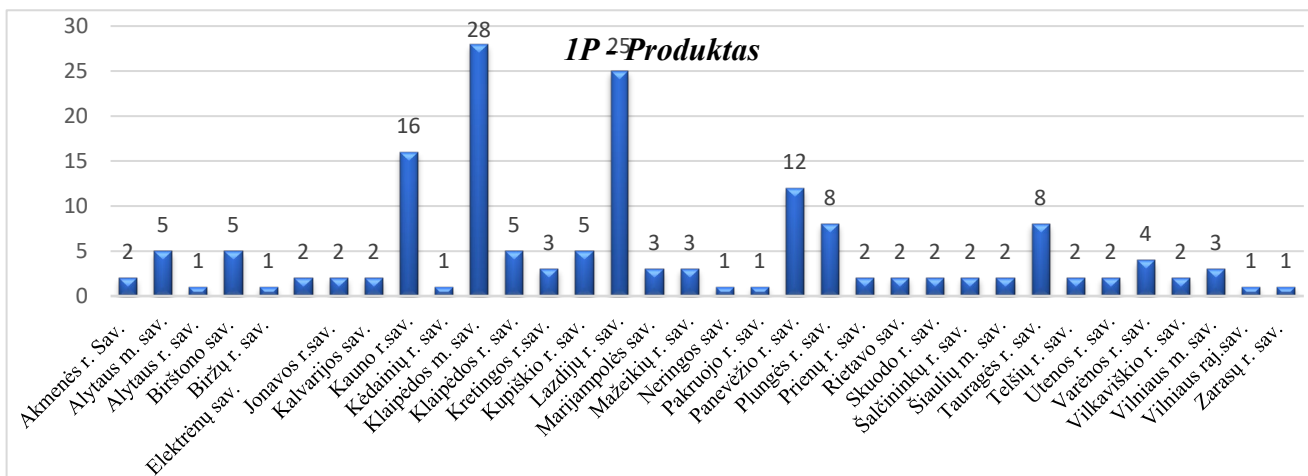
Sutinkant su tuo, kad socialinė rinkodara keičia žmonių elgesį ir formuoja santykius visuomenėje, siekdama pasiekti tam tikrą tikslą, galima daryti prielaidą, kad ji yra tinkamas būdas dalyvaujamojo biudžeto suaktyvinimui visuomenėje.

Kitais tariant, taikant elementų kompleksą „6P“ (produktas, kaina, vieta, reklama, partnerystė/žmonės, procesas), galima informuoti gyventojus apie dalyvaujamojo biudžeto iniciatyvą, edukuoti apie proceso etapus bei motyvuoti, pateikiant šios iniciatyvos naudą patiems piliečiams ir jų gyvenamajai aplinkai. Tiesa, socialinė dalyvaujamojo biudžeto rinkodara nėra plačiai paplitęs reiškinys Lietuvos savivaldybėse. Tad šio darbo rėmuose atliktas kiekybinis tyrimas, tų Lietuvos savivaldybių, kurios įgyvendina dalyvujamąjį biudžetą ir apie tai viešina (t.y., 36 savivaldybės iš esamų 60).

3. Tyrimo metodai ir rezultatai

Metodologija. Taikant turinio (content) analizės metodą, savivaldybių internetinėse svetainėse ir strateginiuose plėtros planuose buvo surinkta informacija apie dalyvujamąjį biudžetą, ir sugrupuota pagal socialinės rinkodaros komplekso elementus. Naudojantis kompiuterio „Find“ paieškos funkcija buvo suvedamas žodis „dalyvujam-“, be galūnės ir išrenkami reikšminiai teiginiai, kurie po to susisteminti, į atitinkamus socialinės rinkodaros komplekso elementus (žr. 1 lentelę). Duomenys apdoroti Microsoft Office Excel programa.

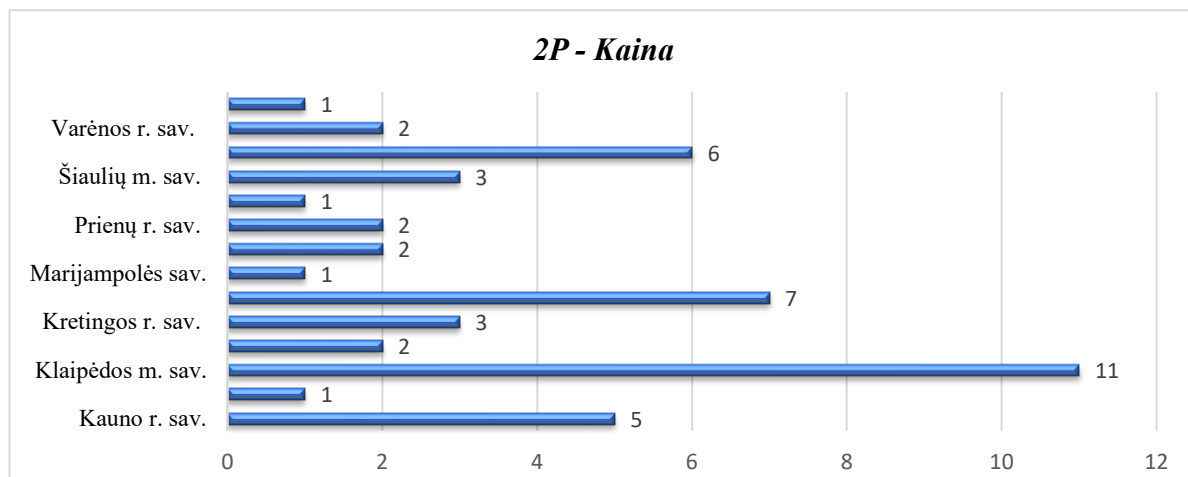
Interneto svetainių analizės rezultatai. Dalyvujamąjį biudžetą kaip *produktą*, paminėjo beveik visos tiriamos savivaldybės, pateikdamos informaciją apie numatomus projektus ir jų būsimą finansavimą (žr. 1 pav.).

1 pav. Socialinės rinkodaros komplekso elemento „1 P-Produktas“ raiškos rodikliai formaliuose Lietuvos savivaldybių internetiniuose puslapiuose dalyvaujamojo biudžeto kontekste
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Daugiausiai kartų Klaipėdos miesto (28) ir Lazdijų rajono (25) savivaldybės viešina dalyvaujamąjį biudžetą kaip **produktą**.

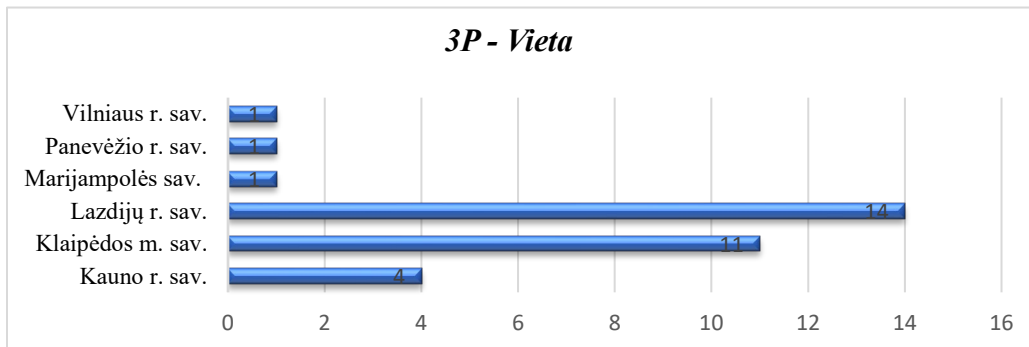
Antrame paveiksle grafiškai pateikiami duomenys parodantys kurios Lietuvos savivaldybės, informuoja visuomenę akcentuodamos apie dalyvaujamojo biudžeto būsimą naudą ir siūlomo produkto kainą (žr. 2 pav.).

2 pav. Socialinės rinkodaros komplekso elemento „2 P-Kaina“ raiškos rodikliai formaliuose Lietuvos savivaldybių internetiniuose puslapiuose dalyvaujamojo biudžeto kontekste
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Socialinės rinkodaros „**2P – Kaina**“ elementas dalyvaujamojo biudžeto kontekste rastas 14 Lietuvos savivaldybių, kurios informuoja visuomenę akcentuodamos apie dalyvaujamojo biudžeto būsimą naudą ir siūlomo produkto kainą. Daugiausiai kartų jis minimas Klaipėdos miesto savivaldybėje (11). Klaipėdos miesto savivaldybė skiria didesnę dėmesį dalyvaujamojo biudžeto teikiamai naudai išskirdama šią iniciatyvą kaip galimybę gyventojams aktyviau įsitraukti siekiant įgyvendinti savo pačių sumanymus.

Apie socialinės rinkodaros „3P-Vieta“ elementą dalyvaujamojo biudžeto kontekste savo internetinėse svetainėse skelbia dar mažiau Lietuvos savivaldybių (žr. 3 pav.).

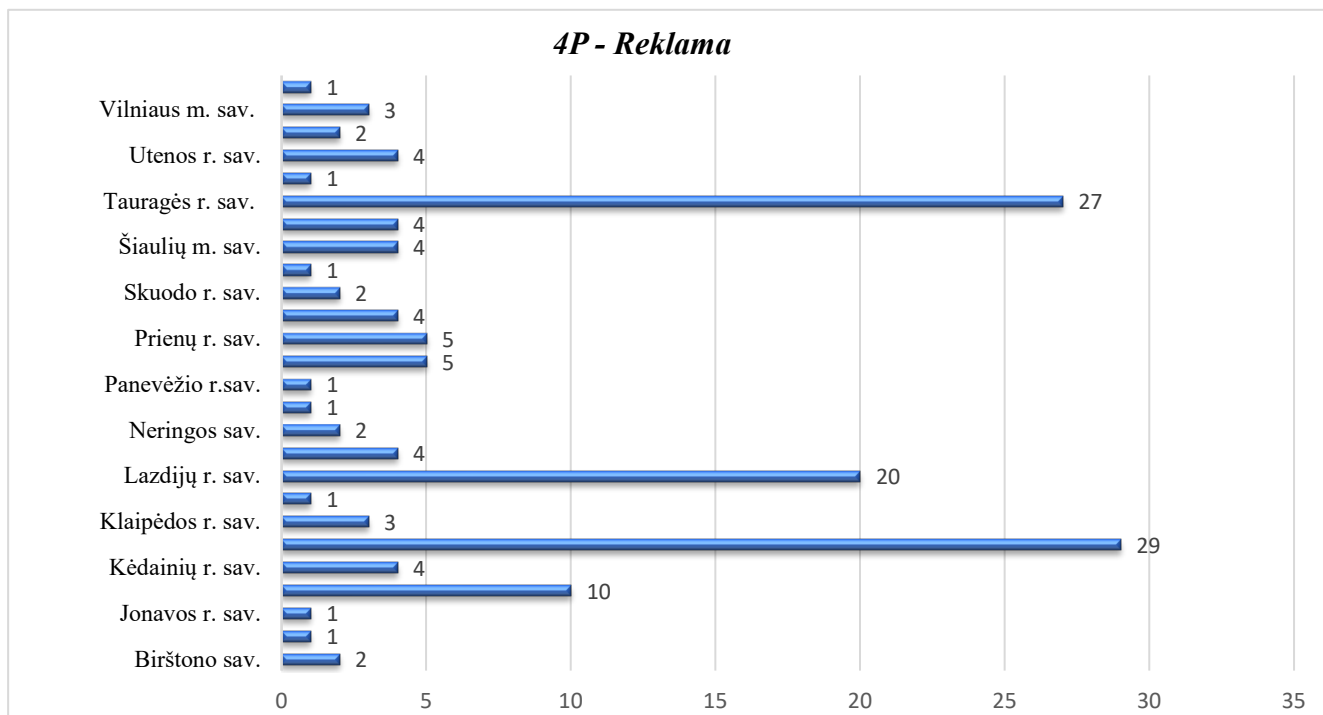

3 pav. Socialinės rinkodaros komplekso elemento „3 P-vieta“ raiškos rodikliai formaliuose Lietuvos savivaldybių internetiniuose puslapiuose dalyvaujamojo biudžeto kontekste

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Trečiame paveiksle gauti rezultatai rodo, kad dalyvaujamojo biudžeto projektų įgyvendinimo vietą savo internetinėse svetainėse viešina tik šešios Lietuvos savivaldybės. Daugiausiai kartų tai daro Lazdijų rajono savivaldybė (14) ir Klaipėdos miesto savivaldybė (11).

Socialinės rinkodaros komplekso elementas „4P – Reklama“ dalyvaujamojo biudžeto kontekste, rastas 26 Lietuvos savivaldybių internetinėse svetainėse (žr. 4 pav.).

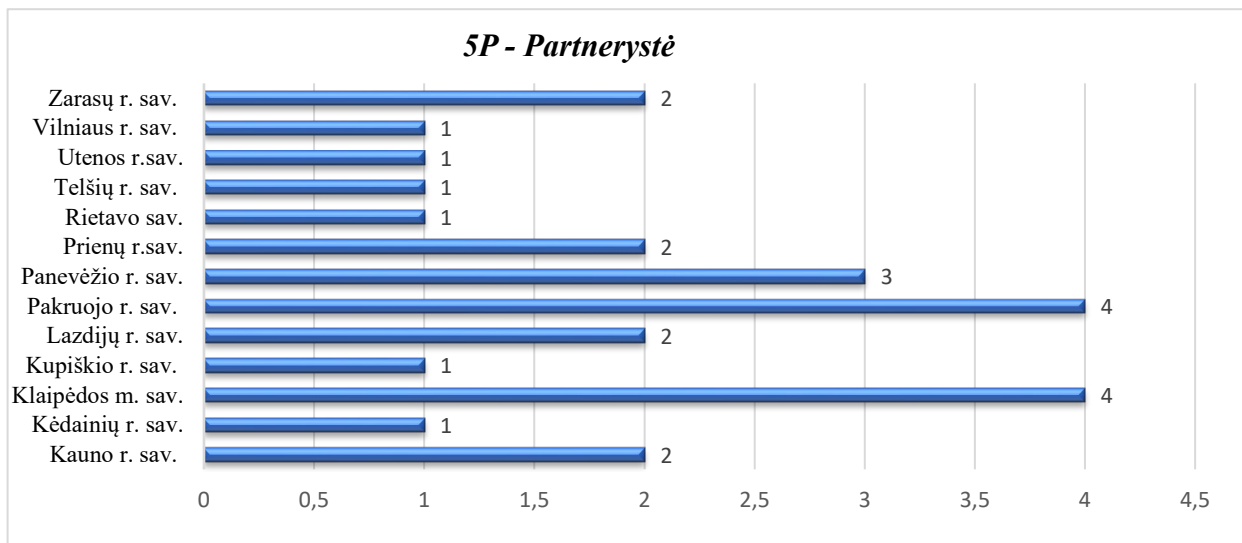

4 pav. Socialinės rinkodaros komplekso elemento „4 P-Reklama“ raiškos rodikliai formaliuose Lietuvos savivaldybių internetiniuose puslapiuose dalyvaujamojo biudžeto kontekste

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Dalyvaujamojo biudžeto iniciatyvos reklama Lietuvos savivaldybių internetiniuose puslapiuose daugiausiai kartų minima Klaipėdos miesto (29), Tauragės rajono (27) ir Lazdijų rajono (20) savivaldybėse. Reklamuojamas būsimų projektų įgyvendinimas, žmonės kviečiami dalyvauti.

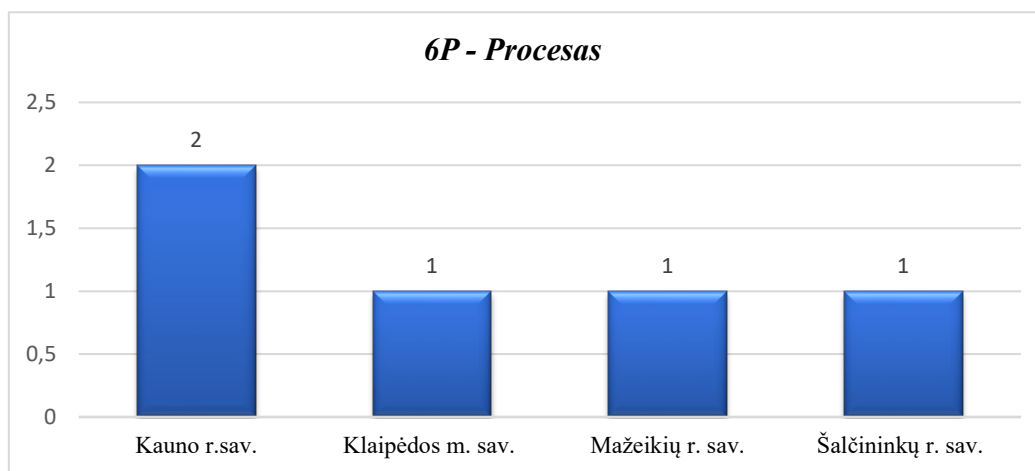
Socialinės rinkodaros komplekso elementas „**5P – Partnerystė**“ dalyvaujamojo biudžeto kontekste, rastas 13 Lietuvos savivaldybių internetinėse svetainėse (žr. 5 pav.).

5 pav. Socialinės rinkodaros komplekso elemento „5 P-Partnerystė“ raiškos rodikliai formaliuose Lietuvos savivaldybių internetiniuose puslapiuose dalyvaujamojo biudžeto kontekste
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Šis socialinės rinkodaros komplekso elementas daugiausiai kartų rastas Pakruojos rajono savivaldybėje (4). Išskirtas bendradarbiavimas ir dalijimasis gerąja patirtimi. Tačiau informacija apie būsimą partnerystę nėra skelbiama.

Mažiausiai dėmesio skiriama socialinės rinkodaros komplekso elementui „**6P - Procesas**“, kuris rastas tik 4 Lietuvos savivaldybių internetinėse svetainėse (žr. 6 pav.).

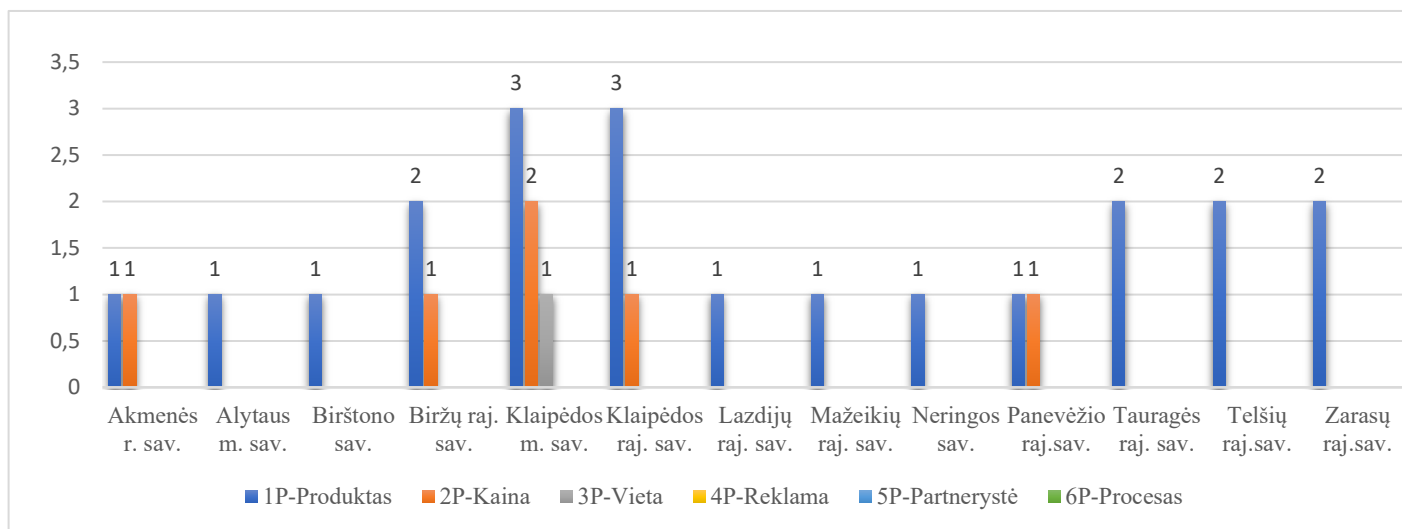
6 pav. Socialinės rinkodaros komplekso elemento „6 P-Procesas“ raiškos rodikliai formaliuose Lietuvos savivaldybių internetiniuose puslapiuose dalyvaujamojo biudžeto kontekste
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Dauguma tiriamų savivaldybių neakcentuoja dalyvaujamojo biudžeto proceso ir teikia ribotą informaciją apie jo vykdymą. Tai reiškia, kad gyventojai negauna pakankamai informacijos apie tai, kaip vyksta biudžeto planavimas, idėjų rinkimas, projekto atranka ir įgyvendinimas.

Apžvelgiant gautų diagramų duomenis, galima teigti, kad dalyvaujamas biudžetas Lietuvos savivaldybių internetinėse svetainėse mažai reklamuojamas, t. y. socialinė rinkodara nepakankamai vykdoma. Informacija apie dalyvaujamojo biudžeto vykdymą ir procesą yra ribota arba visai neskelbiama.

Savivaldybių strateginių planų analizės rezultatai. Turinio analizės metodu, naudojant paieškos žodį „dalyvaujama-“, peržiūrėti tiriamų (36 iš 60) Lietuvos savivaldybių strateginiai plėtros planai, siekiant nustatyti, ar yra planuojama dalyvaujamojo biudžeto socialinė rinkodara.

Gauti duomenys atskleidė, kad tik 13 Lietuvos savivaldybių savo strateginiuose plėtros planuose numato dalyvaujamojo biudžeto įgyvendinimą, tačiau ir jos planuoja itin mažai socialinės rinkodaros priemonių, atitinkančių „6 P“ kompleksą (žr. 7 pav.).

7 pav. Socialinės rinkodaros elementų dalyvaujamojo biudžeto kontekste Lietuvos savivaldybių strateginiuose plėtros planuose suminiai duomenys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Nors šios savivaldybės mini dalyvujamą biudžetą (kaip produktą), informavimui apie jį ir populiarinimui neplanuoja jokių priemonių. Savivaldybės nėra suplanavusios priemonių piliečių edukavimui apie dalyvaujamojo biudžeto procesą, nepabrėžia, kokią naudą dalyvavimas šioje iniciatyvoje gali turėti gyventojams ir gyvenamajai aplinkai.

Išvados

Dalyvaujamojo biudžeto iniciatyva yra populiarus būdas įtraukti piliečius į bendruomenės veiklą ir suteikti jiems galimybę dalyvauti priimančias sprendimus. Tai skatina piliečių aktyvumą, bendruomeniškumą, jaunimo įsitraukimą ir pilietiškumo ugdymą.

Socialinė rinkodara yra priemonių kompleksas kurį taikant galima keisti visuomenės požiūrį į procesus bei elgseną. Socialinės rinkodaros priemonės galima taikyti, siekiant aktyvesnio piliečių įsitraukimo į dalyvaujamojo biudžeto procesą.

Lietuvos savivaldybės, deja, neišnaudoja socialinės rinkodaros galimybių dalyvaujamojo biudžeto procesui populiarinti. Nors pats procesas yra pristatomas kai kurių savivaldybių interneto svetainėse ir planuojamas strateginiuose dokumentuose, to nepakanka, kad piliečiai aktyviai įsitrauktų. Sėkmingam

dalyvaujamajam biudžetui užtikrinti reikalingas žmonių edukavimas, informuojant apie proceso etapus, pabrėžiant jo naudą patiems piliečiams ir jų gyvenimo gerovei.

Literatūra

- Bednarska-Olejniczak D., Olejniczak J. (2018). Wrocław University of Economics, Hope for Democracy, 30, 337-354. <https://www.researchgate.net/publication/326132111>
- Baiocchi G., Ganuza E. (2014). Participatory Budgeting as if Emancipation Mattered. Politics and Society, 42(1), 29–50. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/0032329213512978>
- Domegan, C., Collins, K., Stead, M., McHugh, P. and Hughes, T. (2013), Value co-creation in social marketing: functional or fanciful?", *Journal of Social Marketing*, Vol. 3 No. 3, 239-256. <https://doi.org/10.1108/JSOCM-03-2013-0020>
- Dvorak J., Burkšienė V., Dūda M., Obrikienė A., Narbutienė I. (2020). E. Dalyvavimas: galimybės ir iššūkiai savivaldai. Mokslo studija. Klaipėda. ISBN 978-609-481-085-5
- Kotler P., Lee N.R. (2009). Up and Out of Poverty. The Social Marketing Solution. United States of America. ISBN-13: 978-0-13-714100-5
- Manes-Rossi F., Brusca I., Orelli R.L., Lorson P.C., Hausteina E. (2021). Features and drivers of citizen participation: Insights from participatory budgeting in three European cities. *Public Management Review*, 1–23. doi:10.1080/14719037.2021.1963821.
- Šakalinė E., Ruškienė I., Jucevičienė Ž. (2022). Jaunų žmonių įsitraukimas į piliečių dalyvavimo veiklas Klaipėdos mieste. Mokslo studija. ISBN 978-9955-648-77-2
- Žemgulytė D., Muravjovas S., Dunčikaitė I. (2021). Dalyvaujamasis biudžetas Lietuvos savivaldybėse. „Transparency International“ Lietuvos skyrius. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2021/10/Dalyvaujamasis-biudzetas-Lietuvoje>.

SOCIAL MARKETING OF PARTICIPATORY BUDGETING IN LITHUANIAN MUNICIPALITIES

Aušra Danylienė, doc. dr. Valentina Burkšienė

Klaipėda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration and Political sciences

Summary

This paper aims to examine how Lithuanian municipalities, which apply the initiative of participatory budgeting, use social marketing of participatory budgeting. Analyzing the scientific literature aims to refine the concept of participatory budgeting. The benefits of participatory budgeting for society and the challenges faced in implementing this initiative are highlighted. The discourse of social marketing and the factors influencing its effectiveness are discussed by distinguishing the theoretical aspects of social marketing. After performing a quantitative content analysis, it was established that Lithuanian municipalities implement participatory budgeting as a product, but pay insufficient attention to its publicity and advertising. These important factors can increase citizen engagement in participatory budgeting.

KEYWORDS: *participatory budgeting, social marketing, population involvement*

Spausdinti rekomendavo: doc. dr. Valentina Burkšienė

SOCIALINĖ DALYVAUJAMOJO BIUDŽETO RINKODARA KRETINGOS RAJONE

Milda Rogačiovienė, doc. dr. Valentina Burkšienė

Klaipėdos universitetas, Viešojo administravimo ir politikos mokslų katedra

Anotacija

Socialinė rinkodara pateikiama kaip priemonė, suaktyvinti gyventojų įsitraukimą į dalyvaujamojo biudžeto procesus. Sudaryta socialinės rinkodaros P elementų, pritaikytų dalyvaujamajam biudžetui lentelė, su kuria supažindinti Kretingos rajono savivaldybės įvairiuose dalyvaujamojo biudžeto procesuose dalyvavę ir atsakingi už jo rengimą rajone, asmenys (ekspertai). Tiriamas ekspertų požiūris į šių elementų taikymo galimybes. Nustatyta, kad dalyvaujamąjį biudžetą Kretingos rajone įgyvendinantys asmenys ekspertai pritaria, kad socialinės rinkodaros P elementų, adaptuotų dalyvaujamajam biudžetui, taikymas penkiuose DB įgyvendinimo etapuose, galėtų paskatinti gyventojų aktyvumą ir įsitraukimą į DB procesus Kretingos rajono savivaldybėje.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *dalyvaujamasis biudžetas, gyventojų įtraukimas, viešasis sektorius, socialinė rinkodara*

Įvadas

Dalyvaujamasis biudžetas sudaro galimybę gyventojams kartu su valdančiaisiais spręsti aktualius viešuosius klausimus, kurti socialinę gerovę, didinti tarpusavio pasitikėjimą, bei pasitikėjimą viešosiomis institucijomis. Anot E. Williams, E. S. Denny ir D. Bristow (2017), B. Wampler (2000), D. Žemgulytės, S. Muravjovo, I. Dunčikaitės (2020), J. Dvorak, V. Burkšienės, M. Dūdės ir kt. (2020), dalyvaujamasis biudžetas - tai procesas, kuomet patys piliečiai siūlo projektus, balsuoja už juos, o vėliau savivaldybė įgyvendina išrinktus projektus, pilnai juos finansuodama. Pasak T. Mortensen ir M. Ronnenberg (2022) dalyvaujamojo biudžeto įgyvendinimo procesas orientuotas į aktyvų vietos gyventojų įtraukimą priimant viešuosius sprendimus, suteikianti jiems galią įtakoti finansų skirstymą savivaldybės biudžete. Į viešųjų sprendimų priėmimo procesus įtraukdami vietos gyventojus, valdantieji siekia kurti pasitikėjimą tarp gyventojų ir savivaldybės.

Tačiau, viena iš didžiausių problemų, su kuria susiduria savivaldybės įgyvendindamos dalyvaujamąjį biudžetą, yra neaktyvus gyventojų dalyvavimas. Mažas gyventojų įsitraukimas verčia ieškoti būdų, didinančių visuomenės domėjimąsi šiuo procesu bei dalyvavimą jame. Darbe analizuojamos socialinės rinkodaros galimybės, suaktyvinti visuomenės įsitraukimą į dalyvaujamojo biudžeto procesą. **Problema formuluojama klausimu:** kokiomis socialinės rinkodaros priemonėmis galima būtų suaktyvinti gyventojų įsijungimą į dalyvaujamąjį biudžetą Kretingos rajono savivaldybėje?

Tyrimo tikslas: Nustatyti, kokiomis socialinės rinkodaros priemonėmis galima būtų suaktyvinti gyventojų įsijungimą į dalyvaujamąjį biudžetą Kretingos rajono savivaldybėje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti dalyvaujamojo biudžeto esmę.
2. Apžvelgti socialinės rinkodaros koncepciją.
3. Išanalizuoti socialinės rinkodaros galimybes Kretingos rajono savivaldybės dalyvaujamojo biudžeto procesui suaktyvinti.

Metodai. Darbo uždaviniams spręsti ir tyrimo tikslui pasiekti, naudoti šie metodai: mokslinės literatūros bei antrinių duomenų analizė, pusiau struktūruotas interviu. Empiriniam tyrimui pasirinktas pusiau struktūruoto interviu metodas su dalyvaujamojo biudžeto ekspertais – praktikais. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad savivaldybė neturi pakankamai žinių apie socialinę rinkodarą, tačiau sutinkama, kad jos priemonės galėtų padidinti proceso populiarumą ir paskatinti gyventojų dalyvavimą jame.

1. Dalyvaujamojo biudžeto vaidmuo visuomenės gerovei

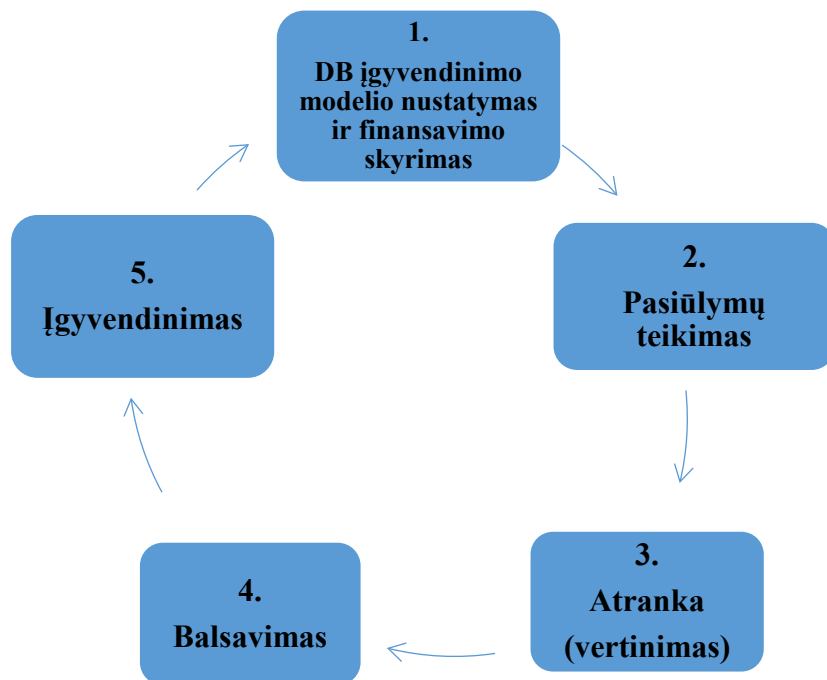
Dalyvaujamas biudžetas, kaip naujas pažangus valdymo būdas pradėtas taikyti įvairiose pasaulio šalyse. Juo siekiama į viešąjį valdymą įtraukti piliečius, skatinti juos dalyvauti viešųjų sprendimų priėmimo procesuose. Pasak B. Wampler (2000) dalyvaujamas biudžetas, tai sprendimų priėmimo procesas, kuriame piliečiai svarsto ir derasi dėl valstybinių išteklių paskirstymo. O. Escobar (2021) teigia, kad tai yra demokratinė naujovė, kai piliečiai tiesiogiai dalyvauja priimant kolektyvinius sprendimus, kaip leisti viešuosius pinigus.

D. Žemgulytė, S. Muravjovas, I. Dunčikaitė (2020) teigia, kad dalyvaujamojo biudžeto įgyvendinimo metu, dalies biudžeto lėšų panaudojimui patys gyventojai siūlo idėjas, vėliau balsuodami renka labiausiai patikusias, kurias išrinkus turi įgyvendinti savivaldybės administracija. Dalyvaujamojo biudžeto procese gyventojai turi galimybę tiesiogiai prisidėti priimant infrastruktūros ir viešųjų erdvių gerinimo sprendimus. V. Burkšienė, G. Burbulytė-Tsiskarishvili, J. Dvorak (2022) teigia, kad tai yra naujas biudžeto skirstymo metodas, besivystanti dalyvavimo paradigma, paremta dialogu, diskusijomis, bei tiesioginiu piliečių dalyvavimu, sprendžiant viešųjų lėšų panaudojimo galimybes, o tai stiprina demokratiją ir gerina valdymą. A. A. Rachman, A. N. Azizah, R. N. Dinfirafi ir M. H. Saudi (2021) dalyvujamąjį biudžetą įvardina kaip biudžetą, kuris sudaromas visapusiškai bendradarbiaujant, bei dalyvaujant visų lygių vadovams. Galima teigti, kad dalyvujamas biudžetas, tai demokratijos ir pilietinio dalyvavimo priemonė, į viešųjų sprendimų priėmimo procesus įtraukiantis gyventojus ir suteikiantis galimybę patiems gyventojams teikti siūlymus dėl viešųjų pinigų panaudojimo. Tai demokratinis procesas tiesiogiai įtraukiantis piliečius į kolektyvinių sprendimų priėmimą.

E. Williams, E. S. Denny ir D. Bristow (2017) teigimu visuomenei nepasitikint politika, bei esant ribotam jos dalyvavimui politiniuose procesuose, dalyvujamas biudžetas gali padėti išspręsti bent dalį šių problemų. Jis suteikia visuomenei galimybę tiesiogiai dalyvauti viešojoje politikoje ir tai naujas būdas įtraukti visuomenę į viešųjų sprendimų priėmimo procesus. Dalyvujamojo biudžeto sudarymo esmė pasak Ch. Harkins ir O. Escobar (2015) yra tai, kad patys bendruomenės nariai formuoja vietos paslaugas, siekdami, kad jos veiksmingiau atitiktų vietos prioritetus. Juos motyvuoja noras viešuosius pinigus perskirstyti demokratiškai, bendruomenės lygmeniu skiriant juos prioritetinėms paslaugoms ir gyventojų iniciatyvoms.

Pasak P. Minárik (2020), taikant dalyvujamąjį biudžetą, siekiama dviejų skirtingų tikslų: pirmiausia, didinamas piliečių dalyvavimas viešajame administravime, gyventojams suteikiama daugiau galių ir balsavimo galimybė, o antra – siekiama pagerinti valdymą, taikant dalyvavimo priemones ir kitaip nei buvo įprasta skirstant biudžeto lėšas. Dalyvujamojo biudžeto taikymas skatina visuomenės ir valdančiųjų dialogą, tai įneša į viešąjį administravimą daugiau demokratijos ir įsiklausymą tiek į gyventojų interesus, tiek į valdančiųjų galimybes.

Lietuvoje, taip pat kaip ir Europoje dalyvujamas biudžetas įgyvendinamas penkiais pagrindiniais etapais (žr. 1 pav.).

1 pav. DB įgyvendinimo etapai Europos savivaldybėse
Šaltinis: Sudaryta autorės

Pirmiausia savivaldybės taryba nustato dalyvaujamojo biudžeto finansavimą bei nustato įgyvendinimo modelį, vėliau gyventojai teikia idėjas, siūlymus dėl tam tikros teritorijos infrastruktūros kūrimo ar tobulinimo, tada, savivaldybės sudaryta ekspertų komisija vertina pateiktų projektų pagrįstumą, už komisijos atrinktus projektus balsuoja piliečiai, o daugiausia balsų gavę projektai įgyvendinami savivaldybės.

2. Socialinės rinkodaros vaidmuo dalyvaujamojo biudžeto iniciatyvai populiarinti visuomenėje

Anot mokslininkų (Makowski, 2019, Rakšnys, Žilinskienė, 2020), dalyvaujamas biudžetas kaip procesas veikia, tačiau problema yra gyventojų neaktyvumas ir žinių trūkumas. Gal būt, pasitelkus socialinę rinkodarą galima padidinti visuomenės susidomėjimą ir aktyvumą dalyvaujamame biudžete.

H. Cherrier ir L. Gurrieri (2014) socialinę rinkodarą įvardina kaip priemonę, skirtą tikslinės auditorijos savanoriško elgesio paveikimui, turint tikslą pagerinti visuomenę. Panašiai socialinę rinkodarą apibūdina ir J. Thaler, B. Helmig (2013), jie socialinę rinkodarą mato kaip komercinės rinkodaros metodų pritaikymą planuojant, analizuojant, vykdamt bei vertinant programas, kuriomis siekiama paveikti tikslinės auditorijos elgesį, kad ši savanoriškai priimtų, pakeistų ar net atsisakytų tam tikro elgesio atskiros grupės ar net visos visuomenės labui.

Remiantis mokslininkų (Kotler, Zaltman, 1971; Cherrier, Gurrieri, 2014; Thaler, Helmig, 2013; Pykett, Jones, Welsh, Whitehead, 2014) išvalgomis, socialinę rinkodarą galima apibūdinti kaip įrankį vertybių kūrimui, priemonę tikslinės auditorijos elgesio veikimui, pelno nesiekiantį procesą, komercinės rinkodaros metodų, pritaikytų socialiniams tikslams pasiekti, taikymą. Socialinė rinkodara taikoma, socialinio gėrio kūrimui, siekiant visuomenei naudingų socialinių tikslų, įtakojant visuomenės vertybių ir elgesio pokyčius. Anot O. Serrat (2017) reklamos būdai, naudojami komercinių prekių reklamai gali būti taikomi šviesti, informuoti ar motyvuoti visuomenę apie viešąsias paslaugas. Tokia reklama, skirta visuomenės interesams tampa švietimo ar motyvavimo priemone.

Viešųjų paslaugų rinkodara, pasak V. Burkšienės, J. Dvorak, G. Burbulytė-Tsiskarishvili ir kt. (2017), būtina tam, kad piliečiai būtų supažindinami su teikiamomis viešosiomis paslaugomis bei

galimybėmis, o taip pat būtų skatinami įsitraukti į viešųjų paslaugų kūrimą, teikimą, bei raginami aktyviai naudotis viešosiomis gėrybėmis.

Viešasis sektorius, pasak O. Serrat (2017), naudodamas valstybės finansus, kuria viešąsias gėrybes bei teikia paslaugas įvairiu regioniniu, nacionaliniu, bei vietiniu lygiu ir tai jį įpareigoja ieškoti tinkamiausių sprendimų. Viešųjų paslaugų rinkodara nėra kuriama tam, kad konkuruotų su analogiškais privačiomis paslaugomis, tai labiau skirta informuoti piliečius, juos įtraukti į paslaugų kūrimą, bei skatinti naudotis jau sukurtomis. Per ją ištransliuojama žinia, kad kiekvienas pilietis yra svarbus kuriant ir tobulinant aplinką, erdvę kurioje gyvena, kuriant ir teikiant viešąsias paslaugas. Tad socialinė dalyvaujamojo biudžeto rinkodara leistų ištransliuoti žinią, kad kiekvienas gyventojas yra svarbus, kuriant savo gyvenamąją aplinką, ir skatintų įsitraukti į dalyvaujamojo biudžeto procesą.

Pagal viešojo sektoriaus institucijų rinkodaros kryptis, išskiriami informacinės ir edukacinės rinkodaros tipai, kurių pagalba galima įtraukti ar suaktyvinti gyventojus dalyvaujamojo biudžeto procese (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Rinkodaros tipai pagal viešojo sektoriaus institucijų rinkodaros kryptis

Rinkodaros tipas	Apibūdinimas
Informacinė rinkodara	Tai yra visuomenės informavimo rinkodaros tipas; ji taikoma pristatant reikšmingus faktus, tokius kaip pakeistą mokestinį reguliavimą, viešuosius aukcionus, greičio limitus ir kitus reikšmingus įvykius.
Edukacinė rinkodara	Tai visuomenės edukavimo tipas, kuriuo siekiama skatinti piliečius įsitraukti į tam tikrų viešųjų paslaugų kūrimą, supažindinant, šviečiant visuomenę, informuojant apie viešąsias programas, tokias kaip energijos taupymas, diržų naudojimas, akcentuojant jų svarbą.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis A. V. Rakšnys, D. Žilinskienė (2020, p. 92), V. Burksienė, J. Dvorak, G. Burbulytė-Tsiskarishvili, ir kt.(2017)

Mokslininkai (S. Dibb ir M. Carrigan, 2013) pažymi, kad įmanoma pasitelkus socialinę rinkodarą įtakoti tam tikros visuomenės grupės elgesį, sustiprinti jį nukreipti tinkama linkme. Socialinė dalyvaujamojo biudžeto rinkodara galėtų būti įrankis ar instrumentas dalyvaujamojam biudžetui, kaip procesui išsukti ir pritraukti visuomenę.

Remiantis socialinei rinkodarai adaptuotais „P elementais“, sudaryta lentelė, atskleidžianti, kaip šie elementai galėtų būti taikomi dalyvaujamojo biudžeto socialinėje rinkodaroje, siekiant į dalyvaujamojo biudžeto procesą pritraukti daugiau piliečių (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Socialinės rinkodaros taikymo galimybė dalyvujamajame biudžete (DB)

Rinkodaros P elementai	Paaškinimas	Rinkodaros informacinio ir edukacinio tipo taikymas
1 P Produktas – dalyvujamasis biudžetas (product)	DB procesas gali būti įvardijamas kaip produktas , apie kurį galimai niekas nežino.	Taikant informacinę rinkodarą DB kaip produktą reikia pristatyti tiems, kurie apie jį nežino, pasakojant arba kalbant, informuojant apie patį produktą. Nes taip DB jiems gali tapti žinomu. Edukuoti , supažindinant apie DB nešamą naudą.
2P Kaina (price)	Kaina gali būti prilyginta laikui skirtam dalyvauti DB	Informacinė rinkodara informuojame gyventojus, kiek jų laiko sąnaudų reikėtų DB procese. Edukuojant parodoma, kad dalyvujamajam biudžetui sugaištas laikas prasmingas ir jo daug nereikia.

Rinkodaros P elementai	Paaishkinimas	Rinkodaros informacinio ir edukacinio tipo taikymas
3P Vieta (place/physical evidence)	DB įgyvendinamas apibrėžtoje teritorijoje: mieste, rajone, visoje savivaldybėje. Tai veiksnys lemiantis patogumą vartotojui.	Informuojami gyventojai, kad DB projektai gali būti įgyvendinami žmonių pamėgtose lankymosi vietose, viešose erdvėse, vietose kuriuose renkasi jaunimas ir pan.
4P Reklama/informacija (promotion)	DB reklamavimas : Reklama apibrėžia komunikaciją su vartotoju. Įsivertinus kiekvieno reklaminio įrankio galimybę, pasirinkus atitinkamą reklamavimo priemonę, galima ne tik informuoti, kad yra DB, kad kviečiame dalyvauti, bet ir plačiau išskleisti jo sudėtinius etapus bei pristatyti patį procesą.	Reklama siekiama informuoti apie DB, naudojant šias reklamos galimybes: lauko stendus, laikraščius, bukletus, lankstinukus, radiją, televiziją, socialines medijas. Reklama taikoma skleisti informacijai apie DB ir jo galimybes. Reklama, naudojant išvardintas galimybes, gali būti naudojama ir informuoti , ir edukuoti . Atitinkamai paruošus medžiagą DB reklamavimas gali padėti ne tik informuoti, bet ir edukuoti visuomenę.
5P Dalyviai /žmonės (participants/people)	DB yra žmonių įtraukimas į procesą. Dalyviai/Žmonės yra veiksnys, įtakojantis gyventojų įsitraukimą į DB procesą, jis nusako visuomenės ir DB įgyvendinančių savivaldybės specialistų sąveiką, bendradarbiavimą.	DB yra skirtas žmonių įtraukimui į biudžeto formavimą. Dėl to rinkodara turi būti orientuota į tuos žmones, kuriuos norime pritraukti ir suaktyvinti, kuriems norime pateikti informaciją bei supratimą kaip jie turėtų dalyvauti. Rinkodara į žmones turi būti fragmentuota, pirmiausia apibrėžiant kokie žmonių tipai dalyvauja ir į kuriuos žmones orientuotas DB. Tai gali būti jaunimas, marginalinės grupės, gyventojai neturintys interneto... Reikia susegmentuoti žmones ruošiant rinkodaros informaciją ir edukaciją apie DB. Ji turi būti skirtinga, atsižvelgiant į žmonių skirtumus.
6P Procesai (processes)	Rinkodara orientuota į kiekvieną proceso elementą. Procesas atspindi dalyvaujamojo biudžeto etapus, kuriuos praeina šio proceso dalyviai.	Informuoti apie kiekvieną etapą, aiškinant ir išnaudojant visas reklamos galimybes. Edukuojant supažindinti žmones ką kiekvienam etape jie turi padaryti. Žmonėms turi būti aišku. Sėkmingą DB procesų valdymą sąlygoja atsakingai parinkti įgyvendinimo metodai, tinkamai paskirtas personalas, kompetentingi ekspertai, vidinė komunikacija ir technologiniai sprendimai.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės

Taikant socialinės rinkodaros P elementus dalyvaujamas biudžetas gali tapti žinomesnis ir patrauklesnis visuomenei. Aktyviai naudojant informacinį ir edukacinį rinkodaros tipą galima supažindinti gyventojus, parodyti dalyvavimo dalyvaujamajame biudžete „instrukciją“, ko šiame procese

tikimasi iš gyventojų ir kokių teigiamų pokyčių dalyvaujamoju biudžetu galima pasiekti. Tinkamai atlikus informavimą bei edukavimą, gyventojai šį procesą gali pamatyti, kaip patogų ir pritaikytą eiliniams piliečiams būdą dalyvauti miesto, kaimo ar kitos gyventojui artimos aplinkos kūrime, dalyvauti planavime, išsakyti savo poziciją jo gyvenamos vietovės infrastruktūros kūrimo procese. Socialinė rinkodara gali būti taikoma visuose penkiuose dalyvaujamojo biudžeto etapuose. Tad praktiškai visuose „P“ elementuose reikia taikyti ir informacinę, ir edukacinę rinkodarą. Kitaip tariant apie dalyvaujamojo biudžetą visuomenę reikia ir informuoti, ir edukuoti.

3. Socialinė dalyvaujamojo biudžeto rinkodara Kretingos rajone

Kretingos rajonas jau yra pradėjęs taikyti dalyvaujamojo biudžeto iniciatyvą. Pradžia parodė nedidelį gyventojų įsitraukimą, mažą aktyvumą, tad tyrimu nuspręsta nustatyti, koks yra dalyvaujamojo biudžeto įgyvendintojų požiūris į socialinės rinkodaros galimybes proceso populiarinimui.

Metodai. Pusiau struktūruotas interviu su Kretingos rajono dalyvaujamojo biudžeto ekspertais - praktikais (7 asmenys) buvo organizuotas, siekiant atskleisti ekspertų įžvalgas dėl konkrečių socialinės rinkodaros priemonių (ne)tinkamumo ir naudos dalyvaujamojo biudžeto tolimesniam plėtojimui. Interviu duomenys interpretuoti dalyvaujamojo biudžeto proceso etapų ir socialinės rinkodaros „P komplekso“ elementų pagrindu.

Rezultatai. Nustatyta, jog šiuo metu socialinė dalyvaujamojo biudžeto rinkodara Kretingos rajono savivaldybėje nevykdoma, arba vykdoma labai silpnai. Gyventojai informacijos turi ieškoti savivaldybės interneto puslapyje, kur informacija pateikiama „sausokai“, labai formaliai.

Kretingos rajono ekspertai pritaria, jog socialinė rinkodara galėtų padidinti gyventojų įsitraukimą į dalyvaujamojo biudžeto procesą. Ekspertai sutinka, kad adaptuoti socialinės rinkodaros elementai, padidintų šio proceso žinomumą, kas galėtų padidinti gyventojų įsitraukimą. Daugiausia informantų pritaria, jos socialinė rinkodara turėtų būti taikoma pasiūlymų teikimo ir balsavimo etapuose, mažiausia – tvarkos aprašymo ir finansavimo skyrimo etapuose.

Apklausti Kretingos rajono savivaldybės (ekspertai pritaria, jog, siekiant į dalyvaujamojo biudžeto procesą įtraukti daugiau gyventojų, būtina vykdyti socialinę dalyvaujamojo biudžeto socialinę rinkodarą. Būtina visuomenei dalyvaujamojo biudžetą pristatyti kaip *produktą*, informuojant gyventojus iš kokių etapų susideda šis procesas, ką kiekviename etape privalo atlikti gyventojai, kokias galimybes ir naudas jis suteikia. Ekspertai sutinka, kad gerųjų dalyvaujamojo biudžeto patirčių viešinimas galėtų paskatinti gyventojus aktyviau dalyvauti šiame procese.

Ekspertų išsakytas požiūris sutampa su mokslininkų įžvalgomis, kad socialinė rinkodara gali būti įrankis, paskatinti gyventojus aktyviau dalyvauti dalyvaujamojo biudžeto įgyvendinimo procesuose. Atskleistos ekspertų įžvalgos dėl konkrečių socialinės rinkodaros priemonių tinkamumo. Dalyvaujamojo biudžeto ekspertai pritaria, kad socialinė rinkodara turi būti orientuota į tuos žmones, kurie apie dalyvaujamojo biudžeto nežino arba žino nepakankamai, ir kuriuos siekiama pritraukti į šį procesą. Svarbu, kad socialinę rinkodarą reikia taikyti visuose penkiuose dalyvaujamojo biudžeto įgyvendinimo etapuose.

Išvados

Pagrindinė problema, su kuria susiduria savivaldybės įgyvendinamos dalyvaujamojo biudžetą, yra mažas gyventojų aktyvumas. Socialinė rinkodara taikoma, siekiant sustiprinti pageidaujamo socialinių idėjų įtaką visuomenei, tikslinės auditorijos elgesio veikimui. Socialinės rinkodaros vaidmuo yra svarbus, siekiant kad visuomenė arba jos dalis savanoriškai pakeistų, priimtų ar net atsisakytų tam tikro elgesio atskiros grupės ar net visos visuomenės labui.

Socialinė rinkodara yra tinkamas būdas dalyvaujamajam biudžetui viešinti bei pritraukti visuomenę aktyviau dalyvauti šioje iniciatyvoje. Socialinė rinkodara turėtų būti vykdoma kiekviename dalyvaujamojo biudžeto proceso etape, maksimaliai naudojant visus „P komplekso“ elementus.

Pasitelkus socialinės rinkodaros priemones, dalyvaujamas biudžetas gali tapti žinomas, kas tikėtina paskatintų gyventojų dalyvavimo aktyvumą. Siekiant į dalyvujamąjį biudžetą pritraukti daugiau gyventojų, būtina apie šį procesą plačiai informuoti visuomenę, edukuoti, nurodant kaip žmogus turi dalyvauti, kokius veiksmus jis turėtų atlikti bei paaiškinti, kokia yra reali nauda. Savivaldybė turėtų skirti lėšų socialinei dalyvaujamojo biudžeto rinkodarai vykdyti.

Literatūra

- Burkšienė V., Dvorak J., Burbulytė-Tsiskarishvili G., ir kt. (2017). Viešosios paslaugos: iššūkiai kuriant gerovės visuomenę. Mokslo studija. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/TOP-PC/OneDrive/Stalinis%20kompiuteris/D%C4%97stytojos%20straipsniai/Dvorak_maketas_05_30_autoriams.pdf [Žiūrėta 2023 01 15]
- Burkšienė V., Burbulytė-Tsiskarishvili G., Dvorak J. (2022). Mayoral Influence on Participatory Budgeting in Lithuania. Dept. of Public Administration and Political Sciences, KU. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/TOP-PC/OneDrive/Stalinis%20kompiuteris/D%C4%97stytojos%20straipsniai/ISSPAUSDINTAS%201051-3386-1-PB.pdf> [Žiūrėta 2022 12 14]
- Cherrier H., Gurrieri L. (2014). Framing social marketing as a system of interaction: A neo-institutional approach to alcohol abstinence. Journal of Marketing Management. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/TOP-PC/OneDrive/Stalinis%20kompiuteris/D%C4%97stytojos%20straipsniai/Framing%20social%20marketing%20as%20a%20system%20of%20interaction%20A%20neo%20institutional%20approach%20to%20alcohol%20abstinence.pdf> [Žiūrėta 2023 01 15]
- Dibb S., Carrigan M. (2013). Social Marketing Transformed: Kotler, Polonsky and Hastings reflect on social marketing in a period of social change. Prieiga per internetą: <http://oro.open.ac.uk/37699/9/5F6E247E.pdf> [Žiūrėta 2023 02 15]
- Dvorak J., Burkšienė V., Dūda M. ir kt. (2020). E. Dalyvavimas: galimybės ir iššūkiai savivaldai. Mokslo studija. KU 6-25
- Escobar O. (2021). Transforming Lives, Communities and Systems? Co-production Through Participatory Budgeting. Loeffler E., Bovaird T. (eds) The Palgrave Handbook of Co-Production of Public Services and Outcomes. Palgrave Macmillan, Cham. Prieiga per internetą: https://doi.org/10.1007/978-3-030-53705-0_15 [Žiūrėta 2022 11 20]
- Harkins Ch. ir Escobar O. (2015). Participatory budgeting in Scotland: design choices & delivery principles. Prieiga per internetą: <https://www.gcph.co.uk/publications/605> [Žiūrėta 2023 01 20]
- Kotler P.; Zaltman G. (1971). Social Marketing: An Approach to Planned Social Change. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/stable/1249783> [Žiūrėta 2022 12 20]
- Mortensen T. ir Ronnenberg M., (2022). Participatory budgeting world atlas. Denmark. Prieiga per internetą: <https://www.pbatlas.net/denmark.html> [Žiūrėta 2022 12 16]
- Minárik P. (2020). Participatory budgeting and traditional participation in Czech municipalities. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/TOP-PC/OneDrive/Stalinis%20kompiuteris/D%C4%97stytojos%20straipsniai/Czech%20Republic%20PB.pdf> [Žiūrėta 2022 12 08]
- Pykett J., Jones R., Welsh M. and Whitehead M. (2014). The art of choosing and the politics of social marketing. Policy Studies. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/TOP->

[PC/OneDrive/Stalinis%20kompiuteris/D%C4%97stytojos%20straipsniai/socialine%20rinkodara%20geras%20issamus.pdf](https://www.onedrive.com/web/PC/OneDrive/Stalinis%20kompiuteris/D%C4%97stytojos%20straipsniai/socialine%20rinkodara%20geras%20issamus.pdf) [Žiūrėta 2023 01 15]

Rachman A. A., Azizah, A. N., Dinfirafi, R. N. ir Saudi, M. H. (2021). Is Participatory Budgeting Still Interesting? - A Review of Research Articles. Review of International Geographical Education Online. Prieiga per internetą: <https://rigeo.org/submit/amenuscript/index.php/submission/article/view/636> [Žiūrėta 2022 12 16]

Rakšnys A. V., Žilinskienė D. (2020). Viešojo sektoriaus rinkodaros taikymo raida ir iššūkiai viešojo valdymo modelių evoliucijos kontekste. Kazimiero Simonavičiaus universitetas. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/TOP-PC/OneDrive/Stalinis%20kompiuteris/Konferencija/rfds-33-1-07_raksnys.pdf [Žiūrėta 2023 01 16]

Serrat O. (2017). Marketing in the Public Sector. 112-118. Prieiga per internetą: https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-981-10-0983-9_16.pdf [Žiūrėta 2023 01 15]

Thaler J. & Helmig B., (2013). Theoretical Framework of Social Marketing Effectiveness: Drawing the Big Picture on its Functioning. Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing, 211-236. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/10495142.2013.819708> [Žiūrėta 2023 01 15]

Wampler B. (2000). A Guide to Participatory Budgeting. Prieiga per internetą: <https://web.worldbank.org/archive/website01531/WEB/IMAGES/AGUIDETO.PDF> [Žiūrėta 2022 12 05]

Williams E., Denny E. S., Bristow D. (2017). Participatory Budgeting: An Evidence Review Public Policy Institute for Wales. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/TOP-PC/OneDrive/Stalinis%20kompiuteris/D%C4%97stytojos%20straipsniai/PPIW-report_participatory-budgeting-evidence-review_July-2017-FINAL.pdf [Žiūrėta 2022 12 05]

Žemgulytė D, Muravjovas S., Duncikaitė I. (2020). Dalyvaujamas biudžetas Lietuvos savivaldybėse. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2021/10/Dalyvaujamas-biudzetas-Lietuvoje.pdf> [Žiūrėta 2022 12 05]

SOCIAL MARKETING OF PARTICIPATORY BUDGETING IN KRETINGA DISTRICT

Milda Rogačiovienė, doc. dr. Valentina Burkšienė

Klaipėda University: Faculty of Social Sciences and Humanities, Department of Public Administration and Political sciences

Summary

Social marketing is presented as a means to engage the involvement of citizens in participatory budgeting processes. A table has been compiled containing the P elements of social marketing adapted to the participatory budget. The introduced table was presented to experts who have been involved and are responsible for the preparation of budgeting processes in the Kretinga District Municipality. The experts' views on the feasibility of applying the elements were examined. The findings suggest that the experts affirm the effectiveness of the application of the social marketing P elements in the Kretinga district municipality. The satisfactory outcome of the application in the five stages of the PB would engage the level of participation of the population of the Kretinga district.

KEYWORDS: *participatory budgeting, citizen engagement, public sector, social marketing*

Spausdinti rekomendavo: doc. dr. Valentina Burkšienė

Klaipėdos universiteto leidykla

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO SOCIALINIŲ IR HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETO
STUDENTŲ KONFERENCIJOS

“*VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INOVACIJOS IR IŠŠŪKIAI NEUŽTIKRINTUMO EPOCHOJE*”

MEDŽIAGA/ STRAIPSNIŲ RINKINYS (Elektroninis leidinys)

Sudarė: doc. dr. V. Burkšienė, prof. Dr. J. Dvorak, lekt. dr. A. Obrikiene,
lekt. G. Burbulytė-Tsiskarishvili

Klaipėda, 2023 10 25. Apimtis 13,5 sąl. sp. l.

Klaipėdos universiteto leidykla, Herkaus Manto g. 84, 92294 Klaipėda